

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İTTİHAD-I İSLAM DÜŞÜNCESİNİN, EBU'L
HÛDA'NIN “DA'İ'R-REŞAD Lİ SEBİLİ'L-İTTİHAD
VE'L İNKİYAD” RİSALESİNDE ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET BARIŞ KÜÇÜKÇELEBİ
1150Y81202

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İTTİHAD-I İSLAM DÜŞÜNCESİNİN, EBU'L
HÛDA'NIN “DA'İ'R-REŞAD Lİ SEBİLİ'L-İTTİHAD
VE'L İNKİYAD” RİSALESİNDE ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET BARIŞ KÜÇÜKÇELEBİ
1150Y81202

Danışman :Prof.Dr. Ergün YILDIRIM

İstanbul, 2015

T.C
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Barış Küçükçelebi'nin "İttihad-ı İslam Düşüncesinin, Ebu'l Hûda'nın "Da'i'r-Reşad li Sebili'l-İttihad ve'l İnkıyad" Risalesinde Analizi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

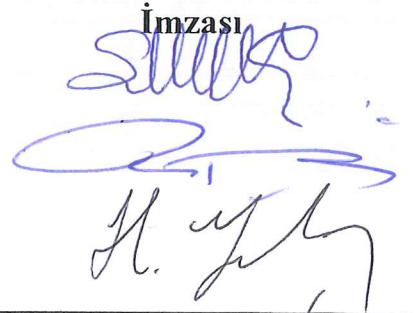
Unvanı, Adı ve Soyadı

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ergün YILDIRIM

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Oya Dağlar MACAR

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Hasan Basri YALÇIN

İmzası

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTÜCÜ Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiç bir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup, İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

XIX yüzyılda Avrupa'dan dünyaya enjekte edilen milliyetçilik akımı ve politikalarına karşı öncelikle Osmanlı Devleti'nde, Osmanlılık fikri ile set çekilmek istenmiş ancak istenilen verim alınamamıştır. Bu aşamadan sonra özellikle "İttihad-ı İslam" fikri II. Abdulhamid döneminde devlet politikası olarak uygulanmıştır.

Bu politika gereğince hilafet makamı ilk kez siyasal alanda birleşme, bütünleştirme için araç olarak kullanılacaktır. Bu politika hayata geçirilirken, II. Abdulhamid; Kuzey Afrika, Suriye, Orta Asya, Balkanlar, Arap Yarımadası'nda nüfuzlu tarikat şeyhlerini İstanbul'da konuk ederek bu liderlere, hem danışmanlık görevi vermiş hem de sukûneti sağlamaya çalışmıştır. Hilafet makamının önemi bu danışmanlar vasıtasıyla kendi coğrafyalarına aksettirilmiş olup Âli Osmanlı'ya karşı isyanlar ve ayrılıkçı fikirler dinsel bir üslûpla engellenmeye çalışılmıştır. Tezimiz bu bağlamda Suriye'de Rufai Tarikatı Şeyhi Ebû'l Hüda es-Sayyadî'nin, hilafetin ehemmiyeti ile ilgili halkı birleştirmek için yazdığı risaleyi "İttihad-ı İslam" politikası çerçevesinde incelemektedir. Tez oluşumunda risale, orijinalinden transkript edilmiş olup inceleme bu çerçeve de yapılmıştır. Günümüzün kanayan yarası Ortadoğu coğrafyasına, tarihi dönemlerde yazılan ideolojik reçeteler ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ebû'l Hüda es-Sayyadî, İttihad-ı İslam, Rufai Tarikatı

ABSTRACT

In the 19th century, against the nationalistic movements and policies instilled from Europe into the world, in the Ottoman Empire, firstly the idea of Ottomanism was tried to build a barrier but it was not so efficient as it had been expected. After this period, the idea of Islam Unity was put into practice as a state policy especially during the reign of Abdulhamid.

Pursuant to this policy, for the first time, Caliphate Authority would be used as a means of unification and integration in political arena. While this policy was being implemented Abdulhamid the 2nd by welcoming the influential sect sheikhs from North Africa, Syria, Balkans, Central Asia, Arabian Peninsula in İstanbul, not only did he give them the task of counseling but he tried to provide tranquility as well. The importance of the Caliphate Authority was felt in their regions by means of these counsellors. Any uprising against the Great Ottoman Empire and schismatic ideas were tried to be prevented in a religious way. In this thesis, the tractate on the emphasis of the Caliphate written by Syrian Rufai Sect Sheikh, Ebu'l Hüda es-Sayyadî to unite his people has been studied from the point of the Islam Unity. While preparing the thesis, the tractate was transcribed from the original copy and examination was done through this framework. The Middle East Region which is an open sore is an unsolvable problem to which ideological remedies have been proposed throughout history.

Key words: Ebu'l Hüda es-Sayyadî, Islam Unity, Rufai Sect.

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.r	: Adı geçen risale
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
s.	: Sayfa

İÇİNDEKİLER

Özet (Abstract).....	iii
Kısaltmalar.....	iv
Giriş.....	1

I. XIX. YÜZYILDA AVRUPA'DA VE OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

1.1 Dış Siyasette Yaşanan Gelişmeler.....	5
1.2 Osmanlı Devleti'nin İç Siyasetinde Yaşanan Gelişmeler.....	8
1.3 Jön Türkler.....	10
1.4 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) ve İç Siyasete Etkisi.....	11

II. İTTİHAD-I İSLAM (İSLAM BİRLİĞİ)

2.1 İttihad-ı İslam'ın Tanımı.....	15
2.2 İttihad-ı İslam'ın Söylemleri.....	17
2.2.1 Siyasal Alanda Söylemler ve Hilafet Vurgusu.....	17
2.2.2 Eğitim Alanında ki Söylemler.....	20
2.2.2.1 Din Eğitiminin Islahı Hakkında ki Gerekçeler.....	21
2.2.2.2 Din Eğitiminin Islahı Hakkında ki Teklifler.....	21
2.2.3 Sosyo-Kültürel Alanda ki Söylemler.....	23
2.2.4 Milliyetçilik Alanında ki Söylemler.....	23
2.3 İttihad-ı İslam'ı Savunan Başlıca Aktörler.....	26
2.3.1 Şeyh Muhammed Zafir El-Medeni.....	26
2.3.2 Şeyh Esad Efendi.....	26
2.3.3 Şeyh Eb'ul Hûda Sayyadi.....	27
2.3.4 Cemalüddin Afgani.....	27
2.3.5 Muhammed Abduh.....	27
2.3.6 Tunuslu Hayreddin Paşa.....	28
2.3.7 Said Halim Paşa.....	29
2.3.8 Şeyh'ül İslam Musa Kazım.....	30
2.3.9 Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi.....	31
2.3.10 Bediüzzaman Said Nursi.....	32

III. EBU'L HÛDA'NIN HAYATI ve "DA'İR-REŞAD Lİ SEBİLİ'L-İTTİHAD VE'L-İNKİYAD" RİSALESİNİN İÇERİK ANALİZİ

3.1 Ebu'l Hûda'nın Hayatı.....	33
--------------------------------	----

3.2	“Da’i’r-Reşad li Sebili’l-İttihad ve’l-İnkıyad” Risalesinin İçerik Analizi.....	39
3.2.1	Padişahlık Makamına (<u>Ulü'l-Emr'e</u>) İtaatin Ehemmiyeti.....	39
3.2.2	Padişahlık Makamının Önemi.....	39
3.2.3	Padişahlığın Vasıfları	41
3.3	İttihad-ı İslam.....	43
3.3.1	Birliğe Davetin Ana Esasları.....	43
3.3.2	İttihad-ı İslam’a İnkıyâd’ın Şartları	44
3.4	Cihad ve Gaza Kavramı.....	45
3.4.1	Cihad ve Gaza Kavramlarının Temel Dayanak Noktaları.....	45
3.4.2	Sosyal Birlikteliğin İnşası.....	46
3.5	İttihad-ı İslam’ın Tehdidi: Arap Milliyetçiliği’nin Reddiyesi.....	48
	SONUÇ.....	59
	EKLER.....	61
	KAYNAKÇA.....	137

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti, Batı Avrupa'da ki entellektüel gelişmelerden derinden etkilenmeye başladı. Bu yüzden Osmanlı entelektüel dünyası, aydınlanma düşüncesinin Avrupa'da geçerlilik kazanmış olan siyasi fikirlerinden etkilendi. Ancak Osmanlı sultanlarının yönetimlerinin meşrulaştırıldığı siyaset teorisi Avrupa Aydınlanma felsefesi ile ters düştüğü için gerek içeride gerekse dışarıda eleştirel okların hedefi haline geldi. Çünkü Avrupa siyasal teorisine göre; siyasi erk ile dini erk aynı kuvvet olmamalıydı. Avrupa siyasi teorisini Osmanlı Devleti'nde uygulamak isteyen bir kısım entelektüel, güçlüklerle karşılaştığı için fikirlerini belli bir dönem rafta tutmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Avrupa yaşantısının tanınmasında hiç şüphesiz sefaret görevlilerinin, göreve gittikleri devletlerin umumi durumlarını raporlaştırmasının önemi büyüktür. Şöyle ki III. Ahmed tarafından XV. Louis' e gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin hazırladığı "*Fransız Sefaretnamesi*", matbaa başta olmak üzere diğer medeni kurumların Osmanlı yöneticileri tarafından tanınmasında önemli rol oynamıştır. Bu doğrultuda Avrupa medeniyetini tanımak amacıyla 1838 ilkbaharında Paris Sefareti Başkâtipliği'ne atanan Seyyid Mustafa Sami Efendi'nin "*Avrupa Risalesi*" takdire şayân belgelerden bir tanesidir. Avrupa'nın umumi ahvali (bahriye gücü, ekonomi, inanç, mimari, sağlık hizmetleri vb.) hakkında çarpıcı örnekler sunması idari makamlara bir tavsiye niteliğindedir. Bu önermeli siyaset iç dinamiklerin harekete geçmesine sebebiyet vererek 1839 yılında Tanzimat Fermanı, 1856 yılında Islahat Fermanı, 1860 yılında da Abdülaziz Fermanı ilan edilmiştir. Bu fermanlarda devletin çöküşünün toplumsal ve ekonomik nedenleri araştırılmadan bazı batı kurumlarının anlayışlarını tatbik etmekle devletin kurtarılabilmesine inanç artmıştır. Ancak bu yöntem İslami dünya görüşü ve anlayışında ki kurumlarla batı tarzı oluşturulan kurumlar arasında fikir ayrılığı oluşturarak toplum içerisinde kapanmayacak yaralara da sebebiyet vermiştir.

1854 Kırım Savaşı sonrası başlayan borçlanmayla birlikte; mali, adli, idari ve askeri alanlarda istenilen düzeye gelinememesinin sonucu olarak Osmanlı Devleti, 1875'te dış borç faizlerinin yarısının ödemesini durduracağını

ilgili devletlere bildirmiştir. Özellikle Devlet içerisinde ki bu ekonomik buhranlar bundan sonra gelecek buhranların tetikleyicisi niteliğindedir. Devlet içerisinde başlayan muhalif sesler –ki Mithat Paşa, Rüştü Paşa, Süleyman Paşa, Hüseyin Avni Paşa başlıcalarıdır- tam bir koordine çalışma örneği göstererek Abdülaziz’i hâ’l etmişler yerine Sultan Murad’ı geçirmişlerdir. Lâkin sağlık sorunları sebebiyle payitaht dönemi kısa süren Sultan Murad’ın yerine, Jön Türklerin batı tarzı reform isteklerine yeşil ışık yakan II.Abdulhamid, payitahta oturmuştur.

II.Abdulhamid, sadece kendisinden önceki dönemlerden intikâl eden ekonomik güçlüklerle değil aynı zamanda 93 Harbi’nin (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) meydana getirdiği dış baskılarla da karşı karşıya kalmıştır. Aslında savaş taraftarı olmayan Abdülhamid, İngiltere’nin sürekli tesiri altında olan sadrazam Midhat Paşa’nın zoruyla Rus harbine sokulmuştur. Savaşta ki başarısızlık üzerine devletin girdiği zorlu kulvar karşısında Abdulhamid, Meclis-i Mebusan’ı tatil ederek yönetimi kendi bünyesine aldı.

Devletin bekasını muhafaza gayesiyle ortaya atılan Osmanlıcık düşüncesi bu dönemde kısmi etki gösterdiyse de milliyetçilik akımı cereyanı ile değerlerin ve beyne’l minel konjektörün değişmesi İslami ağırlıklı politikaların ortaya konulmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırmacılara göre Pan-islamizm, İslamizm, İslamlaşma ve İttihad-ı İslam gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılan dönemin siyasal enstrümanları Avrupa emperyalizmine karşı oluşturulmuş temel politikadır.

G.Wyman Bury’nin Pan-İslam veya İslam İmparatorluğu isimli eserinde değindiği üzere Pan-İslam yeni bir şey değildir ve Hicret’ ten beri vardır. O dönemlerde bu hareket Müslümanları bir arada tutarak onları yok etmeye çalışan pagan Araplara karşı mücadelede ki birlikteliğin anlamıdır. Müslümanlar, kendilerine zarar gelmedikçe Pan-İslam hareketini ortaya koymamışlardır. Şimdiye kadar Pan-İslam Müslüman olmayan ülkelerin baskı ve saldırılarına karşı Müslümanların karşı atağı olarak gelişmiş ve II.Abdulhamid’in ellerinde kurumsallaşmıştır. Ancak Pan-İslam kavramı Avrupa merkezci tarih anlayışına sahip tarihçiler tarafından ortaya atılmıştır. Her şeyden önce “Pan” hareketleri *birbirlerine dil, ırk, kültür ve coğrafya gibi unsurlarla yakınlık gösteren grupların büyük bir güç ve organize hareketi ile oluşturdukları teşekküllerdir.*

Osmanlı coğrafyası içerisinde Batı entellektüellerinin iddia ettiği bu siyasetin uygulanamayacağı gayeten açıktır. İslami bir teşekkül söz konusudur ancak bu oluşum “Pan” özelliğine uymadığı için “İslam Birliği” demek daha uygundur.

İslamlaşmak veya İttihad-ı İslam politikası mucibince Abdülhamid, kendi hilafetini gündeme getirerek dünya Müslümanlarını İstanbul’a bağlamak ve Avrupa emperyalizmi ile mücadele etmek için bütün Müslümanları birleştirmek istiyordu. Bu gaye ile özellikle sömürgeci batı devletlerinin idaresi altında bulunan Müslümanlarla ilişki kurmuş ve onları manevi açıdan da olsa İstanbul’a bağlamayı başarmıştı.

Dünyanın birçok noktasına temsilciler göndermiş, çoğu tarikat şeyhi olan bu temsilciler; Türkistan’a, Hindistan’a, Afrika’ya, Japonya’ya hatta Çin’e kadar davayı taşımışlardır. Abdülhamid Osmanlı hilafetine bu şeyhler ve görevliler vasıtasıyla beynel minel bir hüviyet kazandırmış, siyasi otoritesini Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında da tesis için kendi adına Cuma hutbeleri okutmuştur.

Bunun yanı sıra Abdulhamid’in, devlet otoritesini ve siyasal gücünü hakim kılmak için bir çok askeri ve siyasi danışmanlar teşvik-i mesai yapmışlardır. Ahmet Cevdet Paşa, Mehmed Said Paşa, Kıbrıslı Mehmed Kamil Paşa, Gazi Osman Paşa ve Van Der Goltz Paşa Abdulhamid Han’ın birinci grup danışmanları arasına girmektedir. İkinci grup danışmanları diye sınıflandırabileceğimiz, esas itibariyle Arapça konuşan ve kendilerine *EKABİR* takımı denilen, kendi vilayetleri ile saray arasında görev yapan bu şeyhler, halkla ilişkiler uzmanı ve propagandist olarak çalışmışlardır.

İkinci grup danışmanlarından olan bu şeyhlerden Şeyh Muhammed Zafir, Şazeli Tarikatı’nın lideri olup Cezayir, Tunus, Fas, ve Trablusgarp’ta etkin rol oynamıştır. Hadramutlu Şeyh Fadıl es-Seyyid; Yemen, Aden ve Muskat bölgelerinde, Şeyh Ahmed Esad Efendi Mekke, Medine ve Hicaz’da görev yaparak İttihad-ı İslam politikasını gerçekleştirmek için mücadele etmişlerdir. Ahmed Esad Efendi’nin görev yaptığı alanlar İttihad-ı İslam politikası için fazlaca önem arz etmekteydi. Şöyle ki bu politikanın iki ana kolonlarından bir tanesi hac, diğeri ise hicaz demir yoluydu.

Tez konumuzun öznesi durumunda olan ve İttihad-ı İslam fikrini risalesi çerçevesinde incelediğimiz Rıfai tarikatı şeyhi Ebu’l Hüda es-Sayyadi,

Abdulhamid Han'ın ikinci grup danışmanları arasında yer alıp, İttihad-ı İslam siyasetinin Suriye ayağını temsil etmektedir. Bu cümleden olmak üzere II.Abdulhamid, İslam dünyasında ki nüfuz ve prestijini artırabilmek için diğer şeyhlere olduğu gibi Ebu'l Hüda'ya da hediyeler ve nişanlar ihsan ederek İstanbul'a davet etmiş, Rıfailik aracılığıyla Osmanlı taşrasını merkeze entegre etmeye çalışmıştır. Ebu'l Hüda es-Sayyadı'nin taşrayı merkeze entegre etme politikasında ki en büyük mihenk taşı DÂ'İYYU'R-REŞÂD Lİ-SEBİLİ'L-İTTİHÂD VE'L – İNKİYÂD isimli risalesidir.

Süleymaniye kütüphanesinden aldığımız ve orijinal belgelerini transkript ettiğimiz mezkûr risalede Ulû'l Emr'e itaat; Kur'an, sünnet, sahabelerin söylemleri ve âlimlerin verdikleri fetvalarla çerçevelemiştir. Bu çatının oluşumunda ki siyasal yürütmenin Ulû'l Emr makamı olmasından dolayı itaatin ehemmiyetine vurgular yapılmıştır. Bunun sonucunda padişahlık makamının önemi; ayet, hadis-i kutsi, hadis ve din âlimlerinin beyanları ile gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu risalede, sultanı sevmek, karşı gelmemek, O'nun yaptığı işlerin yansımalarının halka aksettirilişi vurgusu vardır. Eğer Ulû'l Emr halka zulüm ve baskı yapıyor ise o "Allah'ın sizler için verdiği bir ceza" diye nitelendirilmektedir. İttihad-ı İslam ile ilgili vurgulayılırken, öncelikle akaid çatısı yine ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda Müslümanlar bir vücuda benzetilerek her uzuvun bütüne verdiği değerler ortaya konulmuştur. İslam sancağının yükseltilmesinde ki yegâne unsur, *ittihad*, *inkiyad*, *cihad* ve *gaza*, *sosyal birliktelik* ve *anti-milliyetçilik* kavramlarıyla aranmaya çalışılmıştır. Adı geçen kavramların söylemleri ve analizleri bundan sonra ki bölümlerde ele alınacaktır.

I.BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA AVRUPA'DA VE OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

İslam Birliği, bütün yeryüzündeki Müslümanların arasında birlik, beraberlik ve dayanışmayı tesis ederek İslâm'ın; toplumların iktisadî, siyasi, sosyal ve kültürel her alanına hakim olmasını amaçlayan bir fikirdir. Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtulmak amacına yönelik bir çözüm arayışı olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı, Hindistan ve Mısır aydınları tarafından yüksek sesle ve yeniden dile getirilmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu fikir, özetle; İslâmiyet'in modern gelişmeler karşısında insanın dünyaya bakışını tayin ederek, hayatın her alanına hakim kılınabilecek evrensel bir siyasi ve sosyal muhtevaya sahip, bütün Müslümanları kardeş olarak algılayan¹ bir din olduğundan hareketle İslâm Birliği'ni ön gören tezlere dayanmaktadır.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti siyasetine egemen olan bu "akım"ın ortaya çıkmasındaki etmenler ve bunu tetikleyen Dış Siyaset'e göz atmak gerekmektedir.

1.1 DIŞ SİYASETTE YAŞANAN GELİŞMELER

Rönesans ve reform hareketlerinin yaşandığı Avrupa XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni fikir akımlarına ve bilimsel anlamda da büyük gelişmelere sahne olmuştur. İngiltere'de başlayan ve Avrupa'ya yayılan Sanayi İnkılâbı beraberinde hammadde ve sömürge arayışını tetiklemiş, dönemin büyük devletleri arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Ekonomik anlamda yaşanan bu gelişmeler kendisini siyasi sahada da göstermiş, ortaya çıkan meşruti yönetimler 1789 Fransız İhtilâli ile başka bir boyut kazanmıştır. Bu ihtilal ile eski siyasal düzenler yıkılmaya başlamış, hükümdarın sınırsız otoritesine karşı, kişinin varlığı temel hak ve hürriyetleri sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Her türlü egemenlik esas olarak millettir. Kanun millet

---

¹ Ömer Nasuh BİLMEN, Kuran-ı Kerim Meali ve Âlisi ve Tefsiri,7. cilt, İstanbul, İpek Yayınları, s: 295

egemenliğinin ifadesidir. Bu doğrultuda milletler kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptir.

1789 Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan siyasal manzara Osmanlı Devlet yapısını derinden etkileyecektir.Orta Avrupa'da Prusya ile güneyde Piomente devletçiklerinin önderliğinde kurulmaya çalışılan milli devletler, Avrupa siyasi dengesini 19. yy. içerisinde alt üst etmiştir.Bu cümleden olmak üzere 1830 tarihinde yani ihtilalden yaklaşık 40 yıl sonra Yunanistan, Osmanlı Devleti bünyesinden çıkan ilk milli devlet olmuştur.Avrupa'daki millileşme hareketleri ilk meyvesini Pan-Germenizm (Alman Birliği), Pan-Slavizm (Slav Birliği) olarak vermiştir.²

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti ihtiyatlı davranmış,Devlet-i Âli Osmaniye'nin güçlü olduğunu ve şartlar ne olursa olsun bekâsının devam ettirileceği düşünülmüştür. Ayrıca büyük devletler (İngiltere-Fransa) yeri geldiğinde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmak için ellerinden geleni yapmaktan kaçınmamışlardır.

1856'dan I.Meşrutiyet'e kadar geçen süreyi tarif için kullanılan Islahat Fermanı dönemi, neticeleri itibari ile Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyal tarihinde bir dönüm noktası mahiyetindedir. İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Piomente (Serdunya) Devleti'nin de yardımı ile Rus ilerleyişine geçici bir set çekilmiştir. Kırım Harbi ve uzantısı Paris Antlaşması (1856) sonucunda Avrupa Devletler Topluluğu'na katılan Osmanlı Devleti'ne arka çıkan İngiltere ve Fransa Devletleri kendilerinin ortak siyasi nüfuz ve ekonomik çıkarlarını göz önünde bulundurmuştur.³

1815 Viyana Kongresi'nde Avrupa'nın bozulan düzenini tekrar temin için toplanan devrin ileri devletlerinden İngiltere'ye, Rusya Devleti "Şark Meselesi" başlığı altında Osmanlı Devleti'ni paylaşım projesi sunmuş ama İngiltere tarafından bu isteğe itibar edilmemiştir.⁴

Osmanlı üzerinde kendi menfaatlerini sürdürmek isteyen özellikle İngiltere ve Fransa, görevlendirdikleri elçiler aracılığıyla baskı kurmak yoluna

---

² Cezmi Eraslan, II. Abdülhamid ve İslam Birliği. Ötüken Yayınları, İstanbul,1992, s:103

³ Eraslan, a.g.e, s:38-39

⁴ Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, VII. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2003,s:76-102

tevessül etmişlerdir. Hatta kimi zaman bu elçiler Bâb-ı Âli'ye baskı yaptıkları gibi çıkarları sebebi ile kendi aralarında da karşı karşıya gelmişlerdir.⁵

İngiltere'den umduğu bulamayan Rusya kendi emelleri doğrultusunda Osmanlı'yı hedef alarak Panislavizm politikasını ortaya koymuştur. Panislavizm'in önder şahsiyetlerinden tarihçi yazar ve gazeteci Pogodin 1835 yılında Avrupa'nın Slav yerleşim merkezlerine yaptığı seyahatten sonra, Rusya'nın tarihi üzerine yazdığı 1838 tarihli mektubunda "60 milyonluk Rusya'ya karşı Balkanlarda, İstanbul'dan Baltık Denizi'ne kadar 30 milyon Slav'ın dağınık bir halde yaşadığını belirtirken bu dağınıklığın Panslavizm politikası ile giderilebileceği"nin vurgusunu yapmıştır. Mezkûr müellif, bir Avrupa gezisinden sonra da "Avrupalıların Ruslar'ı yaban domuzu gibi gördüklerini neticede Ruslar'ın Slav kardeşliğinden başka çıkış yolunun olmadığını" belirtmiştir.⁶

Balkanlardaki Slav hareketlenmesinin ardından İngiltere Devleti, Balkan Statükosu'nun değişmesini istememekle birlikte Osmanlı hükümetini bazı tavizlerde bulunmaya zorlamak suretiyle bir sukûnet ortamı sağlamayı planlamıştır.

Balkanlarda genel manzara böyle iken, XVI. asrın başında Osmanlı padişahları halife ünvanını devraldıktan itibaren dünya siyasi konjektüründe bu makamı fazlaca kullanmamışlardır. Bunda ki temel etken devletin siyasi gücünün yeterli olması ile birlikte "bi'l istihkak ve'l irs tevarüs" ettikleri devlet bekasını ve onun sınırlarını en ileriye ulaştırma misyonuydu. Lakin Osmanlı Devleti, sınırları içindeki gayr-i müslim unsurları maşa olarak kullanmak isteyen Avrupalı devletlere karşı; Osmanlı padişahının, bütün Müslümanların dini lideri olduğunu vurgulayarak bu makamı beynel minel arenada koz olarak kullanmaya başlamıştır.

Hilafet makamının, uluslararası gücünün fark edilmesi ve bu doğrultuda politikalar üretilmesi Abdülaziz döneminde başlamış, II.Abdülhamid döneminde zirve noktasına çıkmıştır. 1856 Paris Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü Avrupalı Devletlerin garantisi altına alınmıştır. İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini sağlaması, Pan-Germanizm faaliyetleri, Almanya-Avusturya

⁵ Ahmet Cevdet Paşa, Sultan Abdülhamid'e Arzlar, I. Baskı, Bâb-ı Âli Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2010 s:21

⁶ Eraslan, **a.g.e.**, s:107

yakınlaşması, İngiltere-Fransa Devletleri'nin Osmanlı politikasını tekrar gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu sırada Balkan uluslarının ayrılıkçı hareketleri, Rusya'nın baskısı ve Avrupalı devletlerin Hıristiyan tebaa için ıslahat talepleri Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakan etmenler olmuştur. Bu talepler önce İstanbul Konferansı daha sonra Londra protokolünde Osmanlı'ya dikte ettirilmiştir. Ama bu şartlar Meclis-i Vükela tarafından görüşülüp reddedilmiş ve ilgili devletlere bir nota ile bildirilmiştir.⁷

Bu olaydan hemen sonra 93 Harbi (1877-1878) patlak verecek ve İngiltere Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü desteklemekten vazgeçecektir. İngiltere 1878'de Kıbrıs'ı geçici olarak alırken, 1882'de Mısır'a donanma sevk etmiş ve Süveyş Kanalı için bu bölgenin işgali gerçekleştirilmiştir.⁸Fransa'nın da 1881 de Tunus'u işgal etmesi bu devletlerin siyasette duygusallığa yer vermediği ve reel politiğin işlediğinin bir kanıtıdır.

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devletinde ki iç siyasal gelişmelere de göz atmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.2 OSMANLI DEVLETİ'NİN İÇ SİYASETİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

19. yy. sonları Osmanlı siyasi tarihinin en çalkantılı dönemlerinden birisidir. Tahtta bulunan Sultan Abdülaziz'in bir tertip ile hâl edilmesi beraberinde birçok iç çekişmeye sebebiyet vermiştir.*Tahta geçirilen Sultan V. Murat, Sultan Abdülaziz'in vefatı sonrasında şuurunu kaybetmiştir.⁹

“Hekimler, Sultan Murad'ın düçar olduğu cinnetin ümitsiz bir halde olduğuna dair kat-i bir rey beyân edemese de dönemin önemli simalarından Mithad Paşa İngiliz Sefiri Sir Elyod ile yaptığı görüşmede ‘Devlet için hiçbir şey yapılmadığını, vakit geçirildiğini, Avrupa'ya Osmanlı saltanatında yeni bir devir başladığını ispat etmek mecburiyeti varken zamanın boşa işletildiğini’ söylemiştir. Şikayet mahiyetinde İngiliz ve Fransızlarla yapılan bu görüşmelerin dış basına yansımısından sonra devletin bek'ası ön planda tutularak Sultan Murad yerine

⁷ Enver Ziya KARAL, Osmanlı Tarihi, 8. cilt, 4. baskı, TTK, Ankara, 1995, s:40

⁸ Eraslan, a.g.e, s:170

* Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın başını çektiği bu tertip komitesi hem devlet adamları tarafından hemde halk tarafından hoş karşılanmayıp ‘hainlere lanet, Abdülhamid Efendi'nin ömrüne bereket’ sloganlarıyla tepkilerini ortaya koymuşlardır.

⁹ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e.,s:251

Abdülhamid'in geçirilmesi gündeme gelmiş ve Abdülhamid'le anlaşma yoluna gidilmiştir.”¹⁰

30 Ağustos 1876 Pazartesi günü Kâğıthane Kasrında Rüştü Paşa, Mithad Paşa ve Veliaht Abdülhamid Han'ın katıldığı gizli “Kâğıthane Kasrı” görüşmesinde taht pazarlığı yapılmıştır. 31 Ağustos 1876 Salı günü Abdülaziz'in hâl edilmesinin fetvasını veren Şeyhülislam Hayrullah Efendi yeni bir fetva ile Sultan Murad'ı tahttan uzaklaştırmış Abdülhamid'i padişah ilan etmiştir.¹¹

Yapılan gizli görüşmelerin ardından Mithad Paşa ve Abdülhamid arasında Kağıthane Kasrı Görüşmesi'nde şu noktalarda muvafakat ve mutabakat hasıl olmuştur:

- 1)“Tanzimat-ı Hayriye ile bahş ve temin edilen hürriyet ve müsavatın ikmalı için devletin şekli meşrutiyet-i kalb'edilecek; bu bapta takdim kılınacak kanun layihası tetkik, kabul ve ilan olunacak.
- 2)Abdülaziz devrindeki israflar, suiistimaller yüzünden devletin maliyesi pek ziyade bozulmuş, itibarı kırılmıştır. Mütevazi bir bütçe tanzimi için umumi masariften icra edilecek tenkisat-ı meyanın da sarayında masrafı azaltılacak, sarayları dolduran erkek, kadın, hademe ile cariyeler çıkarılacak ve azad edilecek, saray masrafı için maliye hazinesinden alınacak para miktarı muayyen olacak.
- 3)Devlet işlerinden vükela mesul olacak maruzatın tasdikleri ve cevapları gecikmeyecek.

Bu umumi ve esaslı maddelerden başka Namık Kemal Bey'in başkâtipliğe, Ziya Bey'in de başmabeynciliğe tayinleri Abdulhamid tarafından kabul edilmişti.”¹²

Bu şartlar mucibince Abdülhamid Han, Jön Türk hareketinin isteği olan Kanun-i Esasi'yi 23 Aralık 1876 tarihinde ilan etti.Akabinde 19 Mart 1877'de bizzat meclisi açtı. Meşrutiyetin ilanında etkili olan Jön Türkler'in “Hürriyet, Adalet, Terakki, Teâli” gibi sloganları döneme damga vurmuştur. Peki kimdir bu Jön Türkler?

---

¹⁰ Süleyman Kani İrtem,Bilinmeyen Abdülhamid, İstanbul, Temel Yayınları,2003, s:5-7

¹¹ Levon Panos Dabağyan, Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi, 1. Baskı, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001, s:15-16

¹²İrtem, **a.g.e**, s:11

1.3 JÖN TÜRKLER

Ceddi taazzuv ve teşekküllerini Abdülaziz devrinde belirtmeye başlayan ilk inkılâpçılar, hürriyetçiler, muhalifler kadrosudur ve “GENÇ OSMANLILAR” ismini taşımaktadırlar. Bu muhalif kadroda Prens Mustafa Fazıl, Namık Kemal, Ziya Paşa, Suavi ve ilk gazetecilerden Agâh Efendi gibi simalar bulunmaktadır. Abdülmecid devrinde sadece padişahı lağvetmek gibi hasis bir gaye etrafında toplanan ve meşhur tanzimatçı şair Şinasi'nin de arasında bulunduğu Jön Türk hareketi Genç Osmanlılar'ın basit bir çekirdeğidir.¹³ Bu cemiyetin ismine “Genç” kelimesinin dahil edilmesinin başka bir sebebi de Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun ölüm sancıları içinde olduğu şeklinde ki inancına karşın, kurucularının imparatorluk bekasını vurgulamak üzere ortaya koydukları isimdir.¹⁴

Genç Osmanlılar Paris'te neşredip, gizli vasıtalarla Osmanlı halkı arasında yaymaya çalıştıkları programlarını şu noktalara inhisar ettirmekte idi:

- “Ümmet-i Osmaniye efradının hukuken musavvati kabul olunur.
- Ümmet-i Osmaniye efradının hukuk ve hürriyetleri taht-ı temine alınır.
- Ümmet-i Osmaniye zulümden kurtulup ezeli ve beşeri olan adalete mashar edilir.
- Ümmet-i Osmaniye vatan muhabbeti ile birleştirilir.
- Bütün bu maksatların husûlu için Devlet-i Osmaniye'nin mutlak idaresi, meşruti idareye kalb' olunur.
- Maksadın istihsali yolunda şiddetli vasıtalar kullanılmaz, fitne çıkarılmaz, propaganda ve ikna usulü ile çalışılır.

Bu programdan anlaşılacağı üzere; *eşitlik, hürriyet, adalet, fertlerin tabii hakları, vatan muhabbeti* fertleri birleştirici ideoloji unsuru meşrutiyet de hükümet şekli olarak kabul edilmiştir.”¹⁵

¹³ Necip Fazıl KISAKÜREK, Ulu Hakan II. Abdülhamid Han, 3. baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 1977, s:41

¹⁴ Şerif MARDİN, Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s:31

¹⁵ KARAL, a.g.e, s:210

1.4 93 HARBİ (1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI) VE İÇ SİYASETE ETKİSİ

II. Abdulhamid dış siyasette devletlerarası çıkar ilişkilerinden faydalanmış, emperyal düşüncelere sahip İngiltere ve Fransa'ya karşı Almanya ile yakınlaşmıştır. Osmanlı ordusunda Bismark döneminde kimi Prusyalı subayların olduğu vakiydi. Sultan, askeri ve mali açıdan bu yakınlaşmayı desteklemiştir. Abdulhamid Han'ın askeri danışmanlığına gelen Almanyalı Vander Goltz Paşa mareşallik rütbesine kadar yükselen en önemli subaylardan birisidir. Devlet-i Âliye'ye bu dönemde hizmette bulunmuştur.¹⁶

Devlet-i Âli Osman dış siyasette bu denge üzerinde ilerlerken; Balkanlarda çıkan ayaklanmalar, İngiltere'nin Osmanlı toprak bütünlüğünü artık desteklememesi, İstanbul Konferansı ve Londra Protokolü'nde Hristiyan tebaa için ıslahat ve kabul edilemez ayrıcalıklar istenmesi Abdülhamid'i ve Bâb-ı Âli'yi zor duruma düşürmüştü. Bu protokol şartları Heyet-i Vükela tarafından tartışılıp "kabul edilemez" sonucuna varılarak reddiyesine karar verilmiştir (12 Nisan 1877). İçeride bu zemin üzerinde alınan kararlar ve beyanlar, Rusya tarafından savaş sebebi sayılarak Osmanlı reddiyesinden bir gün sonra 13 Nisan 1877 tarihinde seferberlik ilân edilmiştir. Prens Korçakof 19 Nisan 1877 de Rusya'nın Bâb-ı Âli'ye karşı harp kararını Avrupa devletlerine bir beyanname ile bildirmiştir.¹⁷

Aslında savaşa taraftar olmayan Abdülhamid İngiltere'nin devamlı tesiri altında olan Sadrazam Mithad Paşa'nın zoruyla Rus Harbi'ne sokulmuştur. Yoksa ekonomik, sosyal ve askeri bakımdan birçok güçlüklerle karşı karşıya olan Osmanlı Devleti'nin bu savaşa katılması akıl kârı değildi.¹⁸ Haddizatında Sultan Abdülhamid' te "savaşa taraftar olmadığını daima harbin aleyhinde bulunduğunu kardeşi ve oğullarına uzun harplerle uğraşmamalarını telkin ettiğini, galip gelinen harplerde bile milletin yorulup harap olan beldelerde açlık ve eziyetlerin yaşandığını bununda şan ve şeref getirmediğine" vurgu yapmıştır.¹⁹

¹⁶ Alen PALMAR, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev. Belkız ÇORAKÇI DİŞBUDAK, 1. Baskı, İstanbul, Sabah Kitapları Ekonomik Yayınları, 1993, s:268-269

¹⁷ KARAL, a.g.e. s:34-40

¹⁸ İhsan Süreyya SIRMA, II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti, 9. Baskı, İstanbul, Beyan Yayınları, 2007, s:11

¹⁹ Sırma, a.g.e. s:11-12 s:128-129,

Osmanlı orduları Rus kuvvetleri karşısında yenilgiye uğrayacak ve Rus kuvvetleri İstanbul yakınlarına kadar ilerleyeceklerdir. Şartların gittikçe kötüleştiğini gören II. Abdülhamid, anayasanın kendisine tanıdığı yetkiyle Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etti.²⁰ Abdülhamid, Ruslar'ın Yeşilköy'e kadar gelmelerine sebep olan Mithad Paşa'yı hem görevden alacak hem de sürgün edecektir. İngiltere, Osmanlı ile Rusya arasında yapılan Ayastefanos Antlaşması'nı kabul etmeyerek tarafları Berlin'de yapılacak bir konferans için ikna edip toplayacak, sözde Osmanlı menfaatini korumak amacıyla Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden koparacak ki bunun baş müsebbibi Mithad Paşa idi.²¹

Ayrıca Eylül 1876 da takdim edip kabul ettirdiği anayasayı da 113. maddeye dayanarak ilga edip, pasif bir halife olmayacağını ortaya koydu.²² Savaşın akabinde Ruslar'ın teklif ettiği isteklerle haddini aştığını düşünen Ali Suavi, yanına aldığı Filipeli müdafilerle Abdülhamid'i tahttan indirip yerine V. Mehmed'i tahta geçirmeyi planlamıştı. Böylece kendisini Rumeli'de ki kuvvetlerin başına tayin ettirip Ruslar'a gereken dersi vereceğine inanıyordu. Sarıklı İhtilalci Ali Suavi 20 Mayıs 1878' de yanına topladığı 200-250 serdengeçtiyle beraber Çırağan Sarayı'na ilerlemiştir. Baskın haberini alan Yıldız Sarayı, gerekli tedbirleri alarak Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa'yı isyanı bastırmak için görevlendirecektir. Yedi Sekiz Hasan Paşa, isyancıları çevirecek ve Ali Suavi'yi gördüğü an başına vurduğu sopayla orada öldürecektir. Kısa sürede bastırılan bu ihtilal oyununda 65 ihtilalci ve 15 nefar, bir dar görüşlünün kurbanı olup gitmiştir.²³

93 Harbi'nin yaratmış olduğu buhrandan hemen sonra Abdülhamid'in başlıca hedefi Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza etmek oldu. Bu hedefe ulaşmanın yolunu iç birlikten geçtiğini gören sultan, Müslümanların müşterek inancına dayanan yeni bir siyasi dayanışma duygusu yaratmaya çalıştı.²⁴ Şöyle ki Osmanlı İmparatorluğu'nun sahası üç yarım ada üzerine müesses bulunuyordu: Balkan, Anadolu, Arabistan yarımadaaları. Rusya, Boğazlar

---

²⁰ Yılmaz EYÜPOĞLU, II. Abdülhamid Ve Dönem Sempozyum Bildirileri, Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, S:12

²¹ Sırma, a.g.e. S:12

²² İhsan Süreyya SIRMA, Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000, s:9

²³ Daboğyan, a.g.e. s:45

²⁴ Karpat, a.g.e, s:344

hedef olmak üzere Anadolu ve Balkanlar'da faaliyet gösteriyordu. İngiltere ise Süveyş hedef olmak üzere Arabistan'da hâkimiyet tesisine çalışıyordu. Rusya, nüfuz siyaseti için İslav ve Ermeni unsurları, İngiltere ise Arap unsurlarını ele geçirmek ve bunları padişahın idaresine karşı muhalefete zorlayarak tabii bir hükümet kurmaya teşvik ediyordu. Bu içerden parçalanmaya karşı Abdulhamid'in halifesi bulunduğu Türk, Kürt, Arap tebaasını bunlara karşı etkin kılmaya ehemmiyet vermişti. Türk etnik grubunun Balkanlar'da İslav ekalliyetlerini, Kürt etnik grubunu Anadolu'da vilayet-i sitte de Ermeni ekalliyetlerini ve Arap etnik grubunu da çöl sahasında doğrudan doğruya İngiltere'nin karşısına çıkarmıştı.²⁵

Saltanat süresi boyunca Abdulhamid, bu politikalarını gerçekleştirebilmek amacıyla önemli danışmanlarla çalışmıştır. Padişah, danışmanlarını; Osmanlı örf ve adetlerine, İslam hukukuna vâkıf oluşlarına, güncel işlerle ilgilerini ve pratik zekâlarıyla yaratıcı kabiliyetlerini göz önüne alarak seçmiştir. I. grup danışmanları içerisinde sayılabilecek Ahmet Çelebi Paşa güçlü bir hafızaya ve eleştirel bir zekâyâ sahipti. "Tarih-i Cevdet" ve "Mecelle" önemli eserlerindendi. Mehmet Said Paşa defaten sadrazamlık makamına getirilmiş, Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa iyi eğitim görmüş, birkaç dil bilen reformcu bir devlet adamıydı. Bu danışmanlar içerisinde belki de en karizmatik olanı Gazi Osman Paşa'ydı ki kendisi ordunun modernleşmesini savunmakta önemli bir rol oynamıştır.²⁶

"Tabiri caiz ise akbabaların, Devlet-i Âli Osmaniye'nin üzerine üşüştüğü bir dönemde tahta çıkan, Devlet-i Âliye'de siyasi, ekonomik ve askeri açıdan büyük bir otorite kuran Abdulhamid dönemini kimileri istibdât olarak nitelendirirken, Yunan Harbi'nde yaralanan ve İstanbul'a sevk edilen askerleri 'Ahmedçik, Mehmedçik' olarak sevip başlarını okşayan, bir baba şefkati gösteren sultanın ağzından 'Vatan vatan' nidaları düşmemiştir."²⁷

---

²⁵ Şadiye OSMANOĞLU, Babam Abdülhamid, 3. Baskı, İstanbul, 2012, s:136

²⁶ Karpat, a.g.e, s:347-352

²⁷ Osmanoğlu, a.g.es:42

II.BÖLÜM

İTTİHAD-I İSLAM (İSLAM BİRLİĞİ)

İlk bölümden değinildiği üzere Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü Avrupalı Devletler tarafından masaya yatırılmış, İngiltere'nin "hasta adamın ölmesi gerektiği" yaklaşımından sonra sömürge faaliyetleri olağan hızıyla artmıştır. Sadece Osmanlı sınırları içerisinde değil, dünyanın birçok yerinde Müslüman halkların, emperyalist devletlerin egemenliği altında kalması, halifelik sıfatını taşıyan Osmanlıya bir kurtarıcı gözüyle bakılmasına neden olmuştur. Müslim-Gayrimüslim Osmanlı sınırları içerisinde ki bütün tebaayı bir arada tutabilmek fikriyle ortaya çıkan "Osmanlıcılık düşüncesi" Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar geçen süre içerisinde yeni bir takım gelişmelere ön ayak olmuştur. Lakin özellikle gayrimüslim tebaanın, Balkan uluslarının ayrılıkçı politikaları, isyanları ve devletten kopuş süreci beraberinde yeni siyasal bir tezin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti çatısı altında birleşecek²⁸ olan tüm Müslümanların geri kalmışlıktan ve yabancı ülkelerin boyunduruğundan kurtarılabilceği fikri "İslamcılık" siyaseti olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra güçlü bir biçimde ortaya çıkan İslamcılık düşüncesini siyasal tez anlamında baskın bir şekilde görebilmek mümkün değildir. Çünkü Osmanlı Devleti, meşru bir anlamda farklılıklar bulunsa da İslam devleti idi. Zaman içerisinde batı karşısında; askeri, politik, ekonomik yenilgiler alması iktidar seçkinlerini yeni arayışlara sevk etmiş, batıcılığa paralel olarak İslamın ana kaynaklarına dönerek yeni bir düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır."²⁹

İslam Birliği Osmanlıya yönelen parçalanma, işgal ve sömürgeleştirme tehdidine karşı geliştirilen bir siyasettir. Bu siyasette birliğin temeline; ırk, dil, coğrafya yerine din konur. Din kardeşliği esas alınır.

---

²⁸ Mustafa BİLGE, II.Abdulhamid ve Dönemin Sempozyum Bildirileri, Haz Coşkun YILMAZ, İstanbul, Seha Yayınları, 1992, s:46-47

²⁹ Bulaç A, 2012, İslamcılık Nedir?, S.Özkurt, İslamcılık Öldü mü?, 1.Baskı, s:16-18, İstanbul, Ufuk Yayınları

2.1 İTTİHAD-I İSLAM'IN TANIMI

“İslamcılık, XIX-XX. Yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlâk, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) yeniden hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist, ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir. İslamcılık için İslam dünyasında “tecdid, ıslah, ittihad-ı İslam (çoğunlukla Pan-İslamizm karşılığı olarak kullanılır), ihya...”; batıda “Pan-İslamizm”, özellikle yeni araştırmalarda “modern İslam(iyet), çağdaş İslam düşüncesi, İslam'da reformist düşünce gibi kelime ve terkipler kullanılmaktadır.”³⁰

Batılı yazarlar ve düşünürler tarafından Pan-İslamizm olarak adlandırılan bu düşünce hareketi Pan-Slavizm, Pan-Germanizm gibi kavramların kullanıldığı dönemlerde batılı tarihçilerin sıkça kullandığı bir kavram olarak ortaya atılmıştır. Her şeyden önce, Pan hareketleri birbirlerine dil, ırk, kültür ve coğrafya gibi unsurlarla yakınlık gösteren grupların büyük bir güç ve organize hareket ile oluşturdukları teşekküllerdir. Rusya, Almanya, İtalya gibi devletler nüfuz sahasını ilerletmek için ekonomik, kültürel ve askeri destekler ile bu tip politikaları kullanmışlardır.³¹

Pan-İslamizm hakkında fikir serdedenler Abdulhamid'in halifelik makamına önem verdiğini, dünyanın dört bir yanına ajanlar gönderip Müslümanları sömürge idaresine karşı ayaklanmaya kışkırttığını ifade ile bu tutumu “Pan-İslamizm” olarak adlandırmışlardır. Bu görüşe göre Pan-İslamizm, batılı Hıristiyan devletlerin umumi istila hareketlerinin doğurduğu tehdide İslam dünyasının bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır.³²

Pan-Germanizm ve Pan-Slavizm kavmiyet, dil ve bölge birlikteliğine dayanan siyasi tezler olarak karşımıza çıkarken batılı tarihçilerin Pan-İslamizm

---

³⁰ Kara, a.g.e, s:17

³¹ Muharrem Varol, II.Abdulhamid'in Danışmanı Ebü'l Huda Sayyadi'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s:3

³² Eraslan, a.g.e, s:27-28

diye adlandırdıkları kavram bu özellikleri ihtiva etmemektedir. Bu yüzden Pan-İslamizm yerine İttihâd-ı İslam demek daha doğru olur. II. Abdulhamid'in devamlı olarak Pan-İslamist politika takip ettiği yolunda ki haberleri tekzip ettiğini bu hususta en ufak bir gazete haberinin atlanmadığı, Abdulhamid'in İslami düşünceyi biraz daha destekleyerek halkına yeni bir sosyal ve dini bir motivasyon kazandırmaya gayret ettiği açıktır.³³

G.Wyman Burry, Pan-İslam hareketini Müslüman halkların kendi kültür ve kaynaklarını sömüren yabancılara gösterdiği protestodan başka bir şey olmadığına işaret ederek "bu hareketin yeni bir şey olmadığını; hicretten beri var olduğunu, Müslümanları bir arada tutarak onlara zarar vermeye çalışan tehlikelere karşı birliktelik vurgusu olduğunu" dile getirir. Bu siyasetin II. Abdulhamid'in ellerinde kurumsallaştığını, dünyada ki Müslüman halkları ırklarına bakılmaksızın İslam şemsiyesi altında toplama hareketi olarak nitelendirir.³⁴

İsmail Kara'nın yapmış olduğu geniş İslamcılık tanımında geçen "tecdid ve ıslah" kavramları üzerinde duran Hayreddin KARAMAN, diğer ideolojilerin İslam'ı, düzenin temel kaynağı olarak almaya karşı çıkarken, İslamcı âlimler ve düşünürler kurtuluşun İslam'da olduğunu, bozulan ve eskiyen beşeri yorum ve uygulamaların tecdid ve ıslah edilmesi gerektiğini savunmuştur. Karaman, İslamcılığı "İslami hareket" olarak adlandırmış, "ilimde ve fikirde olan ıslahat ve tecdit ferdin ve toplumun hayatında gerçekleşsin diye harekete geçilir, teşkilat yapılır ve planlı programlı bir faaliyet yürütülürse İslami hareket gerçekleşmiş olur" diyerek kavramsal vurgu yapmıştır³⁵

Said Halim Paşa'ya göre İslamlaşmak demek İslamiyetin inanç, ahlak, yaşayış ve siyasete ait esaslarının tam olarak tatbik edilmesi demektir. Bu tatbikin ise o esasların zaman ve muhitin ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde tefsir edilmesinden sonra yapılması gerekir.³⁶

---

³³ Eraslan, a.g.e,s:32-33

³⁴ G.Wyman BURRY,çev. Mert AKÇANBAŞ, Pan-İslam veya İslam İmparatorluğu, İstanbul: Destek Yayınları, 2011, s. 10

³⁵ Hayreddin KARAMAN, İslami Hareket Öncüleri, II.Baskı, , İstanbul ,İz yayıncılık, 2013,s:8

³⁶ Kara, a.g.e,s:174

İslamcılık batıdan gelen ideolojik düşünce yapısı ile geleneksel İslami değerlerin birleşimi neticesinde, İslamiyet'in ideoloji formu içinde yeniden sistemleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır³⁷.

İslamcılık başlangıçta Osmanlı Devleti'ni kurtarmak amacıyla ve modernliğin normatif değerleri ile uzlaşmak, yüzleşmek ve varlığını sürdürmek için ortaya çıktı. Batılı araştırmacıların “Pan-İslamizm” olarak tanımladıkları olgu, Osmanlı aydınları ve yöneticileri tarafından İttihad-ı İslam olarak yorumlanmıştı. İslamcılık, “devleti kurtarma” siyaseti etrafında mobilize bir hareketti. II. Meşrutiyetle beraber daha entelektüel bir düşünce akımına bürünmüştür.* Osmanlı Devleti'nin yıkılışı İslam'ın, yeni siyasi düzenin bütün kurumlarında ve anlamlandırma faaliyetlerinin dışında kalması, bu politik teorinin geliştirilmesine ve farklı bir şekilde adlandırılmasına sebep olmuştur. İslamcılık, tarihselliği ve normatifliği açısından belli bir çoğulluk ortaya koymaktadır. İslamcılıktan Çoğul İslamcılığa denenen kavram yeni dönemde varlığını hissettirmektedir³⁸.

2.2 İTTİHAD-I İSLAM'IN SÖYLEMLERİ

2.2.1 SİYASAL ALANDA SÖYLEMLER ve HİLAFET VURGUSU

Batılı kurumları Osmanlı toplumuna yerleştirmeye çalışan Tanzimatçılar, batı düşüncesi ve gelenekleriyle kurtuluşu arıyorlardı. Bunun için bir dizi reformlar yaptılar. Ancak reform çabaları bütün hızıyla ilerlerken Osmanlı toplumunda batı düşüncesi çok zayıf karşılık görmüştür. Öte yandan bu reformların ürünü olarak beliren yeni kurumlar ve vasıtalar “eski”ye yeni bir canlılık, yeni bir hamle gücü kazandırmıştır. Açılan Tanzimat mektepleri ve matbaanın gördüğü işlevler yeni fikirlerden ziyade hâkim dünya görüşünün tekrar üretilmesine hizmet etmiştir.³⁹

Seküler sistemlerde “değişmeyen kural, kurum ve değer” olmadığı için bunlarda “yenileştirme, değiştirme, daha öncekini kökten değiştirmek, bırakmak, atmak ve yerine yenisini koymak” şeklinde de olabilir. İslam'da yenilik ve

³⁷ Türköne, age,s:29

*Batılı düşünürler ve Oryantalistler tarafından kullanılan Pan-İslamizm kavramı yerine Prof.Dr. Ergün Yıldırım İslamizm, İslamlaşma ve İttihat-ı İslam makalesinde İslamlaşma veya İttihat-ı İslam kavramlarının kullanılmasının daha uygun olacağını vurgulamıştır. Said Halim Paşa'nın “İslamlaşmak” adlı eseriyle çerçeve çizen müellif, İslamlaşma hareketini İslam'ın çeşitli veçheleriyle ortaya konması, içinden geçilen tarihsel dünyanın ihtiyaçlarına göre yorumlanması, bu yorumlar aracılığıyla da İslam'ın itikat, ahlak, siyaset, toplumsal dinamiklerine hareket kabiliyeti verilmesini içerik olarak ortaya koymuştur .

³⁸Ergün YILDIRIM, a.g.m, s.35-47

³⁹ Türköne,a.g.e,s:59

değişim ise bir manâda eskiye (aslına, başta olana, bozulmadan önceki hali, özüne) dönmektir. İtikâta, düşünce ve zihniyette, ibadetlerde, siyasi ve içtimâî hayatta, ahlâkta, ana kaynak Kuran ve sünnette olana, örnek devirde yapılan uygulamaya göre (Asr-ı Saadet) bozulma, sapma, yoldan çıkma vukuu bulunduğu yapılan ıslah ve tecdidin manası budur. Eskiye ve aslında olana dönmektir.⁴⁰

İslamiyet'in modern gelişmeler karşısında insanın dünyaya bakışını tayin edecek, hayatın her alanına hâkim kılınabilecek evrensel bir siyasi ve sosyal muhtevaya sahip, bütün Müslümanları kardeş olarak algılayan bir din olduğundan hareketle İslam Birliği'ni ön gören tezlere dayanmaktadır. Bütün yeryüzündeki Müslümanların arasında birlik beraberlik ve dayanışmayı tesis ederek İslam'ın toplumların iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel her alanda hakim olmasını amaçlayan bir fikirdir.⁴¹

İslamcılığı şu şekilde özetleyen yazarlar da vardır:

- 1) “İslamcılık modern bir akımdır, aynı zamanda modernliğe bir cevap ve meydan okumadır. Ancak bu durum tespiti bizi yanıltmamalıdır.
  - a) İslamcılık modern menşeiili hegomonik söylem ve sistemlerin teyidi, uzantısı veya meşrulaştırıcı çerçevesi değildir.
  - b) Marksizizm, Sosyalizm gibi sistem içi muhalefet biçimi değildir.
  - c) Redçi-Entegrist değildir.
- 2) İslamcılık aşkın olana “Varolanı aşmak” suretiyle uruc etme çabasıdır. Onu ortaya çıkaran şartlar dolayısıyla zamansal-yatay olarak rucu değil, ahlaki-dikey olarak rucudur. İslamcılığın rucusu, modern durumda Allah'a rucudur. Bu açıdan aydınlanmanın domine ettiği zamanın ruhuna, hegomonik modernliğe eleştirel bakar; epistemolojisi ve politığıdır, işlevsel, değişimci ve dönüştürücüdür.
- 3) Belli başlı meşru versiyonları ıslah, ihya ve tecdittir.”⁴²

II. Abdülhamid dönemi bürokratlarından Esad Efendi* yazmış olduğu İttihad-ı İslam Risalesi'nde (1873) Hz.Muhammed'den sonra Müslümanlar arasında çıkan ayrılıklara değinmiştir. Emevi ve Abbasi devletlerinin, İspanya'da güçlü bir medeniyet ihtas eden Endülüs Emevi Devleti'nin yaşadığı sıkıntıları tahlil ederek şu sonuca ulaşmıştır.

⁴⁰ Karaman, İslami Hareket Öncüleri, CI, İz Yayınları, İstanbul, 2012, s:8

⁴¹ <http://www.unityofislam.com> (Çevrimiçi), (Erişim Tarihi 05/08/2014)

⁴² Bulaç A, 2012, İslamcılık Nedir?, S.Ö, İslamcılık Öldü mü?, 1.Baskı, 16-18, İstanbul, Ufuk Yayınları

* Mahkeme-i Ticaret-i Bahriye Zabt Katibi görevindedir.

“Bu sıkıntuların sebebi kendi başına ul’ulemre bağı kalmayıp ve birbirleriyle işbirliği etmeyerek makam hevesi ve şahsi menfaatlerle ayrılık belasıdır. Büyük İslamiyet bir vakit Batı’da kuvvet kazanmakta iken Doğu’da da parlak, kudretli Osmanlı etrafı nurlandırmış, güneşe benzer aydınlık kudretini, şanlı adaletini az zamanda yeryüzüne dağıtmış Anadolu, Arabistan ve Rumeli’ye geçerek tüm Müslümanlar için büyük bir koruyucu olmuştur. Osmanlı saltanatı sağlam temelleri ile adalet ve merhamet üzerine bina olduğundan şükürler olsun insanlığın yok olmasına kökten zarar gelmedi. Allah izin verirse kıyamete kadar devamlı kalıcı Müslümanların mutluluk istekleri, İslam’ın koruyucusu, peygamberin seçkin halifesi adaletli padişahımızın özünü anlamının ilacı nimet sahibi evimiz, cihan sahibi efendimiz hazretlerinin adaletli tavrı, kurtuluşa vesilemiz ve yükselmemiz hakkındaki fikir hareketlerini izlemek başarı göstermiş büyük hilafet sığınağı ile mümkün olup bu hayırlı istekler millette de kuvvet kazanacaktır. Kaldı ki her devlet ve milletlerin gelecekteki huzurlarına devamı birlik olmalarına bağlıdır.”⁴³

Esad Efendi’nin bu metinde önemli vurguları var: *Hilafet, Osmanlı otoritesi ve Müslümanların birliği*. Esad Efendi bu vurgularla hilafeti, Osmanlı otoritesi etrafında siyasal bütünleşme için yeniden gündeme getirerek hilafete siyasal bütünleşme anlamını yüklemektedir. İslamiyet’deki halife kavramı büyük ekseriyetle Allah’ın değil, peygamberin halifesi olarak kabul edilmiştir. Hz.Muhammed’in vefatı ile vahiy kesildiği için yerine geçen kişi onun siyasi mânada halefi olmuştur. Böylece halife İslam’ın genel hükümleri ve ilahi irade ile sınırlı olup ilahi bir güce sahip bulunmamaktadır.⁴⁴

Osmanlı Devleti’nin sosyal bünyesi ve politikasının esası din üzerine kurulduğu için Emir-ül Mümin’in ünvanı öncelikli olmalı, saltanatı simgeleyen padişahlık daima ikinci sırada bulunmalıdır. Abdülhamid devri vesikaları bilhassa iradeleri bütünü ile incelendiğinde halifelik ünvanı dini taraflı işlerin görülmesi sırasında daima kullanılmış, mülki ve idari işler ile ilgili durumlarda padişahlık makamı söz konusu olmuştur.⁴⁵

Şöyle ki II. Abdülhamid tahta geçtiği sırada emperyalist devletlerin koloni faaliyetlerine set çekebilmek amacıyla hilafet makamını; baskıları azaltmak, devletin güç ve prestijini sağlamak, birlik ve beraberliği gerçekleştirmek amacıyla İngiltere, Hindistan ve Mısır’da bazı gazeteleri desteklemiştir.⁴⁶ Hac mevsiminde de yaptırdığı özel çalışmalarla fikirlerini İslam

⁴³ Esad Efendi, İttihad-ı İslam Risalesi, S:3-4

⁴⁴ Ali SATAN, Halifeliğin Kaldırılması, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2008, s:14

⁴⁵ Eraslan, a.g.e., s:198-199

⁴⁶ Satan, a.g.e, s:40

dünyasında yayılmasını sağlamıştır. İslam âlimlerinin önemlilerini İstanbul'a davet edip, özel olarak ilgilenmiştir. Konumunun itibarını sağlamak amacıyla Orta Asya ve Uzak Doğu'dan gelen tüccar,seyyah ve sefirlere ikramda bulunarak hacca gitmek için İstanbul'a gelen Türkistan ve Hindistan hacılarına Buhara ve Hint tekkeleri açtırmıştır.⁴⁷ Bu tekkeler; siyasal bütünleşme, fikir ve propagandaların istasyonu görevini yerine getirirler.

2.2.2 EĞİTİM ALANINDAKİ SÖYLEMLER

II. Abdülhamid devrindeki sosyal siyasetlerinin temelini oluşturması gereken eğitim düşüncesini tek bir cümle ile özetlemek mümkündür. "Maarif bütün ilerlemelerinin hazırlayıcısıdır".Ona göre devletin okullarından yetişecek dindar ve gayretli gençler geleceğinin teminatıydı. Zira "Devlet-i Âliye'nin beka, dini mübini İslam'ın her türlü zaaf ve halelden mesüniyeti ile kaimdir." bu durumun bilinci ile padişah yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Dini müesseselerin imar ve muhafazası.
- b) Köy ve kasaba okullarının sayısının artırılıp seviyelerinin yükseltilmesi.
- c) Okulların ders programlarında din derslerinden sonra bölgesine göre halkın geçimini sağladığı mesleklere göre eğitim.⁴⁸

Bu doğrultuda Abdülhamid eğitim ıslahına gerek duyarak derhal bir irade çıkarmış komisyonlar kurdurarak şeyhülislam başkanlığında bu komisyonları faaliyete geçirmiştir. Bu faaliyetleri gazetelerden okuyan Muhammed Abduh batı emperyalizmine karşı şuurlu hocaları yetiştirme, bunun içinde eğitim alanında dini ıslahatlar yapmak üzere on sahifelik layihasını komisyona sunmuştur.Layihası gerekçeler ve teklifler olmak üzere iki bölümden oluşur.

---

⁴⁷ Satan,,a.g.e,33

⁴⁸ Cezmi ERASLAN, II. Abdülhamid Sempozyum Bildirileri, Haz.Çoksun YILMAZ,,İstanbul, Seha Yayınları,1992,s:39-40

2.2.2.1 DİN EĞİTİMİNİN ISLAHI HAKKINDAKİ GEREKÇELER

Muhammed Abduh; Abdulhamid'e sunduğu bu laihayı hazırlarken İslam'daki meşvereti esas alarak hareket ettiğini belirtiyor. Laihasında;

1. Müslümanlar arasında vicdanı olanların Osmanlı Devleti'nin bekasını Allah ve Resulüne imandan sonra üçüncü olarak kabul eder ki burada dinin sultanının ehemmiyeti vurgulanır.

1 İslam hilafetini koruyan surlar ve kaleler vardır ki bunların en sağlamı müminlerin kalbindeki sevgi ve besledikleri hamiyettir.

2 Müslümanların itikadları zayıflığından ona bağlı olarak ahlakları da bozuldu, yiyen, içen, eğlenen, çoğalan hayvanlar gibi oldular. Allah'ın ahkamı, Resulün buyrukları, halifenin izzetleri düşünülmedikçe başkalarının izzeti yükselmeye başladı.

3 Dini zayıflık, yabancı okulların İslam coğrafyasında çoğalmasıyla yaygınlaştı. Pozitif bilimlerin din bilimlerinin önüne geçmesi sonucu kalplerdeki itikat bozuldu. Bu okullar İslam ümmetini cehalete götürdü.

5. Müslümanların bu hale gelmesindeki temel etmen dini eğitimdeki bozukluktur⁴⁹.

Bu gerekçeleri sıraladıktan sonra Sultan Abdulhamid'e durumu havale edip tavsiyesini şu şekilde yapmaktadır: “Şüphesiz gerçekleri görüp imkânsızlıklar arasında kıvranan büyük âlimler vardır. Efendimiz halifenin bunları buldurup değerlendirmesi lazımdır. Efendimizin bir irade çıkarmış olması ve teşebbüsü Müslümanların kalplerine su serpmiştir ki Emir-ül Mümin'den aldıkları destek onlara güç olacaktır.

2.2.2.2 DİN EĞİTİMİNİN ISLAHI HAKKINDA Kİ TEKLİFLER

İşe nereden başlamalı? Sorusuna Islahat komisyonunun cevabı gecikmemiştir. Allah'ın kitabında, Resulullah'ın sünnetinde yazılı olan helal ve haramların halka öğretilmesi gerektiği, Batınî fitnelere yer verilmemesi hususunda uyarı yapmıştır. Bu doğrultuda siyer ilminin ehemmiyeti üzerinde durularak sahabelerin örnek hayatları sosyal hayatta etkin hale getirilmelidir. Bunun için; insanları belli bazı sınıflara tabi tutarak dini eğitimin sınıflara göre verilmesi önerilir.

---

⁴⁹ SIRMA, II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti, s:28-39

Buna göre birinci sınıfı oluşturan sanat, ticaret ve ziraatle ilgilenen tabakadır ki bunlara okuma-yazma ve günlük hayatta kullanabilecekleri kadar matematik eğitimi verilmelidir. Bu sınıf İslam ahlâkı ile en fazla tedrisata tabii tutulacak olan sınıftır. İkinci sınıfı Sultaniye, Şer'iyeye, Mülkiye, Harbiye gibi okullarda okuyan Müslüman çocuklardır. Bunlara verilecek eğitim ilimlere giriş için mantık ve araştırma yöntemlerini öğretecek âdâb çerçevesinde bir kitap olmalıdır. Bu grup çocuklar İslam mezhepleri arasında ki ihtilâfları en aza indirip birbirlerine yakınlaştıracak bir akaid kitabı ile ittifak edilecek, helal ve haramı çok iyi bilip, günlük yaşantıyı yüceltecektir. Bunu yaparken Hz. Peygamber ve sahabelerinin hayatlarını çeşitli asırlarda yapılmış büyük fetihlere ve bu başarıya halifenin katkısını öğreneceklerdir. Üçüncü sınıf ise bu iki tabakada ki öğrenciler arasında kavrayış kabiliyetleri ve ahlakları üst düzey olanlar seçilecektir. Bunlar almış oldukları ilimlerin yanına üst düzey tefsir ve hadis ilmi görecektir.⁵⁰

II. Abdulhamid'i eğitimin İslamiliği hususunda ısrarlı olmaya yönelen bir diğer hususun, memleketin en küçük yerleşim birimine kadar yayılan gayrimüslim cemiyetlerin, okul, kilise, hastane ve dispanser gibi din ve kültür emperyalizmi yapacak müesseselerdi. Bu müesseseler İslam-Türk kültürü için ciddi tehlikeler oluşturmaktaydı.⁵¹

Muhammed Abduh, bu müesseseleri önlemek amacıyla komisyona sunmuş olduğu layihada eğitim ıslahı adı altında bazı önerilerde bulunmaktadır.

Bunlar;

- 1) Taşra insanına eğitimin önemi anlatılarak çocuklarını okula göndermeleri sağlanmalıdır.
- 2) Cami ve mescidlerde devlet sevgisini aşılacak ve Emir-ül Mümin'i kendi nefisinden üstün görececek vaazlar verilmelidir.
- 3) Mürşitler yetiştirilerek halk için örnek şahsiyetler oluşturulmalıdır.
- 4) Cuma hutbelerini ehil kimseler okuyacak ki, hutbelerde Müslümanların genel menfaatlerini ve fesad odaklarını gösterebilsin⁵²

---

⁵⁰ Sırma, a.g.e,s:29-41

⁵¹ Eraslan,a.g.e,s:40

⁵² Sırma, a.g.e,s:41-42

2.2.3 SOSYO-KÜLTÜREL ALANDA Kİ SÖYLEMLER

II. Abdulhamid dönemi devlet tarikat yakınlaşması kültürel açıdan gelişmeyi sağlayabilecek en önemli araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sultanın politikasına ister Pan-İslamizm istersek İttihad-ı İslam diyelim kesin bilinen bir şey varsa o da II. Abdulhamid'in bu gelişmeyi sağlayabilmek adına tarikat mensuplarıyla iyi geçinmek için elinden geleni yapmış olmasıdır. Bu ilişkiyi devletin bekası için zaruri görmüştür. İslamcılık düşüncesi içerisinde âlim ve şeyhlerin eserleri* din düşüncesi ekseninde birçok bölge ve kültüre ortak bir dille hitap etmiştir. Birçok mutasavvuf ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Bunlardan bazıları; Halepli mutasavvuf Ebu'l Huda Sayyadi, Şazeliyye tarikatı öncüsü Şeyh Zafir, Buharalı Şeyh Süleyman Efendi ve Yenikapı Mevlevi Şeyhi Osman Selahaddin Efendi'dir. Basılan dini ve tasavvufi eserler kültürel açıdan öneme haizdir. Bu dönemde gazete ve dergilerin neşriyatlarında İttihad-ı İslam düşüncesinin savunulması ve kültürel birlikteliği destekleyecek önemli bilgilerin verilmesi dönem açısından kayda değerdir. Basiret gazetesinin birçok sayısında bu fikir hareketi detaylarıyla beraber okuyucuya sunulmuştur.⁵³

2.2.4 MİLLİYETÇİLİK ALANINDA Kİ SÖYLEMLER

İttihad-ı İslam düşüncesi bizatihi referansını İslam dininden almaktaydı. Kur'an ve sünnette Müslümanların birliği, uhuvîyeti ve yardımlaşması üzerinde durulmuş müminlerin kardeş olduğuna vurgu yapılmıştır. Veda Hutbesi'nde Hz.Muhammed (S.A.V) kavmiyetçiliği yasaklamıştır. "Ey insanlar! Rabbiniz birdir, babanızda birdir. Hepiniz Âdem'in çocuklarıdır. Âdem ise topraktır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanında Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi kırmızı tenlinin siyah üzerinde, siyah tenlinin de kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır."⁵⁴

---

*Tezimizin ana konusunu oluşturan Ebu'l Huda'nın (DÂ'İYYÜ'R-REŞÂD Lİ-SEBÎLİ'L-İTTİHÂD VE'L-İNKİYÂD) eseri ve Şeyh Zafir El-Medenî'nin (el Nurus-Sath) eseri örnek verilebilir.

⁵³ Yerlikaya, a.g.e,s:115-119

⁵⁴ Vedahutbesi, (Çevirimiçi) vedahutbesi.gen.tr, Erişim tarihi: 30/08/2014

Bu İslam ahlakı üzerine yetişmiş olan yazar ve düşünürlerden Mehmet Akif hem nazım, hem nesir eserlerinde milliyetçiliği şiddetle tenkit etmiştir. Mehmet Akif:

1912/Süleymaniye kürsüsünde;
Müslümanlık sizi gayet sıkı gayet sağlam,
Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam.
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,
Aynı milliyetin altında tutan İslam'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir,

Bunu bir lahza unutmak ebedi heybettir.
Arnavutlukla Araplıkla bu millet yürümez
Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez.
Sizi bir aile efradı yaratmış yaradan
Kaldırın ayrılık esbabını artık aradan.⁵⁵

Dizelerinde dile getirdiği ve yanlışlığından bahsettiği milliyetçilik düşüncesine nesir yazılarında da cephe almıştır.

Milliyetçiliği Müslümanlar arasına tefrika sokacak, onları güçten ve kuvvetten düşürecek, Osmanlı Devleti'ni her bakımdan güçsüzleştirecek düşünceler olarak ele almıştır.

“Müslümanlık ırk, renk, İslam, muhit, iklim itibari ile birbirine büsbütün yabancı unsurların aynı milliyet altında cem eden yegâne rabita iken hele Osmanlılar için dünyada bu rabıtaya dört elle sarılmaktan başka selamet yolu yokken şu son senelerde meydana çıkardığımız kavmiyet, asabiyet gürültülerine şaşmamak elden gelmez. Müslümanlık, akvamları kardeş yapmıştır; kavmiyeti, cinsiyeti aradan kaldırmıştır. Son demde biz Müslümanlar bu hakikatten gafil olduk. Ey cemaati müslimin aklınızı başınıza alınız; gayret-i kavmiyeyi bir tarafa bırakınız. Rabita-i dini biraz daha ihmal edecek olursanız iyi biliniz ki tarumar olur gidersiniz.”⁵⁶

Dönemin İttihad-ı İslam savunucularından Bediüzzaman Said Nursi 29. mektupta “Said bir Kürttür. Milliyetimizden olmayan biriyle teşrik-i mesai etmek hamiyet-i milliyeye münafidir” diyen Türkçülere karşı verdiği cevapta “İslamiyet milliyeti”nden bahsederek milliyeti, ırki özelliklerinden

⁵⁵ Mehmet Akif ERSOY, Mehmet Akif Külliyyatı 2, Haz: İsmail Hakkı ŞENGÜLER, İstanbul, Hikmet Neşriyat Yayınları, s:88

⁵⁶ Kara, a.g.e, s:47

uzaklaştırmakta, onun kültürel yönlerine ağırlık vermektedir. Kendisinin unsurca Türk sayılmadığını fakat Türkçe neşrettiği dini eserlerin meydana geldiğini, İslamiyet milliyetinden ayrılan mühlid Türkçülerin ise Türk sayılmayacağını, Türk perdesi altına girmiş Frenk olabileceklerini söylemektedir. 26. mektupta fikr-i milliyetin şu asırda çok ileri gittiğini, İslam ülkerini bölmek, parçalamak için Avrupa zalimleri tarafından kullanıldığını söylüyor. Onun için şu zamanda hayat-ı içtimâi ile meşgul olanlara, fikr-i milliyeti bırakınız denilemez”sözyle de Ziya Gökalp gibi mevcut şartları veri olarak kabul ettiğini ve düşüncesini bunun üzerine kurduğunu belirtmiş oluyor. Buna dayalı olarak da milliyetçiliği menfi ve müspet milliyetçilik olarak ikiye ayırıyor; “Menfi milliyet, şeametlidir, zararlıdır, başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine adavetle devam eder, mutayakkız davranır. Şu ise muhasemât ve keşmekeşe sebeptir. Onun içindir ki hadis-i şerifte doğrudan ferman etmiş: ‘İslamiyet, cahiliye devri ırkçılığını kaldırmıştır’ Müspet milliyet, hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dâhilisinden ileri geliyor. Teavüne, tesanüde sebeptir. Menfaatli bir kuvvet temin eder, Uhuvvet-i İslamiye’yi daha ziyade teyit edecek bir vasıta olur. Şu müspet fikr-i milliyet, İslamiyete hadim olmalı, kav’a olmalı, zırh olmalı, yerine geçmemeli” sözleri ile Efgani gibi Türkiye’de Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmet gibi düşündüğünü göstermektedir.⁵⁷

Modernliğin getirdiği “Batınlık” elbette sadece materyalizm ve pozitivism ile sınırlı değildir. Aynı zamanda içinde milliyetçiliği de barındırmaktadır. Nitekim İslamlaşma fikriyatının temsilcilerinin düşünce dünyasında modern Bâtınlık nasıl ki dalâlet mezhepleriye milliyetçilikte cahiliye asabiyesi olarak kavmiyetçiliktir.⁵⁸

Yukarıda; siyasal, eğitim, sosyo-kültürel, kavramsal ve içerik bakımından tahlil ettiğimiz milliyetçilik söylemleri, İttihad-ı İslam fikrinin önemli tezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁵⁷Kara, a.g.e, s:48

⁵⁸Ergün Yıldırım, "İslamizm, İslamlaşma ve İttihat-ı İslam", Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi içinde, Haz: İ. Kara-A.Öz, Zeytinburnu Belediyesi yayınları, 2013, İstanbul, s.99-119

2.3 İTTİHAD-I İSLAMI SAVUNAN BAŞLICA AKTÖRLER

İncelediğimiz dönemde İslamcılık siyasetini inşa eden faktörlerin başında çeşitli aktörler gelmektedir. Bu aktörlerin fikirleri, yayınları, ilişkileri İslamcılık siyasetinin oluşmasında büyük bir rol oynamışlardır. Bu çerçevede İslam dünyasının etkili alim ve şeyhleri – Şeyh Zafir, Şeyh Esad, Şeyh Ebû'l Hüda vs.- İstanbul'a davet edilmiş İttihad-ı İslam düşüncesine fikir ve çalışmalarlarıyla katkıda bulunmuşlardır. Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh, Tunuslu Hayrettin Paşa, Said Halim Paşa, Şeyhülislam Musa Kazım, Ahmet Hilmi, Bedüzzaman Said Nursi bu dönemde İttihad-ı İslam fikrinin tesisi, yorumlanması ve uygulanması hususunda çarpıcı fikirleriyle dikkat çekmişlerdir.⁵⁹

İttihad-ı İslam politikasının fikir, yayın ve teşkilat boyutlarını oluşturan en önemli aktörlerden bazıları şunlardır.

2.3.1 Şeyh Muhammed Zafir El-Medeni

Kendisi hem bir danışman hem de Abdülhamid'in bir sırdaşıydı. Halifenin sevgi ve saygısını kazanan Şeyh Zafir Şazeliye tarikatının “Küçük Medeniyye” kolundandı. Esas itibari ile Cezayir, Tunus ve Fas'ta yıldızı parlayan bu tarikat ileride Fransızlara karşı onurlu bir mücadele örneği göstermiştir. Kardeşi Zafir ve hısımları, sultanın iradelerini, Senusi'lere yani Libya şeflerine ve ileri gelenlerine iletmişlerdir. Osmanlı hilafetine bağlı kalmaları için çalışmalarda bulunmuşlardır. Sultan Abdülhamid'de bizzat kendisi Şeyh Zafir'in önermesiyle Şazeliye tarikatına intisab etmiştir. Mezarı İstanbul Beşiktaş'ta ki Ertuğrul Tekkesi'ndedir.⁶⁰

2.3.2 Şeyh Esad Efendi

Hindistan'ın Malabar kıyısında Muskat'lı bir ana-babadan doğdu. Hem bir İttihad-ı İslam ideoloğu hem de esas itibari ile Yemen-Aden-Muskat politikalarıyla uğraştı. Esad Efendi Hicaz'ın, Mekke ve Medine'nin sorunlarıyla ilgilenip buralara gelen hacılara halifelik ile ilgili bildirgeler dağıttı. Birçok eser yazmış olmakla birlikte en önemlisi sultana itaat edilmesi için Müslümanlara çağrıda bulunan “Tarikat-ül Hanife”dir.⁶¹

---

⁵⁹ Kara, a.g.e. s:27-30

⁶⁰ Karpat, a.g.e, s:358

⁶¹ Karpat, a.g.e, s:359

2.3.3 Şeyh Eb'ul Hüda Sayyadi

Asıl adı Muhammed Bin Hasan Vadi olan Eb'ul Hüda Halep'e bağlı Maarra Numan bölgesinde doğmuş Seyyid soyundan bir kişidir. Rıfaiye tarikatının lideri olup Suriye'de bulunan akvamlar ve mezhepler arasında çıkan çatışmaları önlemek, hilafete bağlılığı bildirmek üzere görev yapmış bir kişidir. En önemli eseri orjinalinden transkript ettiğimiz DÂ'İYYÜ'R-REŞÂD Lİ-SEBÎLİ'L-İTTİHÂD VE'L-İNKİYÂD olup tezimizin ana temasını oluşturacaktır.

2.3.4 Cemalüddin Afgani

Afgani olarak bilinen Cemalüddin büyük bir düşünür ve aktif bir siyasetçiydi. Araştırmacılar onun İran hemadanına bağlı Esadabat' da dünyaya geldiğini açıklar. İç karışıklık sebebi ile Hindistan'a gitmiş, İngiliz baskısıyla burayı terk ederek Mısır'a ulaşmıştır. İç ıslahı ve İslam birliğini savunmuş batı sömürüsüne karşı tavır almıştır. II. Abdülhamid'in daveti üzerine İstanbul'a gelmiş Sultan'a İttihad-ı İslam düşüncesinde büyük destekler vermiştir. II. Abdülhamid'e, saltanata kan kaybettiren Balkanlardan çekilmeyi, Arapçayı devletin resmi dili olarak ilan etmeyi, başkenti İslam ve Arap âleminin kalbi olan Bağdat'a taşınmayı, batı rüzgârlarının estiği tüm pencereleri kapatmayı önerir. Ağız kanseri sonucu İstanbul'da vefat etmiştir. Nişantaşı Mezarlığı'na defnedilen naaşı daha sonra Kâbil'e defnedilmiştir.⁶²

2.3.5 Muhammed Abduh

1849'da Mısırlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Abduh; öğrenimini El-Esher'de sürdürmüş lâkin klasik El-Ezher eğitiminin gelenek ve metotlarına bağlı kalmamıştır. Afgani ile karşılaşp onun teşviki ile gazeteciliğe yönelmiştir. 1882'de İngilizlerin Mısır'ı işgalinden sonra Beyrut'a sürülmüş Afgani'ye katılmak için Paris'e gitmiş ve Paris'te "Urvetu'l Vuska" dergisinin çıkarılışına iştirak etmiştir. Paris'ten Beyrut'a dönen ve konferanslar veren Abduh "Tevhid Risalesi"nde Müslüman kelamcılardan farklı bir yol izleyip Selefi Mutezile eğilimler arasında bir örtüşme yaparak "*Kusur İçeridedir Ve*

⁶² Beşir Musa NAFİ, İslamcılık, 1. Baskı, İstanbul, Yarın Yayıncılık, 2012, s:28-30

Çıkış İse Kendini Düzeltmekten Geçer” beyânında bulunur. İngilizlerle iyi ilişkiler kuran Abduh, Mısır’a geri dönmüş ve Mısır müftülüğüne kadar yükselmiştir.⁶³Lâkin Sultan’la bağını koparmamaya özen göstermiştir. Beyrut’ta iken Abdulhamid’in İttihad-ı İslam fikrini teşekkül amacıyla eğitim alanında yapılması gereken ıslahatlarla ilgili Şeyhülislam başkanlığında ki komisyona on sayfalık layihasını sunmuştur.⁶⁴Önceki bölümde ele aldığımız düşüncelerinde eğitim alanında nasıl bir yaklaşım olması gerektiği ve hangi alanlara ağırlık verilmesi hususunda görüşlerini bildirerek göreve hazır olduğunu belirtmiştir.

2.3.6 Tunuslu Hayreddin Paşa

Kafkasya’da dünyaya gelen Hayreddin Paşa Çerkez asıllı olup babasının Ruslarla yapılan savaşta şehit olmasından sonra İstanbul’a getirilmiştir. Tunus Valisi Ahmed Paşa’nın hizmetine verilerek iyi bir eğitim sürecinden geçmiştir. Tunus ordusunda göreve başlayıp basamakları hızla çıkmıştır. Tunus valisi yaverliği, Bahriye Nazırlığı ve Tunus Vezir-i Ekberliğine yükselmiştir. Şeyh Muhammed Zafir Efendi’nin tavsiyesi ile İstanbul’a davet edilmiştir. İlmi, ahlakî ve siyasal bilgisiyle sadrazamlık makamına kadar yükselen Hayreddin Paşa, özellikle dört halife döneminden sonra adalet yapısının bozulduğunu, yönetimde aranan en önemli özelliğin hak ve adalet tesis edecek bir yöneticinin başta olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Tarihi perspektif içerisinde Müslümanların bölünüp parçalandığını, doğuda ve Bağdat’ta Abbasiler, Kuzey Afrika ve Mısır’da Fatımiler, Endülüs’te Emeviler bölünüp ayrılmışlar, akabinde parçalanmışlardır. Bu bölünmenin, çatışma ve dağılmanın başlıca sebebi güç sahiplerinin gafleti, cehaleti ve bölünmenin her biri için ne kadar zararlı olacağına vurgu yapmıştır. Osmanlı Devleti’nin adil bir yönetimle İslam devlet ve topluluklarını bir araya getirdiğini, Sultan Süleyman ile zirveye çıkan dönemde konulan kanunların İslam’a dayandığını ve devrin âlimlerinden istifade edildiğini belirtmiştir. Siyasilerin dini bilmeye, din âlimlerinin de siyasete vakıf olması gerektiğini söylemiştir. İstanbul’da vefat eden Tunuslu Hayreddin Paşa, Eyüp Mezarlığı’na defnedilmiş, 1986’da kemikleri Tunus’ta ki anıt mezara gömülmüştür.⁶⁵

⁶³ NAFİ, a.g.e. , S:30-32

⁶⁴ Sırma, a.g.e. , s:29

⁶⁵ Karaman, İslami Hareket Öncüleri, C.1, s:23-47

2.3.7 Said Halim Paşa

Said Halim Paşa, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın dört oğlundan biri olan Mehmed Abdulhalim Paşa'nın oğludur. 1863 yılında Kahire'de doğmuştur. İlk ve orta tahsilini Kahire'de yaparak burada Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. İsviçre'de beş yıl süreyle siyasal bilgiler öğrenimi gören Said Halim Paşa; 1888'de Mir-i Miran rütbesi ile ve Mescidi nişanı ile Şura-yı Devlet (Danıştay) azası olmuştur. Kendisine 1889'da II. ve 1892'de . Rütbe-i Osmani ve 1899'da Murassa Mescid-i Nişanı, 1900 tarihinde de Rumeli Beylerbeyi payesi verilmiştir.1908 yılında Şura-yı Devlet azalığından kadro dışı bırakıldıysa da Âyan Meclisi azalığı yapmıştır. 1912 tarihinde Şura-yı Devlet reisliğine getirildiyse de kısa bir zaman sonra bu görevinden alınarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin genel sekreterliğine seçilmiştir. Bu makamdan Hariciye Nazırlığı'na atanan Said Halim Paşa, Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın şehit edilmesiyle 1913'te sadaret kaymakamlığına atanmıştır.11 Haziran 1913-14, Şubat 1917 tarihleri arasında Talat, Enver, Cemal Paşa üçlüsünün yönetimi elinde tuttuğu bir dönemde sadrazamlık yapmıştır.⁶⁶Yönetimde bulunduğu süre zarfında devletin bekasını analiz etmiş, "Buhranlarımız" isimli eserinde devletin kötü gidişatının sebeplerini ortaya koymuştur. İslamlaşmak isimli makalesinde şunlara yer vermektedir: "Müslüman milletlerin kurtuluşu ve saadeti onların İslamlaşmasına bağlıdır. İslamiyet'in kendisine has bir inancı, bu inanç üzerine kurulmuş ahlakı, ahlakından doğan içtimai hayatı, netice olarak bu hayatın gerekli kıldığı siyasal kaideleri vardır. Bu yüzden ki mükemmel ve en son olgunluğa sahip insanlık dinidir. Bizim için İslamlaşmakta budur. Bu esaslar tatbik edildikten sonra tefsir edilmesiyle birlikte beka gerçekleşir. Kendisinin Müslüman olduğunu söyleyen bir adamın kabul etmiş bulunduğu dinin esaslarına göre hissedip, düşünüp, hareket etmesi gerekir. Bir Kant'ın yahut bir Spencer'ın ahlak görüşüne inanan içtimai hayatta Fransız, siyasette İngiliz usulünü kabul eden bir Müslüman ne yaptığını bilmiyor demektir. Bir adamın zihninde, uyuşmaları imkânsız bunca zıt fikirler birbirini yalanlar atışıp dururken yan yana yaşamaya da devam ederse o

---

⁶⁶ Said Halim Paşa Hayatı, (Çevirimiçi),Saidhalimpasa.com, Erişim tarihi: 28/08/2014

adamın kafası ve vicdanı nasıl bir şey olur tasavvur edilsin”⁶⁷ diyerek toplumun her alanında İslamlaşmanın kat’iyyetle uygulanması gerektiğini savunmuştur.

6 Aralık 1920 tarihinde evinin önünde Ermeni komitacılarının silahlı saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiştir. Mezarı Sultan Mahmud Türbesi’nin bahçesinde⁶⁸.

2.3.8 Şeyh’ül İslam Musa Kazım

Osmanlı Devleti’nin son dönem Şeyh’ül İslamlarından olan Musa Kazım Efendi, Erzurum’un Tortum kazasında dünyaya geldi. Babasının adı İbrahim’dir. Tahsiline memleketinde başlayan Musa Kazım, Balıkesir’de oturan ağabeyinin yanında eğitimini sürdürürken Balıkesir ülemasından Ali Şuuri ve Lütfi Efendilerden dini ilimler aldı. Sonra İstanbul’a gelen Musa Kazım, Kazasker Eşref Efendi ve Hoca Şakir Efendi’nin derslerini takip ederek 1888’de icazet alıp Fatih Cami’sinde dersler okutmaya başlamıştır. 1900’de Mekteb-i Hukuk’ta Mecelle dersleri vermeye başlayan Musa Kazım aynı yıllarda Dar’ül-Fûnun ve Dar’ül Muallimin’de dersler vermiştir. 1907’de Şeyhülislamlık bünyesinde ki Tetkik-i Müellefat baştabipliğine kısa bir zaman sonra aynı meclisin üyeliğine getirildi. Mason olduğuna dair basında çıkan ve gittikçe yaygınlaşan haberlere cevap olarak uzun sayılabilecek bir beyanname hazırladı. Bu beyannameye kısaca küçük yaşından beri dini ilimlerle uğraştığını, Nakşibendî Tarikatına mensup olduğunu, yıllarca İslam’a hizmet ettiğini ileri sürerek bu tür haberlere reddiye yapmıştır.⁶⁹

İmparatorluğun en çalkantılı zamanlarında dört farklı kabinede dört kez şeyh’ülislam olarak görev yapmıştır. Sırat-i Müstakim ve İslam gibi dergilerde ki yazıları Üsul-i Meşveret ve Hürriyet, Külliyyet-i Şeyhülislam Musa Kazım ve Saffet’ül Beyan adlı tefsiri gibi eserleri ile de çağın problemlerine çözüm aramış aydınlardan birisidir. İttihat ve Terakki Partisi ile irtibatı nedeni ile İslamcılık fikrinin ateşli savunucusu olmuş, yazılarında Şûra, hürriyet, adalet, müsavat,

---

⁶⁷Kara, a.g.e, s:174-175

⁶⁸ Saidhalimpasa.com

⁶⁹ Kara,a.g.e, 107-108

uhuvvet, terakki, birlik, medeniyet, cihad, ic'az gibi konular üzerinde durmuştur⁷⁰.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen üyeleri ile birlikte tutuklanarak Edirne'ye sürgün edilmiş ve burada 1920 yılında vefat etmiştir.⁷¹

2.3.9 Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi

Ahmed Hilmi 1865 yılında şimdi Bulgaristan sınırları içinde olan Filibe'de doğdu. Babası Şehbender (Konsolos) Süleyman Bey, annesi Şevkiye Hanım'dır İlk tahsilini Filibe'de yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Galatasaray Sultaniyesi'nden mezun oldu. 1890'da Duyun-u Umumiye'de memur olduktan sonra Beyrut'a görevlendirildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönlendirmesiyle Mısır'a gitmiş ve burada Terakki Osmanî Cemiyeti'ne girmiştir. 1901'de İstanbul'a döndüyse de Fizan'a sürüldü. Bu sürgün O'nun tasavvufa merak sarmasına ve Arûsi Tarikatı'na girmesine sebep oldu.⁷²

Vahdet-i Vucûd inancının sadık takipçilerinden olan Ahmed Hilmi, çağdaşı maddeci düşünürleri yoğun biçimde tenkit etmiş anti-maddeci eserler ortaya koymuştur. Meşrutiyetin ilanı (1908) birlikte İstanbul'a dönen Ahmed Hilmi, "İttihad-ı İslam" isminde bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetenin ömrü uzun olmadıysa da 1910'da "Hikmet", aynı yıl "Hikmet Matbaa-i İslamiyye"yi kurmuştur. Filibeli, "İslam Tarihi" isimli 2 ciltlik bir eser neşretmiştir. Bu eser İslam Tarihi'nin sadece siyasi yönünü değil, sosyal, kültürel, dini vb. tüm yönlerini ele almaktadır.⁷³

Ahmed Hilmi, 1914'te ani olarak vefat etmiştir. Bakır zehirlenmesinden vefat ettiği ileri sürülmekle beraber Siyonizm ve masonluk meselelerini ilk ele alanlardan olduğu için masonlar tarafından zehirlendiği de düşünülmektedir.⁷⁴

---

⁷⁰ Zafer KOÇ, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi (1858-1920) ve Safvet'ül Beyan Fî Tefsiri "Kuranda ki tefsir metodu" makalesi, Diyanet İşleri Başkanlığı

⁷¹ Kara, a.g.e, s:108

⁷² a.g.e,s:65

⁷³ Adem APAK, Osmanlı Meşrutiyet Tarihçilerinden ŞEBBENDERZADE Ahmed Hilmi'nin tarih metodolojisiyle ilgili görüşler makalesi, 1999,Uludağ Üniversitesi,İlahiyat Fakültesi,cilt8, sayı8

⁷⁴ Kara,a.g.e,s:66

2.3.10 Bediüzzaman Said Nursi

Bediüzzaman Said Nursi 1878’de Bitlis vilayetine bağlı Hizan İlçesi Nurs köyünde dünyaya geldi. Çocukluğunda çevresinde ki medreselerde eğitim gördü. Kendisinde görülen zekâ ve hafıza sebebi ile önceleri “Molla Said” daha sonra ise zamanın harikası anlamına gelen “Bediüzzaman” ünvanı ile şöhret buldu. 1900’lü yılların başlarında İttiha-ı İslam’ı sağlamak ve sağlamlaştırmak adına doğuda Medresetü’z-Zehra adında din ve fen bilimlerinin birlikte okutulduğu bir İslam Üniversitesi kurmak fikri ile İstanbul’a geldi. Hayatı boyunca bu fikri gerçekleştirmek için gayret göstermiştir ki yazmış olduğu Risale-i Nur Külliyyatı; din ve eğitim alanında İslam Birliği’ni sağlamak, ideolojisinin en önemli göstergesidir.

I.Dünya Savaşı yıllarında Doğu Cephesi’nde gönüllü alay komutanı olarak hizmet etmiştir. Savaş esnasında yaralanıp iki buçuk yıl Rusya’da esir kaldıktan sonra Bolşevik İhtilâli’den yararlanarak esaretten kurtulmuştur. Osmanlı’nın en üst düzey dini danışma merkezi olan Dar’ül Hikmet’ül İslamiyye’de görev yapmıştır. İstanbul’un işgali sırasında İngilizlerin aleyhine “Hutuvvet-i Sitte” adıyla bir risale neşretti. Anadolu’da başlatılan İstiklâl mücadelesine destek verdi.⁷⁵

İttihad-ı İslam vurgusu yaparken dönemin milliyetçilik düşüncesine karşı çıkmış, bu fikrin İslam ülkelerini bölmek, parçalamak için Avrupa zalimleri tarafından kullanıldığını söylemiştir. “Milliyet varsa İslam Milliyeti”dir, görüşünden yola çıkarak milliyeti ırkî özelliğinden uzaklaştırmakta, onun kültürel yönlerine ağırlık vermektedir.⁷⁶

1925 yılında Van’da eğitim faaliyetlerinde bulunurken meydana gelen Şeyh Said isyanı sebebiyle “Bu isyana karşı çıktığı halde” tedbir olarak ilk önce Burdur’a ardından Isparta ve Barlâ’ya gönderilmiştir. Burada kaldığı 8 yıl boyunca Risale-i Nur Külliyyatı’nı tamamlamış, bu Külliyyat sebebiyle Eskişehir’de yargılanmıştır. 23 Mart 1960’da vefat etmiştir.⁷⁷

⁷⁵ Said Nursi Hayatı,(Çevrimiçi),Bediuzzamansaidnursi.org, Erişim Tarihi 01/09/2014

⁷⁶ KARA, a.g.e, 47-48

⁷⁷(Çevrimiçi),http://www.bediuzzamansaidnursi.org (Erişim Tarihi 11/09/2014)

III.BÖLÜM

EBU'L HÛDA'NIN HAYATI ve “DA'İ'R-REŞAD Lİ SEBİLİ'L-İTTİHAD VE'L-İNKİYAD” RİSALESİNİN İÇERİK ANALİZİ

3.1 EBU'L HÛDA'NIN HAYATI

Es-Seyyid Muhammed Ebu'l Hûda, hicri 1266 (m.1850) senesinde Na'arratü Numan bölgesinde ki Hanşeyhun isimli kasabada dünyaya gelmiştir.* Bu kasaba ismini Selahaddin Eyyubi'nin vezirlerinden Emir Şeyhun'dan almıştır.⁷⁸ Ebu'l Hûda “es-Seyyadı” nisbesini, HanŞeyhun yakınlarında medfûn bulunan yörenin velilerinden Ahmed es-Seyyadi'den alır. O, hem kendisinin hemde Ahmet es-Seyyadi'nin soyunun Rıfaiye tarikatının piri Ahmed er-Rıfai'ye ulaştığını söyler. Ebû'l Hûda'nın çocukluğu ve yetişme dönemi hakkında ki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bu konuda ki kaynaklar kendi eserleri ve risalelerinde verdiği bilgiler, arşiv kayıtlarına dayanan resmi biyografisidir.⁷⁹Resmi biyografilerin dışında onun müritleri veya arkadaşları tarafından kayıt altına alınmış biyografi mevcuttur. Lakin bilgilerin çoğunluğu şeyhliğinden sonraki döneme ait detayları vermektedir. Ebu'l Hûda'ya göre ailesi çevrenin seçkin ve tanınmış ailelerindedir..

Ebu'l Hûda'nın annesi zühd, salâh ve takvası ile o bölgede şöret bulmuş, numune-i imtisâl bir hanımefendidir. Ebû'l Hûda'ya hamile olduğunda Kefersecna Köyünde ki Rıfai Tekkesi Şeyhi, Seyyid Recep er-Rıfai onlara misafir olmuş ve “Ne mutlu sana! Karnında ismi Muhammed künyesi Ebû'l Hûda olacak bir veliyi taşıyorsun. Onun ilmi ve şöretü âfâkı saracaktır”⁸⁰ dedikten sonra o'nun terbiyesine önem verilmesi hususunda vurgu yapmıştır. Doğumunda ismi geçen Rıfai Şeyhi, kulağına ezan okumuş, ismini Muhammed künyesini de Ebû'l Hûda koyarak çevrede bulunanlara O'nun Salih bir insan

* Bu bölge şuan Halep İline bağlı bir kazadır.

⁷⁸ Es-Seyyid Şeyh Muhammed Ebu'l Huda, Ter.Mahmud Nedim AKSOY, Rıfai Yolunun Esasları, İstanbul, Sultan Yayınevi, s:10

⁷⁹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 7-8-9-10, 1989-1990-1991-1992, Sultan Abdulhamid II. Ve Şeyh Ebu'l Huda es-Seyyadi, Butrus Ebu Manneh'den çev. Dr.İrfan Gündüz, İstanbul 1995

⁸⁰ Ebu'l Hûda,a.g.e s:10

olacağına işaret buyurmuştur. ⁸¹ Ebû'l Hûda'nın neseb-i şerifleri Hz. İmam Hüseyin (R.A)'a ulaştığı iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre nesebi âlileri şu şekilde çerçevlenmiştir:

Seyyid M.Ebû-l Hudâ,
Seyyid Hasan Vâdî,
Seyyid Hizâm,
Seyyid Ali El Hizâm,
Seyyid Hüseyin Burhaneddin,
Seyyid Abdülallâm,
Seyyid Abdullah,
Seyyid Şihâbeddin,
Seyyid Muhammed Es Sûfi,
Seyyid Muhammed Burhan,
Seyyid Hasan El Ğavvâs,
Seyyid Muhammed Şâh,
Seyyid Muhammed Hizâm,
Seyyid Nûreddin,
Seyyid Abdülvâhid,
Seyyid Mahmud El Esmer,
Seyyid Hüseyin El İrâki,
Seyyid İbrahim El Arabî,
Seyyid Mahmud,
Seyyid Abdurrahman Şemseddin,
Seyyid Abdullah Kasım Necmeddin El Mübarek,
Seyyid Muhammed Hizam El Hiza,
Seyyid Şemseddin Abdülkerim,
Seyyid Salih Abdürrezzâk,
Seyyid Şemseddin Muhamme,
Seyyid Sadreddin Ali,
Seyyid İzzettin Ahmed Es Sayyâd,
Seyyid Abdürrahim,

---

⁸¹ Es-Seyyid Şeyh Muhammed Ebu'l Huda, Ter.Mahmud Nedim AKSOY Karanlıkta kalan gerçekler, İstanbul, Sultan Yayınevi, s:9

Seyyid Osman,
Seyyid Hasa,
Seyyid Asele,
Seyyid Hazım,
Seyyid Ahmed,
Seyyid Ali El Mekkî,
Seyyid Rifaa El Mekkî,
Seyyid Mehdî,
Seyyid Muhammed Ebû-l Kâsım,
Seyyid Hasan,
Seyyid Hüseyin,
Seyyid Ahmed,
Seyyid Musa Es Sâni,
Seyyid İbrahim Murtaza,
Seyyid İmam Musa Kâzım,
Seyyid İmam Câ'fer Sâdık,
Seyyid İmam Muhammed Bakır,
Seyyid İmam Zeynel Âbidin,
Seyyid İmam Hüseyin-i Kerbelâ,
Seyyid İmam Ali (R.A)⁸²

Ebû'l Hûda'nın babası Hasan Vadî, Halep ile HanŞeyhun arasında alış-veriş yapan bir tüccar iken sonraları çiftçilik yapmak üzere bu mesleği terk etmiştir.⁸³ O, oğlunun Kuran ve İslami ilimler öğrenmesi için Na'arra Bölgesinde ki bir şeyhe gönderilmesine ve bu tarz bir eğitim almasına özen göstermiştir. Şeyh Muhammed b.Hâc Tâhâ isminde ki âlim, O'na Kuran okumayı öğretmiş ve hafız yapmıştır. Mezkûr yerde Arapça yazmayı iyi derecede öğrenmiştir. Ebû'l Hûda burada Şafi mezhebinde ki "El-Gaye" isimli kitabı şerhiyle ezberleyerek mezhepleri özümsemeye çalışmıştır. Babası O'nun ilmini ilerletebilmek amacıyla değişik ulemaların ilimlerinden faydalanmasına özen göstererek; usul,

---

⁸² Ebul Hûda, Karanlıkta Kalan Gerçekler, s:8

⁸³ M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, s:376

hadis, tefsir, fıkıh okutmuş, babasının gördüğü bir işaret üzerine Şafii mezhebinden Hanefi mezhebine zuhuru gerçekleşmiştir.⁸⁴

Bir taraftan dini ilimler öğrenen Ebû'l Hûda diğer yandan; edebiyat, tarih, neseb, beyan, bedi' gibi ilimlerle meşgul olarak kısa sürede Halep civarında isim yapmıştır. Bu ün Halep'te bulunan âlimlerin dikkatlerini çekmiş ve onunla mübaheseler de bulunmuşlardır. Ebû'l Hûda hem ilmi istişarelerde bulunup hem de ilmine devam ederken babası Hasan Vadi'ye bey'at edip, Rıfai Tarikatına katılımı gerçekleştirmiştir. Rıfai Tarikatı o dönem Halep Bölgesi'nin en meşhur tarikatlarından birisidir.⁸⁵ Rıfai tarikatının şöhreti Ebû'l Hûda ve babasının intisabı için yeterli olmakla birlikte bazı etkilerinde bu intisapta rol oynadığı gözden kaçırılmamalıdır. Şöyle ki, 1850'de Halep'te vukuu bulan, eşraftan bazılarının nüfuzunu kıran, bazılarını da tarihten tamamen silen ayaklanma da Rıfai lideri Şeyh Bahaüddin'in tavrı ve duruşu Osmanlı'nın bölgede ki hâkimiyetini ve halkın devlete bağlılığını kuvvetlendirmiştir. Bahaüddin de bu başarı sonrası tarikatı ile yükseliş sağlamış ve kendisi Halep Hanefi Müftüsü olmuştur. 1850 ayaklanmasının bastırılması ile Halep Bölgesi'nde ortaya çıkan sosyal kutuplaşma ve politik yeniliklerin bir neticesi olarak alt ve üst grup arasında yaşanan çatışmalar idarenin gerek merkezde gerekse Halep ile ilgili politikası üzerinde etkisini göstermekteydi.⁸⁶ 1850-1876 tarih aralığında Osmanlı Devleti'nde Ali ve Fuad Paşaların tâbileri ile gelenekçi-muhafazakâr çizgiden ödün vermeyen gruplaşmaların yaşandığı bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Birinci grup, sultanın keyfî kararlar vermesinin son bulmasını, devlet bütünlüğünün sağlanabilmesinin tebaada bulunan Müslim ile gayr-i Müslim arasında ki politik-sosyal eşitsizliğin giderilmesine bağlı olduğunu ileri sürmekteydi. İkinci grup ise –gelenekçi, muhafazakâr- Müslüman tebaanın otoritesini zayıflatacak hiçbir şeyin yapılmasına sıcak bakmıyordu. Şeyh Bahaüddin'in ikinci grupta olması ve isyan bastırması, birinci grubun akabetinden çekinenlerin bu oluşuma destek vermesine sebep olmuştur. Bazı düşünürler de Ebû'l Hûda'nın babası Hasan Vadi'nin bu çekincelerden dolayı

---

⁸⁴ Ebul Hûda, a.g.e, s:9-10

⁸⁵ Ebul Hûda, Rıfai Yolunun Esasları, s:11-12

⁸⁶ M.Ü İlahiyat Fakültesi s:377

Şeyh Bahaüddin'i desteklediğini, onun safına geçtiğini ve Ebû'l Hûda için artık aydınlık bir gelecek hazırladığını vurgular.⁸⁷

Ebû'l Hûda genç yaşlarda Şeyh Bahaüddin'in ziyaretçileri ile tanışmaya başladı. Halep'te namı günden güne artan Ebû'l Hûda, önce Şam vilayetinden kendisine verilen mahalli şeyhlik payesini alarak iki yıl bu görevi yürüttü. Sonra Ahmed b. Seyyadi Türbesi şeyhliği için İstanbul'a gelen Ebû'l Hûda Halep'ten edindiği dostlarının yardımı, ayrıca zekâsı, belagât-i dindar ve cazip çehresi ile dikkat çekmeye başladı. Özel bazı meclislerde tasavvufî konuşmaları hisleri ile birleştirerek kalbine doğan ilham ile karşısındaki kişileri etkilemeye başlamıştı.⁸⁸ Ebû'l Hûda İstanbul'da isteklerinin hepsini gerçekleştiremediyse de gayretleri ve istişareleri sonucunda Halep'in batısında Cürü's-Şuğur Kasabası'nın nakip'ül eşraflığına* tayin edilmiştir. Mahalli idare ve eşraf tarafından takdir edilen Ebû'l Hûda'ya 1875 tarihinden Abdulaziz tarafından Suriye, Diyarbakır, Bağdat, Basra Nakib'ül Eşraflık müfettişliği verilmiştir.⁸⁹ Sultan Abdulaziz'in vefatından sonra kısa bir süreliğine görevden alınan Ebû'l Hûda, rütbesi Haremeyn Payesi** olmak üzere göreve tekrar dönmüştür. 1876 yılında yakın arkadaşı Abdulkadir Kudsi ile İstanbul'a gelerek 2 ay sonra Abdulhamid tarafından saraya çağırılmıştır. Abdulhamid bundan sonra ki zaman diliminde Ebû'l Hûda'yı sık sık sarayına çağırıldığı bilinmektedir. Bu zaman diliminde de kendisine çeşitli görevler verilmiştir. Tüm tarikatların denetimini yapan "Meclis'i Meşayih" reisliğine getirilerek kendisine Şeyh'ül Meşayih ünvanı verilmiştir. Ancak bu hızlı yükseliş kendisini çekemeyenler tarafından hoş karşılanmamış ve yaptıkları işler suistimal edilerek sultana şikâyet edilmiştir. Sultan tarafından Halep'e gönderilmiştir.⁹⁰

Ebû'l Hûda'nın bu ayrılığı çok uzun sürmemekle beraber İstanbul'da ki yakın dostları-ki bunlar Mabeynci Osman Bey, Ahmed Esad ve Mahmud Celaleddin

---

⁸⁷ M.Ü İlahiyat Fakültesi a.g.e 378-382

⁸⁸ a.g.e 380

*Peygamber torunlarının , Seyyidlerin zor durumlara düşmelerine ve uygun olmayan işlerde çalışmalarına engel olan, Ganimetten paylarını ayıran, onlara uygun işler tertip eden, doğum ve ölümlerini kaydetmek için görevli kişilere verilen ünvanıdır. Osmanlı Devletinde Ehl-i Beyte olan muhabbetin temsilcileridir.

⁸⁹ a.g.e 381

** Osmanlı İlimiye sınıfında bir derecedir.

⁹⁰ Varol,a.g.e. s:14

Paşa'nın adamlarından Hacı Ali Bey'dir- nin tasavvutuyla İstanbul'a tekrar çağırılır. İstanbul'a yerleşen Ebû'l Hûda Beşiktaş'ta Abbasağa Mahallesi'nde bir eve yerleştirilir. Ebû'l Hûda'nın İstanbul'a çağırılması ve iltifat görmesini Abdulhamid döneminin “*İttihad-ı İslam*” politikası ile açıklayabiliriz. Saltanatının ilk yıllarından itibaren Şeyh Zafir gibi Kuzey Afrika topraklarında etkin bir alim İstanbul'a çağırılmıştır. Bunun dışında aynı doğrultuda Şeyh Rahmetullah, Seyyid Hüseyin Cisri, Seyyid Ahmed Esad, Şeyh Fazıl gibi nüfuzlu ve âlim kişilerle “*İttihad-ı İslam*”ın inşası için etkileşime geçilmiştir.⁹¹

28 yıl kadar sultanın himaye ve teveccühünü üst rütbeli birçok idarecinin saygısını kazanan Ebû'l Hûda Efendi'ye 1878 yılında İstanbul payesi, 1880 yılında Anadolu Kazaskerliği, 1885 ramazanında ise Rumeli kazaskerliği görevi verilmiştir. Ayrıca sultanın mahrem müşavirleri arasına girdi.

Rıfai tarikatına mensup bir şeyh olan Ebû'l Hûda sultan Abdulhamid'in Suriye ile olan düşüncelerini gerçekleştirebilmek için büyük çaba sarfetmiştir. Özellikle tarikat ve tasavvuf yapısını kullanarak, Suriye ve Irak'ın bazı kenar bölgelerinde Rıfai zaviyeleri inşa ettirerek buralarda yaşayanları, hilafet makamına sadakâte ve itaate yönlendirmiştir.

Yazdığı eserlerde, Vahhabilik ve Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen hareketlere karşı Ehl-i Sünnet inancının, tasavvufun ve İslam Birliği'ni hem Araplar hem de Orta Asya Müslümanları arasında yaymaya çalıştı. Sultanın bu politikasını ve zatını hedef alan söylemlere karşı reddiyeler yazmıştır.

Sultan Abdulhamid'e muhalif grupların en acı söz ve hakaretlerine hedef olan ve halen de olmaya devam eden –Süleyman Tefik Özzorluoğlu'nun Abdulhamid'in Cinci Hocası Ebû'l Hûda isimli eserde falcı ve büyücü olarak tasvir edilmektedir- Ebû'l Hûda 1908'darbesinden sonra Büyüka'da'ya sürgün edilmiş, 29 Mart 1909 tarihinde burada vefat etmiştir. Naaşı Beşiktaş'ta ki zaviyesinin haziresine defnedilmiştir. 1964 tarihinde torunu Taceddin Bey, kabrini Halep'e, babası Hasan Vadi adına yaptırdığı Altunboğa Mahallesi kapısı yanında ki kalenin altında bulunan Mescid'ür Raviyye'ye nakledilmiştir.⁹²

---

⁹¹ Varol, a.g.e, s:13-14

⁹² Ebul Hûda, Rıfai yolunun esasları s:14-16

3.2 “DA’İR-REŞAD Lİ SEBİLİ’L-İTTİHAD VE’L-İNKİYAD” RİSALESİNİN İÇERİK ANALİZİ

3.2.1 Padişahlık Makamına (Ulû'l-Emr'e) İtaatin Ehemmiyeti

“Siyasal alanda söylemler ve Hilafet Vurgusu” kısmında belirttiğimiz üzere İslam’da yenilik ve değişim eskiye (*aslına, başta olana, bozulmadan önceki hali, özüne*) dönmektir. İtikâta, düşünce ve zihniyette, ibadetlerde, siyasi ve içtimaî hayatta, ahlâkta, ana kaynak Kuran ve sünnette olana, örnek devirde yapılan uygulamaya göre (Asr-ı Saadet) bozulma, sapma, yoldan çıkma vukuu bulunduğu yapılan ıslah ve tecdidin manası budur. Eskiden ve aslında olana dönmektir⁹³. Bu cümleden olmak üzere İslam’da yenilik ve değişim sürecinde çatı; Kur’an, sünnet, sahabelerin söylemleri ve İslam âlimlerinin fetvaları olarak belirlenmiştir. Risale de bu konuya ayet, hadis, sahebe söylemleri, âlimlerin vurguları örneklerle sergilenmektedir. İttihad-ı İslam siyasetinde kabul gören bu disiplin, gerek o dönem İttihad-ı İslam savunucuları gerekse günümüzde ki ilahiyatçılar tarafından savunulmaya devam etmektedir. Bu savunuyu Eb’ul Hüda da “DA’İR-REŞAD Lİ SEBİLİ’L-İTTİHAD VE’L-İNKİYAD” (Birlik ve İtaat Yoluna Davet) risalesinde benimseyerek sınırlarını bu şekilde çerçeve etmiştir. Bu sınırları belirlerken öncelikle kul ile yaratan arasında ki çizgiler ortaya konulmuştur. Şöyle ki; “O, yaptığından sorumlu olmaz, ama onlar sorumludurlar” (Enbiya Suresi,23) ayeti ile kulun yaratana teslim ve rıza ipiyle rapt-ı kalp (gönül bağlama) etmesinin her kalb-i selim sahibinin ilk elzemleri arasında olduğunu vurgular.

3.2.2 Padişahlık Makamının Önemi

Padişahlık makamı, geleneksel İslami Devletlerde gerek dünyevi gerekse uhrevi açıdan üstün bir vasıflarla donatılmış ve bu makama otura(n)-cak kişilerde, bunun bilinciyle hareket etmeye çalışmışlardır. İslamiyetten önceki Türk yaşantısında da bulunan bu anlayış “KUT” inancı olarak tarihe damga vurduysa da inançsal sistem bütünüünün Göktanrı anlayışı olması, bu dönem için de padişahlık makamının uhrevi bir boyutta olmasına işaret etmektedir.

⁹³ Karaman, İslami Hareket Öncüleri, C:I, s:8

Müslümanların birlikteliğini ve beraberliğini oluşturan cemaat kültüründe namaz ve diğer ibadetlerde başı devlet başkanının çekmesi, ona yüklenen misyon ve vizyonun âli'liğine delalettir. Âli Osmanlı'da da makam-ı saltanat, dinsel vurgularla yine aynı şekilde yoğurulmuştur.

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan idarecilere de itaat edin” (Nisa Suresi,59)⁹⁴. İşte Ayeti Kerime' de Cenab-ı Hak, Peygamberin itaatini, itaat-i İlahiyye'ye ve Hazreti Peygambere itaati de adalet ve doğruluk çizgisinden ayrılmayan müslümanemirlere itaate eklemiş olup zincir halkalarını bu şekilde belirlemiştir. Keza Hadis-i Şerif-i Nebevi'de “Sultan Allah'ingölgesidir. O'na kim ihanet ederse dalalete düşer. O'na kim nasihat ederse hidayete erer”⁹⁵ buyrulurak Allah'ın gölgesine (Zill-ullah) hıyanetin, hile ve dalâlet, nasihatın ise hidayet getirdiği beyan edilmiştir. Bu ayet ve hadisler ışığı altında Ebu'l Hûda, risalesinde Ul'ül Emr olarak nitelendirdiği bu makama olan bağlılığın şart olduğunu, dinin bu makamla istikamet bulacağını savunmaktadır. Bu düşünce birçok örnekle risalede vurgulanmıştır. Şöyle ki; Resûl-i Ekrem (S.A.V)'in torunu Hazret-i Hüseyin (R.A) de :

“Padişahlık hakkında ne dersin?” sorusuna karşı şu cevabı vermiştir: “Müslümanların meselelerinden beş meseleye mâlik olanlar hakkında ne diyebilirim ki; Cum'â ve Cemâat, sınırları koruma ve ganimeti taksim etmektir. Hak Teâlâ'ya yemin ederim ki, pâdişahlar cevri ü zulüm etseler dahi, din-i kavim ancak bunlar ile istikamet bulur. Hak Teâlâ'nın bunlarla islâh buyurduğu şey ifsâd ettiklerinde daha fazla ve önemlidir.”⁹⁶

Bütün Müslüman imamlar şu hususta ittifak etmişlerdir. “Padişahların sizlere musallat olması sizdendir. Hak'tan gaflet ve isyan fiilleri buna sebep olup, Hâk Teâla Hazretleri onları musallat eder. Huzur ile zikir ü fikirde bulunsanız ve ma'siyetten (itaatsizlik) vaz geçseniz, size ihsan ve merhamet etmelerini onlara ilhâm eder ve âtfetlerle (karşılıksız sevgi) kalpleri size meyl eder.” Hazret-i Siracüddin er-Rufai (R.A) ihvanına verdiği bu nasihatın nüvesini Malik bin Dinar Hazretleri'nin naklettiği Hadis-i Kutsi oluşturur. Nakledilen Hadis-i Kutsi'de “Ben, padişahlar padişahıyım. Padişahların kalpleri benim –kudret- elimdedir. Artık kim bana ita'at ederse, onları onlara merhametli kılarım. Kim de bana isyan ederse, onlarla onlara azap ettiririm. Padişahlar hakkında dillerinizi meşgul etmeyin. Lüzumsuz dedikodular yapmayın.

⁹⁴ Bilmen, a.g.e, c:2, s:76

⁹⁵ İmam Müslim, Sahih-i Müslim Muhtasar, Ter. Hanifi Akın, İstanbul, Polen Yayınları, s:768

⁹⁶ Ebû'l Hûda, Dair-Reşad Li-Sebili'l-İttihad Ve'l-İnkıyad Risalesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergahı kısmı, Kayıt No:289, s:9

Ancak siz Allah'a tevbe ediniz ki, onları size şefkatli ve merhametli kılayım” buyrulmuştur.⁹⁷

Padişahlığın önemi hakkında söylenen hadisler, evliyaların, tasavvuf âlimlerinin verdiği tavsiyeler bu hadis-i kutsi etrafında işlenmiştir.

Padişahlık hakkında yukarıda vermeye çalıştığımız ve özellikle Hadis-i Kutsi’de verilen tavsiyelerde makam-ı saltanat sahipleri, peygamberin izini devam ettirdiğinden ve İlay-ı Kelimetullah’ı cihana yayacak bir elçi durumunda bulunduğu Rabb-i Rahim katında imtiyazlı bir vasfa konulmuştur. Padişahın yetersiz olması hususunda bile ona karşı bir isyan ve itaatsizliğin uygun düşmeyeceği belirtilerek onların kalplerinin Rabbin kudretinde olduğu ve kullar nasıl ise padişahında o biçimde şekillendirileceği, bundan dolayı itaat, saygı, hürmet, inkıyat kavramlarında kusursuz davranılması gerektiği vurgulanmıştır. Allah’ın gölgesi olarak adlandırılan padişahlık için kesinlikle dedikodu ve eleştiri yapılmaması, eğer sıkıntı varsa nefislerin kendisini kontrol etmesi gerektiği bunun da kurtuluş anahtarının tevbe kapısı olduğu dikkat çekilmiştir.

3.2.3 Padişahlığın Vasıfları

Padişahlık makamının önemi hususunda yukarıda vermeye çalıştığımız vurgularda padişah, zamanının İslam üzere sorumluluğunu almış bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Lâkin bu yüce misyon ve ağır vebal gerçekleştirilirken de sorumluluk taşıyacak kişilerin, vasıfları kalın çizgilerle belirlenmeye çalışılmıştır. Risalede birçok İslam üleması, sahabeler, Peygamber-i Zîşân (S.A.V) kendisinden sonra İslam sancağını ayakta tutacak kişilerin, davaya sadık, adaletli, merhamet sahibi, güzel ahlaklı ve İslam kılıcının kullanılmasında gözü kara olmasına vurgu yapmıştır.. Zira risalede;

“İmamet-i Kübra* farzdır ve İslam Milletinde, dinin bütün şeahirini (adetlerini) ikame, mazlumların zalimlerden hakkını almak ve insaf ve adalet etmek üzere bir İmâmın bulunması şarttır. İmamet-i Kübra; kadın, kafir ve bulûğa ermeyen çocuk ve deli için câiz olmaz. İmam-ı Kamil’e itaat vacibattan olup emrine boyun eğmek te vaciptir. Keza İmâmın-devlet reisinin- emriyle nasb ü

---

⁹⁷ Ebû'l Hüda, a.g.r, s:17-21

*İslâmî topluluğun dini ve siyasî liderliği

tain eylediği valilerin hükmü geçerlidir”⁹⁸. Müslümanlar için başta bulunacak Emir’ül Müslimin’in vasıfları nasıl olmalıdır? Bu konuda özellikle Emir’ül Müslimin’in vasıfları ile ilgili önemli söylemler dile getirilmiştir.

“Herkesin işitip bildiği üzere Padişah Hazretleri’nin, himmet-i diniyye ve salah-ı hâl ile mevsûf oldukları gibi, güzel ahlâk ve güzel ef’al-i şahanelerinin delâletiyle de hüsn-i niyet ve Padişâhâne hareketleri, bütün halk sınıfları ve kesimleri hakkında adaletle beraber; merhamet, insaf ve Millet-i Muhammediyye’nin idari erkânını tesbit ve uygulama hususunda gayret ile insafları bilinmektedir. Hak Teâla te’yidât-ı subhaniyyesine mazhar buyursun. Yüce medh ü senaya lâıyk halleri ve güzel vasıflarıyla beraber sıdk, hilm ve adalet cihetini ele alarak, hakkaniyet kaideleri üzere yüksek nizam ve disiplinle otorite tesis ve tertip buyurmuş ve devletin meşhur kadim hukukundan, nice hukuku, milletin rahatı uğrunda terk ve bast-ı bisât-ı re’fetle beraber saltanatın esas kanunları üzere devletin temelini kurarak ma’nen ve fiilen tasavvur olunan görüş ve düşünceler yerine, yüce hükümleri icra ve infaz için meşveret usûlünü benimsemiştir.”⁹⁹

İşte burada ilahi hükümlere bağlı kalarak “İş hususunda onlarla müşâvere et” (Ali İmran, 159)¹⁰⁰ ayetiyle emirliğe kibir düşmemesi hususunda dikkatli olması vurgusu yapılmaktadır. Padişahın temel vasıflarından birisi belki de en önemlisi adalettir. İslam anlayışında ki eşitlik ilkesi, adalet, İslam hukukuna göre inşa edilmiş olduğundan buna herkesin uyması tabiidir. Hz. İmam Ali, Sıffin Savaşında bir mızrak kaybetmişlerdi. Bir Yahudi mızrağı bulup Kadı Şureyh’in huzurunda muhakeme oldular. Hz. İmam tarafından şahid getirilmesi lazım geldi. O’da Hz. Hasan ile Kamber’i şahid getirdiğinde, evladın babasına şahitliğinin kabul edilemeyecek olduğunu kadı’nın bildirmesi üzerine adaleti gören Yahudi şeref’ ul İslam’a geçmiştir. Hadis-i Şerif’te “Adaletli Devlet Başkanı’nın halkının işinde bir gün bulunmuş olması, âbîdin yüz veya elli sene ehlinin maslahatında bulunmasından elbette daha faziletlidir” buyrulmuş, bundan dolayı Emir’ül Müslimin’in adalette hassas olması gerektiği vurgulanmıştır.

Burada vasıflar hakkında dikkatimizi çeken temel husus şudur ki; Peygamber Efendimiz’in “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim” Hadis-i Şeriflerine ek olarak akabinde İslam Devleti’nin başına geçmiş dört halife döneminin- Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali- kişisel vasıfları bundan sonra ki dönemler için alamet olarak verilmiştir. Zira; Sıddık vasfıyla Hz.

⁹⁸ Ebû’l Hüda, a.g.r, s:27

⁹⁹ a.g.r, s:48

¹⁰⁰ Bilmen , a.g.e. c:1 s:458

Ebu Bekir'in, İslam uğrunda sadakati, Hz. Ömer'in her çağa damga vurmuş adalet vasfı, Hz. Osman'ın hâyası ve cömertliği, Hz. Ali'nin de "Allah'ın kılıcı" sıfatıyla İslam için kılıcını nasıl kullandığı, padişahlara verilen vasıf önerilerinin en güzel modelini oluşturmaktadır.

3.3 İTTİHAD-I İSLAM

3.3.1 Birliğe Davetin Ana Esasları

İslam Ümmeti'nin ayağa kalkıp tekrar cihana egemen olmasının temel anahtarı birliktelikten geçer. Peygamber Efendimizin "Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar." buyurmuşlardır. Bu Hadîs-i Şerif'ten, mü'minlerin, sevgi, merhamet ve yekdiğerini esirgeyip koruma gibi son derece üstün nitelikli işlerde birbirlerine yar ve yardımcı olmaları gerektiğini öğreniyoruz. Buna göre, mü'minler birbirlerini sevmeli, birbirlerine merhamet etmeli, acımalı ve birbirlerine şefkat edip yardımcı olmalıdırlar. Çünkü hem müslümanların salâhı hem ümmetin felâhı, gönüllerini ve kafalarını bu engin fazilet hisleriyle doldurmuş ve hayatlarına bu duygular yön veren kadrolarla sağlanmıştır. Bu güzel duyguların karşıtı olan sevgisizlik, merhametsizlik, şefkatsizlik ve ilgisizlik hastalıklarından kurtulmak gerekir. Eğer hasta uzuv kendi vücudu içinde tedavi edilemezse başka bir topluluk müdahale eder ki buda İslam ümmetinin artık ağırlaşmasına (iyileşmemesine) sebep olacaktır.

İttihad-ı İslam düşüncesi mezkûr eserde Kur'an, Hadis ve âlimlerin görüşleri çerçevesinde işlenmiştir. Şöyle ki;

"Kuran-ı Kerim' de; "Hepiniz Allah'ın ipine (Kuran'a) sınıksız yapışın, parçalanıp ayrılmayın"(Âl-i İmran Sûresi,103) ve "Birbirinizle çekişmeyin, sonra içinize korku düşer de kuvvetiniz elden gider. Bir de çok sabırlı olun Çünkü Allah sabırlılarla beraberdir"(Enfâl Sûresi, 46) buyrulmuştur.

Bu konuda daha nice ayetler vârid olmuştur. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V) "Allah'ın yardım ve inayet eli cemâat ile beraberdir, benim ümmetim delâlet üzerinde birleşmez" buyurmuşlardır. Bu halde nerede içtimai birlik varsa orası,dalâletten mahsun ve korunmuştur. Hazreti İbn-i Ömer'den nakledilmiştir: "Hak Tealâ ümmetimi yahut bu ümmeti, dalâlet üzere ebediyen bir araya getirmez. Allah'ın kudret ve yardımı

cemaatle beraberdir. Çokluk nerede ise oraya tabi olunuz. Ve her kim de –cemaatten- ayrılırsa, cehennem ateşine ayrılmış olur.”¹⁰¹

Risale de dönemin içerisinde bulunulan şartlar göz önünde bulundurularak İslam’a gönül verenlerin artık kuşatıldığını, ayrı gayrıdan ziyade cemaat kültürü ile tek vücud olunması gerektiği nasihat edilmiştir. Eğer bu şekilde davranılmaz ise alem-i İslam büyük yaralar alacaktır. Lakin cemaat bilinciyle hareket edilirse her zorluğun üstesinden gelinebileceği kaimdir.

Burada ki temel söylemler ümmet bilincinin inşası aşamasında her müslümanın üzerine düşen görevler ittihad çatısı altında birleştirilmiş olup, müslümanda olması gereken vasıflar, ul’ul emre itaat noktasında kolonları oluşturulmuştur.

3.3.2 İttihad-ı İslam’a İnkıyâd’ın Şartları

Medeniyet, kemal ve marifet erbabına göre edep, istikamet, nezaket göstermek, fitne ve bozgunculuğu terk etmekle beraber sadakatte sebat etmek ve halka hüsn-i muamelede bulunmaktan geçer. Devlet ileri gelenlerine inkıyat ve itaatte ki, sınıır; Ulu’l Emr başta olmak üzere memurlara kadar İslam dairesinin dışına taşanlara güzel nasihatler icra eylemek ve makbul olan üsluplarla terbiye etmekten geçer. Bu surette fitne ve fesat ağacını kökünden çıkarıp atmak ve güzel bir davranışla Ulü’l Emr’e saygı göstermek, büyüklerden küçüklere ahde vefa ve başkasının hak ve adalet sınırlarına tecavüzden kaçınmak meselesinden ibarettir. İnkıyad’ın şartları risalede Ul’ül Emr makamına sadakat ve o makamın atayacağı yüksek ahlaklı İslam ile edeplenmiş memur tabakasının vücuda getirilmesi ile önem arz edecektir. Eğer Ul’ül Emr başta olmak üzere memurlar, dünyevi isteklere fazlaca tamah edip, nefsi davranıyor ise İslam sınırları içerisinde uyarılmalıdırlar. Çünkü yanlış yolda ilerleyen bir devlet görevlisine veya İslam Sancağını temsil eden herhangi bir kişiye dini yönden nasihat vermeken önemli görevdir. Bu şartlar sağlandıktan sonra sınırların çizilip oluşturulduğu sosyal tabaka inkıyada hazırdır.

---

¹⁰¹ Eb’ül Hüda, a.g.r, s:27-28

3.4 CİHAD ve GAZA SÖYLEMİ

3.4.1 Cihad ve Gaza Kavramlarının Temel Dayanak Noktaları

Cihad ve gaza vurgusu, Müslümanların birlikteliğinin inşa kolunu olmakla birlikte yek vücud olarak kendilerine zarar veren unsurlara karşı duvar örüşün bir göstegesidir. Bu bütüncül harekette, hem ittihad vucuda gelecek hem de emr'e inkıyad sağlanacaktır.

Evvela cihad için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

- “Muhakkak ki Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir bina gibi saf olarak çarpışanları sever.”(Saff Sûresi,4)¹⁰²
- “Ve Allah yolunda öldürülenler (şüheda) için ölüdürler demeyin. Hayır, onlar diridirler. Lâkin siz sezmezsiniz.” (Bâkara Sûresi,154)¹⁰³
- Hafif ve ağır (süvari ve piyade) olarak (sefere) çıkın ve mallarınızla ve canlarınızla (nefslerinizle) Allah yolunda cihad edin (savaşın). İşte bu, eğer bilmiş olsanız, sizin için daha hayırlıdır. (Tevbe,40-41)¹⁰⁴

Cihad ve gaza ile ilgili birçok Hadis-i Şerif de vardır. Ebu Hüreyre'den rivayet olunan Hadis-i Şerif'te Allah resûlüne “Bana cihada denk gelen bir amel söyler misiniz?” diye sual gelince Allah resûlü “Böyle bir amel bulamıyorum. Sen, mücahid sefere çıktığında mescide girip aralıksız namaz kılabilir ve hiç iftar etmeden oruç tutabilir misin?” buyurdu. “Buna kimin gücü yeter ki!” denilince cihad bundan daha hayırlıdır buyurdular.¹⁰⁵

Risalede cihad söylemi ayet ve hadisler ışığı altında vurgulanmıştır. Yazıldığı tarih göz önüne alındığında İslam âlemininittihatta sıkıntı çektiği ayrılık rüzgârlarının milliyetçilik akımlarıyla beslendiği bir ortamda hatta ve hatta yukarıda bahsettiğimiz üzere İslam sancağının başı olarak görülen Ul'ül Emr makamına bile isyanların başladığı bir safhada ayet ve hadisler çerçevesinde cihad kavramı nakış nakış dokunmuştur. Burada ki temel savaşta ve barışta müslümanın yek vücut halinde olması, dolayısıyla ittihadı gerçekleştirmesidir.

Müslümanların bir vücudun organları gibi düşünüldüğü birliktelik vurgusunda İslam toplumlarına gelebilecek tehditlere karşı birlikte hareket edilmesinin dereceleri ve

¹⁰² Elmalılı Hamdi Yazır, Kuran-ı Kerim Meali, Nuh Yayınları, c:2, s:550

¹⁰³ Yazır, a.g.e. c:1, s:23

¹⁰⁴ Yazır, a.g.e, c:1, s:193

¹⁰⁵ İmam-ı Buhari,Sahih-i Buhari Muhtasarı,Yayın Yönetmeni Feyzullah Birişik, İstanbul, Polen Yayınları2008, s:659

ehemmiyeti örneklerle açıklanmış olup şehadet şerbetinin bir yok oluş değil, yüksek bir mertebeye geçiş olarak söylenmesi İslam topluluklarında ki şehadetin ehemmiyetine işaret etmesi açısından önem arz etmektedir.

3.4.2 Sosyal Birlikteliğin İnşası

Toplumsal birliktelik ve dayanışmanın esası tek göz, tek dil, tek kalp ve tek yürek düsturuyla hareket ederek hak yolunun yolcusu olmaktır. Bir başkasını kendisinden daha fazla düşünmek toplumu ve o toplumun temelini sağlamlaştırır. Yalnız “ben” merkezli bir yapı da kibir ve tefrikanın olma olasılığı yüksektir. Tefrikanın girdiği bir toplum ise bağlar sırayla çözüleceğinden dolayı toplumsal dinamikleri ayakta tutmaya çalışmak o topluma verilebilecek en önemli hediyedir, altın ziynettir.

İttihad-ı İslam gözlüğü ile kaleme alınmış bu risalede dönemin sosyolojik yapısına da temas edilmiş olup gözlemlenen belli bazı olumsuzluklar vardır. Bunlardan ön plana çıkanlar, makam, şan, şöhret amacıyla sultanın yanında yer alanlardır. Bu dünyevi hırs, Eb’ul Hüda’ya göre sosyal çözülmeyle başlayan en önemli öğelerin başında yer almaktadır. Bu aşamada risalede geçen bir örnekte şu şekilde bahsedilmektedir:

“Bazen görülüyor ki, bir takım kimseler şahsi çıkar ve istekleri için aşırı hırdan dolayı makamı yüce Sultan’a yakınlık şerefini kazanan ve memuriyette bulunan Sultan bağlıları hakkında çekememezlik ve kıskançlıktan dolayı tenkid, hakaret ve iftira ile gıybetle bulunup buda haksız ve belki de duyulmamış ve bazı kerede kötilediği adamın kim olduğu sorulsa bilemez. Hâlbuki bunlar büyük günahdır. Fahr-i ka’inat (S.A.V.) efendimizden rivayet edilmiştir.’Mi’raç gecesinde tırnakları bakırdan olduğu halde yüzlerini tırmalamakta olan bir kavme rastlar.(Bunlar kimdir?) diye Hazret-i Cibril’den sorulduklarında ‘Bunlar halkın etlerini yiyip, ırzları aleyhinde söz söyleyenler söyleyenlerdir.’ diye tarif olunmuştur”.¹⁰⁶

Bu konuda yapılabilecek önemli bir yol haritasını bizlere sunan Eb’ul Hüda risalesinde şu vurguyu da yapmaktadır:

“Mesleklerden en güzeli tefrikaya düşmüş gönülleri toplamaya çalışmaktır.Sıdk-ı kalb ile bu zamanda buna gayret olunmalı ve halleri ıslah için çok çalışmalı ve ayrılıkla din düşmanlarına fiilen yardımdan kaçınılmalıdır..Mesela, itiraz sahibi, bir takım art niyetlerden uzak olsa bile, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Hazretlerinin emri şerifine imtisalen hayır söylemeli, yahut sükût etmeli ve kalpleri birleştirme hususuna kemâliyle gayret göstererek, buna çabalıyarak mümkün

¹⁰⁶ Ebul Hüda, a.g.r, s:52

mertebe güzel öğüt ve etkili nasihatlarla bulunmalıdır ki, bununla millet ve devletin kuvveti ve Osmanlı firkasının metâneti artarak, hayır umulur ve ileride hazır musubetler ve birikmiş belalar, inşâallâhü teâlâ defolup gider.

Malumdur ki, hayırlı bir netice elde etmeye çalışmak, bugünlerde her zamankinden daha çok sevâp ve faydası olup, pek çok sadaka ve oruçtan daha güzeldir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de olan ayetler ve Peygamberler imamı (S.A.V.)'dan vârid olan yüksek haberlerde Müslümanların yararına teşebbüs ve din kardeşleri işlerinin ve mes'elelerinin ıslahına önem vermek ve bütün halkın hayrına çalışmak ve adım atmanın beyan buyurulmuş olan sevapları gizli değildir ve bunun tamamı, ümmetin gönüllerini birleştirmekle hasıl olacağı malumdur. Çünkü, sebeplerin en büyüğü gam ve kederleri defetmek ve umumun birliğidir¹⁰⁷

Bunu gerçekleştirebilecek en üst mevki Ul'ül Emr'dir. Ul'ül Emr bunu ihlasla gerçekleştirirken adalet terazisini göz önünden ayırmamalıdır. Tebaa ise kendisini İslam Ahlâkı ile ahlaklandırdıktan sonra yanlışları düzeltmek için Emire ve memurlara yardımcı olmakla görevlidir. Memurlarda ehliyet, istihkak ve liyakât sahibi olmalıdır. Kim bu makamı hile ile elde etmişse veya kötüye kullanıyorsa, Sultan Allah'ın gölgesidir. Kim ona karşı gelirse sapkınlığa düşer. Kur'an-ı Kerim'de: “Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı, akrabaları görüp gözetmeyi emreder.” (Nahl Suresi,90) buyurmaktadır. Bu emri tutmak lazımdır. Risale de Eb'ul Hüda memuriyetle ilgili olarak;

“Memuriyet dört duvar üzerine bina edilmiş bir oda gibidir. Duvarları; iffet, istikamet, himmet yüceliği ve iyi muameledir. İşte lazım olan şeyde bu güzel vasıflardır. Çünkü memuriyette iffet, tahsis edilen maaşla kanaat etmektir. O halde Hak üzere hareket edileceği denenmiş ve kabul olunmuştur. İstikamette, bir şeyi yerli yerine koymak ve her iş ve maslahatı ilgili merciiine havale eylemektir; her vazifeyi ehl ü erbabına bırakmaktır. Bunun sonucu ise izaha muhtaç olmayan bir husustur. Uluvv-i himmet Emiri'l-Müslimin'in emirleri ve hükümlerinin güzelce yerine getirilmesinde ve önemli mes'elelerde tembellik göstermeden gayret ve ihtimâm ve şahsi menfaat için adilikten kaçınmaktan ibarettir. Neticesi de bununla vasıflanmış olan zata ve herkese aittir. Çünkü kendisine umumi bir sevgi hâsıl olmasına ve herkesin sür'atle istek ve ihtiyaçlarının tesviyesine erişmesini gerektirmiş olur. İyi muamele dahi, hatırnazlık, büyük ve küçük herkese riayet etme mes'alesidir. Bunun da neticesi, terakki ve derecelerın yükselmesiyle şeref kazanmaktır.”¹⁰⁸

Zira Hadis-i Şerîf'te : “Her kim gücü yeter de halka zarar vermez, aksine iyilik ederse büyük ve şerefli insan odur.” İşte me'muriyyet binası bu suretle dört yandan ma'mûr olursa me'mûrun şan ve şerefının yüksek olacağı açıktır.

¹⁰⁷ Ebul Hüda, a.g.r, s:52

¹⁰⁸ a.g.r s:54

Memurlara böylece hareket ve himmet eylemek lâzım geleceği gibi halk ve çeşitli sınıflar dahi her birisi, devletin güzel hizmetlerine boyun eğmekle beraber, edeb ve terbiye sahasında farzlara vâkıf olmak olduğu âşikârdır. Müslümanların Devlet Başkanları'na itâ'atı ashâb-ı kirâmın faziletlerinin gittiği doğru yol olup, bundan hiçbir vakit ayrılmamalıdır.

Kültürel yapı ve din terbiyesinin yoğurulup hamurunun hazırlandığı sosyal birlikteliğin inşası aşamasında dini sınırlar çerçevesinde büyükler ile küçüklerin birbirlerine saygı ve sevgi içerisinde yaklaşması, merhametin ön plana alınıp iftira ve bozgunculuğun reddedildiği, üstülüğün takvada toplandığı anlayışıyla hareket edilmesi sosyal dinamiklerin sağlamlığını oluşturacaktır. “Yaratılanı severim yaratandan ötürü” felsefesi ile, idare eden ve edilenlerin tutum ve davranışları kültür ve din ocağında pişirilip şekillendirilmiştir.

3.5 İttihad-ı İslam'ın Tehdidi: Arap Milliyetçiliği'nin Reddiyesi

Ebû'l Hüda, İttihad-ı İslam fikrinin savunucusu olarak II. Abdulhamid tarafından diğer tarikat liderleriyle beraber İstanbul'a çağırılıp, çalışmalarda bulunurken bir taraftan da yukarıda detaylarıyla belirttiğimiz anlayışla Ülü'l Emr'e ve dine ters düşen hususlarda yapılan çalışmalara da set çekmişlerdir. Bu doğrultuda batı güdümünde ortaya çıkan ve dinsel olarak ta 'Veda Hutbesi'nde yasaklanan kavimlerin kavimlere üstünlüğü (Milliyetçilik) fikirleri bu dönemde modernitenin bir gereği gibi algılanmış ve aydın kimliğiyle ortaya çıkan kişilerin kalemlerine mürekkep olmuştur. Bu düşüncelere karşı toplumdaki ittihad ve inkıyadı muhafaza için milliyetçiliğe karşı reddiyeler yayınlanmıştır. Sultan'a karşı dile getirilen 'İstibdat, baskıcı' söylemleri Ülü'l Emr' itaat noktasında, Ayet, Hadis, Ulema-i İctihad çerçevesinde eritmeye çalışılmıştır. Milliyetçiliğin popülite edildiği bu dönemde M.Akif gibi yazarlar ittihad-ı İslam'ın en büyük tehlikesi durumunda olan kavmiyetçiliğe, kaleme aldığı şiir ve nesirlerinde karşı çıkmış ve ümmet bilinci ile meydan okumuştur. Balkan Savaşları sırasında *Sebilü'r-Reşad*'da yazdığı bir makalesinde geçen “*Ey Cemaat-i Müslimîn! Allah için olsun geliniz, bu tefrikalara son veriniz.*” sözleri, Akif'in İslam toplumlarının dağılma süreci karşısında duyduğu acıyı gösterir. Şiirlerinde Kavmiyetçilik fikrini şiddetle reddeden Akif, İslâm kardeşliğini ve dayanışma ruhunu temele bir anlayış olarak telkin eder. Her alanda olduğu gibi “İslam

Birliği” konusunda da sorunun çözüm yolunu Kur’an’da arar. Zira O, bilgiyi doğrudan doğruya Kuran’dan alarak zamanın geniş imkânlarına, insanın anlama yetisine sunmayı, kendi İslamcılık anlayışının bir özeti olarak değerlendirmeye çalışacaktır. Öneri şu şekildedir: “*Doğrudan doğruya Kuran’dan alıp ilhamı/ Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı!*”. Akif, ayrıca “Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir” dediği Müslüman toplulukların ortak hususiyetlerini, kendi aralarında birlik ve beraberliği tesis etmeleri için yeterli bir sebep sayar. Ona göre “İttihad-ı İslam” bilincini birlikte yaşama şuuru üzerine inşa edebilmiş bir toplumun aşamayacağı engel yoktur. Ancak bunun için evvela inanç dünyasını ifsat eden kavmiyetçilik fikrini aşması gerekir. Kendisi Arnavut kökenli bir Müslüman olan M.Akif, bu bağlamda sorunlu çevreleri, bilhassa Osmanlı tebaası Müslüman kavimleri sorgular. Gerçek üstünlüğün etnik kökende değil, Kur’anı bir hüküm olan takvada aranması gerektiğini vurgulayan Akif, üstün ırk anlayışı fikrini sabit hale getirenleri ‘Kaltaban’ olmakla suçlar ve peygamberin de onları tel’in ettiğini söyler:

*“Hani milliyetin İslâm idi... Kavmiyet ne!
Sarılıp sım sıkı dursaydın o milliyetine.
'Arnavutluk' ne demek? Var mı Şeraitte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arab'ın Türke; Laz'ın, Çerkez'e yahut Kürd'e
Acem'in Çinliye rüçhânu mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta 'Anâsır' mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i Kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber
En büyük düşmanıdır Rûh-i Nebi tefrikanın;
Adı batsın onu İslam'a sokan kaltabanın!”¹⁰⁹*

Akif’in kavmiyetçiliği reddettiği bu nesir ve şiirlerine paralel olarak kavmiyetçilik rüzgârlar dinmemiş ve Abdulhamid döneminde Arap milliyetçiliği ile ilgili bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyannameye Eb’ül Hüda’nın cevabı gecikmemiş ve kavmiyetçilik reddiyesi yayımlayarak kurtuluşun Ul’ül-Emr’e bağlı kalınmasıyla sağlanabileceği ve İslam çizgisi ile bütünleşilebileceği resmedilmiştir.

¹⁰⁹Kemal EROL, “Mehmet Akif’in Şiirlerinde İki Anahtar Kelime: “Cehalet” ve “Kavmiyet” makalesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 32, s: 102-108

MATB'Û BİR VARAKANIN TERCÜMESİDİR.

Arap Milletini Beyannamesidir:

Ey Müslümanlar!

“Bir hayli kurûn güzerân etmiştir ki, gerek Arap milleti ve gerek millet-i mesîhiyye'nin Türk'ün pençe-i mekide ve zulmünden çektikleri enva-i felâket, mûcib-i harâb ve izmihlâl-i bilâd ve memleketimizi netice vermiştir.

Hatta şimdiki hâle bizleri îsâl eylemiştir. Ve bununla beraber el-yevm vuku'u melhûz bulunan muhârrebeye medâr olmak üzere bizlerden i'âne matlûb eyleyeceklerdir.

Ve işbu muhârebe, güyâ hukukumuzu muhâfaza ve düşmânı bilâdımızın müdâfaa içindir deyû davâ edeceklerdir. Ve iş bu Türkler, ‘Ahd-i Karîbe kadar Rum ve Bulgar gibi teba'larına zulm ederek Karadağ ve Sırp ve Boğdan ahâlisinden vergi nâmiyle harâç ahzederler idi. Lâkin şimdi onlar istiklâliyet şerefine nâ'il olalı Türkler için onların kanlarını içmeğe meydan kalmadığı cihetle şimdi artık bütün efkârlarını Arap milleti tarafına çevirip altı yüz seneden beri mecbûl oldukları zulmü, haklarına icrâ edeceklerdir.

Ey Arap Milleti

Ma'lûmunuzdur ki, geçende vukû bulan Rusya ve Sırp ve Karadağ muhârebeleri sizlerin kan ve malınız ile olup, harp esnâsında evlâdınızı ileri sürmüş ve mükâfât sırasında geriye bırakmışlardır. Belki onlara cebânet ve hıyânet nisbet ederek fellâhlar, yani Araplar harpten firâr etmek için parmakları kat'ederlerdi, demişlerdir. Ve şimdiye kadar bizlerden feriklik ve livalık ve miralaylık rütbesinde bile nâ'il olmuş yoktur. Ancak bu rütbelere kendi vatanlarına hıyânetlik eden ve şeref ve namuslarını düşmâna fûruht eyleyen Türklere haşr edilmiştir. Ve muhârebeden pek azı kurtularak vatanlarına avdet etmiş olan evlâdımız ise, devletten bir mikdâr ma'âşa nâ'il olmak şöyle dursun; ihanet ve zulüm ve hakarete mazhar olmuşlardır.

Ey Müslümanlar!

Tezekkür ediniz ki âbâ ve ecdâdınız ne derece şeref ve şecâ'at ve ne mertebe gayret ve hammiyet gibi sıfât-ı memdûha ile muttasıflar iken, şimdi kendi hâlinize nazar eylediğiniz takdirde hâlet-i ma'kûse müşâhede edersiniz. Ve Türk devletinin netice-i pençe-i esaretinden ve kabza-i istibdâdiyyesinden kurtulup, sâha-i istiklâliyyette vâsıl olanların haline nazar edersiniz. Onları gıpta olunur bir hâlet ve refâha ve mükâfât ve mücâzâtta âdilâne bir halde görürsünüz. Ve sizler ise ettiğiniz sadakatin semeresi olarak hakkınızda Türk'ün te'addiyâtını görüyorsunuz. Acaba ne vakte kadar uykuda ve ne zâmana kadar gaflette kalacaksınız. Bilmez misiniz ki, Yunan ile muharebe edilir ise , o muhârebeden sonra Türk devletinin kuvvet ve iktidarı kalmayıp , artık sizlere teveccüh ederek kanlarınızı emmek ve emvâlinizi nehb ve nisânızı ve genç oğullarınızı hetk eylemek gibi envâ-i zulüm ve te'addi icrâsına mecbûr olacaklardır va'deydikleri

şeylerin husûlü şöyle dursun , türlü , türlü va'adler ile aldatıp altıyüz seneden beri sizlere ettikleri hile ve gışdan geri durmayacakları der-kârdır . Vatanınızın hukukunu muhâfaza için düşmanı müdâfa'a etmek üzere diyerek sinin-i âtiye vergi ve sâ-ir tekâlifine mahsûben sizlerden akçe matlûb edeceklerdir. Halbuki öyle olmayıp nukud ve emvâlinizi sefâhat ve isrâfa sarfeyleyeceklerdir. Ve düşmana karşı siz de kanlarınızı döktükten sonra bütün yerleri Yunan'a satıp, sizlere cevap olarak mukadderât-ı ilâhhiye böyle imiş diyeceklerdir.

Ey Müslümanlar!

Nazar ediniz ki, iş bu Türkler, bilâdınızı Rusyalı ve Sırp ve Karadağlı ve Bulgarlara nasıl terk ve fûrûht ettiler. Namuslarını ne suretle Rusyalıya ve mu'ahharan evvelki gün Karadağlı'ya bey'eylediler. Ve bundan sonra da Yunan'a nice yerler fûrûht olacaktır. Göreceksiniz. Türkün sahte İhtimâm ve teşhizatına mağrur olmuysanız. Zira bilâhere gerek bilâdınızı ve gerek sa'ir Müslüman kardeşlerinizin vatanlarını düşmana teslim eyleyeceklerdir.

Ey Din Karındaşlarımız!

Ne vakte kadar sükût edeceksiniz. Cebel-i Lübnan ahâlisi gıpta olunur bir halde değil midir? Ve Mısır ahâlisinin dahi servet ve refâh ve rahatları ne mertebeye varmıştır. Bunların nâ'il oldukları rahat ve âsâyiş haline sizler nâ'il olabilir misiniz? Ve şeref-i istiklâliyeteye nâ'il olmanız için kanlarınızı akıtmalısınız. Sırp ve Bulgarlara ve Rumeli ahâlisine nazar ediniz ki, onlardan ümerâ ve vüzerâ ve a'yân ve zâbittân ve küberâ ve me'muriyet mevcuttur. Sizler nerede, onlar nerededir. Sizden bugünde bir emir veya bir vezir veya bir müdür var mıdır? Büyük ve küçük herbiriniz hakir ve fakir, man ü menâl ise bütün Türk elindedir. Girid ceziresi ahâlisini görünüz ki , istiklâlini nasıl istihsâl etdiler?

Ey Müslümanlar!

Sizler bahadır olduğunuz halde kavm-i Arapsınız. İşinizi istiklâle ihâle ediniz . Zirâ ecdâdımız hürriyetle yaşayıp harp ve kıtâlde kesb-i iştihar etmişlerdir. Sizler ise hukukunuzdan gafil ve vazifenizden nâ'imlersiniz. Ve bu gafletde kalır iseniz nâdimlerden olursunuz.

Ey Suriye Mesihileri!

Müslümanlar ile ittihâd ediniz ve hürriyetinize nâ'il olmaya kesb'i isti'dât ediniz. Zira Türkler sizlerden haşyet ederler ve içinde bulunan konsoloslardan havf ederek gerek sizlerin nisâ ve ıyâllarınızın hürriyetlerini hetk edemezler. Hemen ihvânınız müslümanlarla beraber hulûs-i kalb ile ittihâd ediniz. Çünkü bu babda umûr ve mesâlihizin merci'i birdir.

Ey Müslümanlar ve Ey Mesihiler!

Türk elinden bizim halâs ve necâh bulmamaız kelime-i vâhide ve yed-i vâhide mütevakkıftır. Bunların hulûsiyle millet-i Arab, Türk'ün esâretinden kurtulur. İşte şimdi harb-i ahire zamanıdır ki, fırsatı istiğnam ediniz. Yoksa hâ'ib ve hâsır kalırsınız.

Zinhâr ve zinhâr Türklere evladınızdan bir nefer ve malınızdan bir dirhem ve dinar vermiyesiz. Ve zira Türkler onların din ve dünyaları dirhem vermiyesiz.

Zira Türkler bilâd ve vatanlarınızı fûrûht etmek efkârındadırlar. Zira onların din ve dünyaları dirhem ve dinar, ahretleri azâb-ı nâr ve arsızlık onlarca iftihadır.

Fi 17 Rebi'ü' sani. Sene. 98

(BOA, Yıldız Ar. kısım No: 18 Evt. No: 94/26. F.EE 44/145)

Vel-i ni'met-i bi minnetimiz Şehinşâh-ı encüm-i sipâh Efendi Hazretlerinin mubârek ve mes'ud hâk-i pâ-yi abdiyyet-ârâ-yı rahimelerine ma'ruz-i abd-i memlûkileridirki;

Bârigah-i mekârim-i destigâh-i Cenâb-ı Cêlalet- me' âbi hazret-i Şehriyâri erkânulerinin abd-i halka bekûşleri adâdından bulunduğum hasebiyle, sâye-i şevketyâve-i hazret-i vel-i ni'met-i bi - minnet-i kîfî sitânilerinde müteşerref olduğum me'mûriyyet-i memlûkânem semt-i âlisine yevm-i müvâsalatımdan beri vezâ'if-i memlûkiyet-i ahkâranemin birincisi olduğu üzere, devâm-ı ömrü âfiyet ve efzâyiş-i şevket ve iclâl-i cenâb-ı cihândar-ı erhamileri du'â-yı vâcibü'l-edâsının ticâh'i Beyt-i mu'azzamda her bâr tilâvetiyle meşgul olduğum gibi umûmen ahâli-i kirâm taraflarından dahi istihsâlîne ve bazı ecânibin terviç ve temşiyet-i âmâl-i fâside ve bâtulaları zımında bir takım neşriyât-ı muzırâ ile zer'i sadedinde buldukları tohum-i fesâddan bu civâr-ı mukaddesenin sâye-i muvaffakiyet vâye-i Hazret-i Zill- ullah-i erhamilerinde sûret ve tastiri maksadıyla o makule evrâk-ı muzırânın bu buka-i mubârekeye imrâr edilmemesi esbâbının istikmâlîne, her şeyden ziyâde ikdâm ve ihtimâm etmekte ve tayin edilen hafiyeler vasıtasıyla ele geçirildikçe Bab-ı' âliye ve birer nüshası dahi Reşîd Bey kullarına itâre ve isrâ kılınmakta olup, ancak muhibb-i devletliye imzâsiyle arabıyyü'l-ibâre hükümet-i seniyyeye bırakılıp , kezâlik ayni Bab-ı' âliye ve bir sûreti Osman Bey kullarına 17 Şaban 98 Tarihiyle meb'ûs ihtârname me'âlinden anlaşıldığına göre, Arabistan kıt'â-i mubârekesine muğayir ubûdiyet-i efkâr-i bâtilasını terviç kasdiyle tohum-i mefâsidin zer'ine taraf-ı mâ'lumdan çalışıldığı ve hatta bir sûreti bundan iki mâh mukaddem Beyrut'tan birisinin üzeri Arabi ve Franseviyyü'l-ibâre olarak emâret-i celîle nâmına ve ikisi sa'irlerine hitaben gelip, beheri ellişer kadardan ibâret elde edilip, ol vakit takimiyle Bab-ı' âliye gönderilen ve mu'ahharan dahi ele geçirilip bir kıt'ası matbu olan üç paket i'lânnâmelerden bir paketinin nâm-ı müşârün-ileyhe mahsus olması dahi öyle efkârda bulduklarına yakîn-i kavî husûlünü kâfil olduğu misüllü, İskenderiye'den matbû 16 Şaban 98 Tarih ve yetmişdört numaralı bu kere vürûd eden (El- Asru'l- Cedîd) nâm arabıyyü'l – ibâre gazetede görülen ve tercümesi, enzâr-i me'âlî-âsâr-i Cenâb-ı velini'met-i bî minnetlerine arz u takdimine mücâseret edilen bir bendinin medlûlü dahi işi tey'id etmekte ve revîş-i ifâdeye nazaran, Irak cihetinde neşrolunduğu beyân olunan i'lânnâmelerde bu civâr-ı sa'âdet-medâra muvâsalat-ı memlûkânemden evvel mevsim-i hacda bu tarafa gelip, o cihet hüccâcına bi'l-i'tâ irsâl kılınmış olacağı vâreste-i iştibâhtır. Ve bunlar ile beraber müşârün-ileyh da'ima

hükümet-i seniyyeyi enzâr-ı nâsa karşı tahkir ve nüfuzunu kesr ve mahv ile teb'id-i ahâli ve urbânı mûcib-i mû'âmelat ve harekâtından aslâ hâli olmaması dahi başkaca bir delil-i aleni olduğundan, bu kıt'a-i mubârekece bütün şîrâze-i âsâyîşin ihlâlîni ve vehâmet-i akîbeti müntec ahvâl-i ğayr-i marziyyenin vukû'undan evvelci icâbının sūr'ât-i icrâsı lüzûmunun muktezâ-yı memlûkiyyet-i sâdikânem üzre, südde-i Seniyye-i Cenâb-ı mülkdâr-ı a'zenûlerine arz u beyânına mücâseret olunduğu, muhât-ı ilm-i alf-i âlem şümûl-i Hazret-i Pâdişâhileri buyuruldukda, ol bâbda emr ü fermân, vel-i ni'met-i bi-minnetimiz Efendimiz Hazretlerindir”.

Fi.29 Şaban.Sene 98

TERCÜMÂN-I HAKİKAT

17. Zilhicce 1298

29.Teşrin-i evvel ve 10 Teşrin-i sâni 1881

“İlm-i zâhir ve bâtında yed-i –tülelârı müsellemler-i enâm olan Reşâdetli ve Faziletli Şeyh Ebu'l- Hüdâ Efendi Hazretlerinin bekâ-yı selâmet-i ehl-i İslâm nokta-i mukaddese-i hilâfet-i kübrâya rapt-ı dil ü cân ile kâim olabileceğine dair kaleme almış oldukları arabîyyü'l-ibâre bir makâle-i nefisenin Tercüme-i Türkiyyesiş ehibbâdan bir zât vasıtasıyla der-dest edildiğinden, ber vech-i âti aynen sahife-i mefharete müsâra'at kılınır.

Bir müddetten beri Dersa'âdet ile sair memâlik-i mahrûsede Türkçe ve Arapça neşrolunmakta olan evrâk-ı havâdiste millet-i arabîyye ahvâline müte'allik bir takım mebâhisle Arapların eslâf-ı izamları meslek-i Makbulelerinden udûl ile râh-i dâlal ve muhalefete dûhulları ebleh-i firibâneye sarf-ı mâ-hasal-ı makdûr eylemekte ve mutbû'ât-ı Osmâniye dahi bi'l mukabele neşriyât-ı mudille-i mezkûrenin ibârât-ı kâmile-i dakika ve işârât-ı şâmîle-i rakika ile red ve tezyifine tehziz-i elsine-i aklâm ve teşmir-i sâk-ı ihtimâm eylemekte oldukları manzûr olmasıyla beraber hakkın nusrat ve te'yidi husunda sabr ü sükût, kendimce gayri kabil olmağla, cinsiyet-i arabîyye ve hamîyyet-i halife-i İslâmiyyenin sevk ve tahrikiyle ale'l-acele risâle şeklinde olarak şu makalenin ketb ü tahririne mecbûr olunmuştur.

Hafi değildir ki, arab-ı kiramin nesepleri Adnân ve Kahtân namlarıyla iki asla râci ve arabın kâffe-i akvâm ve kabâ'il ve firâk ve şu'ûb ve fesâ'il ve imârât ve akyâl ve bütün ve ecyâlleri işbu iki asıldan müteselsil ve müteferri olarak cümlesi Ceziretü'l – Arabda neş'et etmiş ve memalik ve aktâr-ı sâ'irede mutavattin bulunan tavâ'if-i arabîyye furû'u işbu usule müntehi olarak mekârim-i ahlak ve şîmeleri, zürriyetlerine mevrûs ve muntakil bulunmuş işbu hitta-i mubâreke maşrık-ı envâr-ı kudsiyyet-i vahdaniyet ve merkez-i daire-i kâffe-i fûnûn ve kemâlât ve medenniyyet olmasıyla necâbet-i asliyeleri şerâfeti, şerefi İslâm ile müzdâd ve mümtâz ve cevâmi-i mefharetle menâbir-i tekrimleri ilâ yevmi't-tenâd ali ve şeref – râz olmuştur.

Niçin olmasınlar ki, nusrat-ı din-i mübin ve vikâye-i ahkâm-ı şeri'a-i Seyyidi'l- mürselîn hususunda pâ-ber-cây-isebât ve kıyâm ve mazhar-ı şerif-i mûtaba'at-ı

Seyyidi'l-enâm Muhammedeni'l – Mustafa Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz hazretleri olan asabe-i âliye dahi onlardır.

Nitekim Hücetü'l Vedâ'dâ rû'yi zeminde şeref-i İslâm ile müşerref olmamış hiçbir arap kalmamış idi.

Binâberîn iş bu fezâ'il-i tabi'iyeleriyle nusrat-ı müslimin ve teşyîd-i erkân-ı din-i mübin ile halifeye ita'at ve evâmîr-i şerifesine inkiyâd ve mütâba'at ve ihvân-ı müslimin'e muhabbet ve hukuk ve insâniyete ma'rifet hususlarında riyâsız olarak en ziyâde ihlâs-ı kalp ve niyet ve safâ ve sıdk ve hamiyet –i taviyyete mâlik olan kendileridir.

İşbu kazâyâ-yı meşrûha ve mezâyâ-yı memdûhaları lede'l İslâm ehâdis-i kerîme-i nebeviyye ile sabit ve muhakkak olduğu gibi, erbâb-ı insâfdan olan ağıyâr indinde dahi ahlâk-ı alîye ve tûbâ-i selimeleri delâletleriyle meşhûd ve musaddaktır.

Zirâ kendilerine ilticâ edenlerin şanlarını himâye ve dehâlet edenlerin ırzlarını vikaye ile beraber, şevâ-ib'i itminândan mu'arra cûd ü sehâ ve ehîbbâ ve müsâfirlerine ahlâk-ı hâsene ile mu'âmele ve mücâmele ve merâsim-i mihmân nüvâzi'ye i'tinâ eden ve levmeve itâbı mucip ahlâka ve mû'amelâta adem-i tenezzüle hukûka ri'âyet emrinde beyne'l havâs ve'l- avâm tefrik etmeyerek kâ'ide-i mer'iyye-i adl ü müsâvâta bezli makderet ve imkân ve i'lâ-yı kelime-i Tevhid için fedâ-yı mal ve can ve her bir halde tahsil-i rızâ-yı Rabbâni için emr-i İlâhî'ye inkiyâd ile medd-i anân ve hudûd-ı meşrûha dairesinde vukuf ile ifâ-yı ahd ü peymân ve sıhhat-ı tedbîr ve fesehat-i lisân ve cevdet-i zihin ve belâğat-ı beyân ve uluvv-i nefis ve himmetle ahkâm-ı kazâ ve mesâ'ibe izhâr-ı sabr ü sâ mân eyliyen dahi onlardır.

Binâ'enaleyh bu gibi ta'ife-i necîbe-i kerîme ve fırka-i zekiyye-i azîmeyi bir câhil nush-ânun tesvilât-ı mevsedet engîzi ezhânlarını tahdîş ve iğfâl ve râh-i haktan kendilerini teşviş ve idlâl ettiremeyeceği gibi, âlayış-i cihân, zât-ı Yezdân'dan kendilerini mağrur edemez.

Ve desâ'is-i hud'a-bâzân avâkıb-i umûru tefekkür hususunda basar-ı basîretlerini gâfil kılamaz.

Ve her bir hilekâr vekâyi'-i ciğer-süz endülüsle fecâyi'-i İslâmiyyeti hiçbir müslimin safha-i hayâl ve hatırından mensî ve mûnderis edemez.

Ve zîr-i livâ-i hilâfet-i İslâmiyye de durmaktan hiç bir hatib-i hilâf –gîrin nutk-i ebleh- firîbi kendilerini men eyliyemez.

Eslâf-ı izâmıların evsafıyla ittisaftan hiç bir bî- însaf men'e kâdir olamaz.

Hicâb-ı ifk ü bühtân, nûr-ı lem'a-feşân imâmet-i kübrâyı müşahedeye hâ'il olamaz.

Ve hiçbir kâ'id-i zulm ü udvân mikdâr-ı hilâfet-i uz mâ'yı muhâfazadan ğaflet gibi bir varta-i hevî-nâk-i helâke yaklaştıramaz.

Zira fırka-i aliye-i arabiyye hilâfet-i İslâmiyye hakkında Şerî'at-ı mutahhara-i Muhammediyyenin ahkâm-ı kudsiyyet ittisâmına âşina ve hukuk-i mer'iyyesi hakkındaki beyânât-ı tâ'zim âyâtına dâ nâdır.

Nasıl olmasın ki, kâffe-i ulemâ-i din Radiyallahü anhüm ecma'in halifeye ita'at, her Müslime vâcibe-i zimmet ve evâmiriyle etbâ'nın o emri nâfiz ve aleyhine huruc zındıka ve sedâd-ı a'zamından şûzûz , ya'ni dalal ve muhalefeti Nebiyy-i Zi-Şân ve Hûdavend-i Mennân'a muhalefet olduğuna ittifak etmişlerdir.

Nitekim Hadis-i Şerif'te varid olmuştur. Hakîm Şihâbüddin İbn-i Esi'r-Rebi buyurmuştur ki: “ Vaktâki erbâb-ı ukûl ve besâ'ir nezdinde rahat ve her bir kimse haddi dairesinde durması ve cem'û tefrik ve men ve i'tâ eder bir re'isin vücûduna istinâd ile hâsıl olacağı ma'lum olacağı, cümle rû'esâyâ istinâd ve inkiyâd karar dâde olmuştur.”

Ve yine Hakîm-i müşârun-ileyh (Sülükü'l-Mâlik) nâm kitabı mukaddimesinde şu suretle nakl ü beyân buyurlarkı:

“İş bu kitapta maksadımız nev-i insân emrolunduğu fezâili istimâl ve nehy olunduğu rezâili ictinâb ile hâsıl eylediği kemâlât-ı mahsûsayı zikr ü beyândan ibâret olmasıyla feyz-i evvel ile münba'is olup, işbu âlemde nefis-i tâhire ve tab'ı zeki ve akli fisk-ârâ fâside ve mezâhib-i bâtiladan beri olanlara zâhir ve hüveydâ olması fezâ'ili muktezâsından olan kuvve-i müessirenin zikr-i irâdına ihtiyâç hasıl olmuştur ki , kuvve-i mezkûre diyânet-i âliye ve sünnet-i âdile ile tedbir-i âlem ve siyâset ve intizâm-ı ahvâl-i ümeme mes'ûlü olarak âlemi âsâr-ârâ-i şer'iyye ve rûsüm-i riyâsât-ı medeniyyeyi mahv u iptâlleri musallat olan eyâdi-i mutegallibeden tahlis ve merâtib ve sunûf-i halkı , sufûf ve menâzil-i münâsibesine teyzil ve tertîp ile her bir kimse kendi makam ve mertebesini arif ve imâmın kendisine had ve tayin eylediği raddede vâkıf olsun .

Ve Üstâz Muhyiddin bin el-arabî Balga nam kitabında buyurur ki :

“Padişahla iltizâm-ı adalet hâsıdır. Şöyle ki: İnsan ihtiyâcât-ı zaruriyyesini yalnız başında tedarik edemeyip kendi hem-nevinden aşçı ve terzi ve dokumacı ve ekinci ve demirci ve dülger gibi san'atkârâne ihtiyâcı hasebiyle sa'ir cins-i hayvânâta mufakaratle kesb-i imtiyâz eylemiştir .

Ve şu sebeptendir ki, hey'ât-ı cemiiyatı besseriyye teşkil ve memâlik ve büldân inşasitle icrâ-yı adlî siyâsete muztar kalmışlardır.

Biz enva'i insan kendi fikir ve arzusu vechile mutlaku'lanân bırakılması lâzım gelse, her bir kimse kendi üzerindeki hukuku , mahz-ı zulüm ve ûdvan ve kendi ettiği ğalebe-i hevâ ve meyl , tabiatla bir hakk-ı sarîh görür ve bu yüzden beyne'l-ibâd münâferet ve buğz ve fesâd vukuu tabii bulunmağın icrâ-yı adl ü dâd ve te'nun-i âsâyiş-i bilâd zımında bir kuvve-i adalete ihtiyâç hâsıl olmuştur .

Nitekim merhûm müşârun-ileyh buyurur ki : “ Teshir-i kahr ve tertîb ve taltif ve terğib itibariyle iki kısma münkasımdır .

Birincisi: Bir insanın satvet sahibi olan diğer bir insana veya hayvanın insana inkiyâd ve teshîri gibidir .

İkincisi: Taltif ve terğible teba'anın Pâdişâha ittibâ' ve mutâva'at musahhariyetidir .

Ki umurlarını tesviye ve hukuk ve menafi'leriyle mal ve canlarını hıfz u himâye , sûret-i tasaddur-hâhânesiyle efrâdı sâireden hâsıl eylediği rüçhâniyyet ve imtiyâz rütbesi , ra'iyyeti kendisini musahhar eylemiştir .

Zira bir kimse kendi rütbesinde bulunan bir kimseye itâ'at etmeyip , kendisinden bâlâ-ter bir mertebe ve imtiyâzı ihrâz eylemiş olan zâta itaat edeceği ma'lûmdur.

Ve yine kuddise sırruhü hazretleri buyurular ki:

“Nihâbet-i nübüvvet , yani vekâlet-i peygamberî , âlemi zât-ı vahdaniyete celp ve da'vetle beraber muhâfaza-i hudud ve şerâyi'i rabbâniye ve ikâme'i siyâsât-ı peygamberân-ı izâm ile beyne'l-ümem icrâ-yı ahkâm-ı vahy ittisâm-ı menzile-i diniyyeden ibârettir .

Bu dahi peygamberâne hilâfet mertebesidir ki, heyecân-ı teskin veya madde-i ihtilâfî kat ve tayin eylemesi hasebiyle halîfeye Emirü'l-Mü'minîn ıtlak olunmuştur.

Binâberîn peygamberân-ı zîşânın nübüvvetleri taraf-ı ilâhîden hilâfet makâmına kâim ve mülk ve saltanat ve kazâ ve sair sıfat-ı hükümdârî, mertebe-i tenfizde da'imdir.

Şundan ma'lûm olur ki; halîfeye itâ'at, Zât-ı zü'l-Celâl ile Resûle itâ'at ve halîfeye muhâlefet, kezâilîk Zât-ı Yezdân ve nebiyy-i zi-Şân'a muhâlefettir.

Zirâ hilâfet, ictimâ ve ittihâd ile kaim ve pâyidâr olduğu gibi, tefrika ve infirâd ile zayıf ve rehnedâr olur. Ve halife her ne kadar kamilü'l-iktidâr olsa, kendisine a'vâm ve ensâr bulamaz ise bî-tâb ve tuvân kalır.

Nitekim rûh-i insân her ne kadar mesâlih-i beytiyye ile kıyâma isti'dâdı tam ise de, a'zâ-yı vücûd meflûc olduğu halde muhafaza-ı hissiyat-ı hayata iktidârına nâbud olur ve hususât-ı meşrûha pek çok nusûz-ı azime-i kur'ânniye ve ehâdis-i şerife-i nebeviye ile sâbit ve mü'eyyed bulunmuştur.

Ma'lûmdur ki, hilâf ve şikâk , habl-ı metîn ittifâkı kat ve bi-nâ-yı izzeti hedm ve ma'rûfu münker ve münkeri ma'rûf eylediği gibi , isâre-i sûriş ve fiten ile hukuku izâ'a ve râhati selbeyler .

Bu cihetle tefrika ve şettât hâsıl ve hazm ve tedbir zâyi ve muhtıl olan cahil âlî ve ve sâdık-i kâmil mahzûl olur.

Ve emin olan hâ'in ve hâ'in olan emin olur.

Ve bu gibi ahvâl-i ma'kûsenin millete mûcib olduğu zarar ve hasâr, âzâde-i izâh ve iş'ârdır.

Hüveydâdır ki, kelime-i vâhîde üzerine ittifâk, şân-ü şeref-i ümmeti i'lâ ve hilâfgîranî men ve fikri cem ederek re'y-i islâh ve bâdî-i feyz ü necah olduğu gibi, bâ'is-i rahat-ı ebdân ve sebeb'i ümrânî-i memâlik ve büldân olduğu vâzıh ve nümâyandır.

Ve iş bu satâdât-i cezile ve muhabbet-i cemile-i celilesinde muntâvî olarak tavr ü meşvarâtdan kat-i nazarla aleyhim ma hamilü ve aleyküm mâ-hamiltüm mazmûn-i hakâyık-nûmûn-i âlisi icabında her hâl ü kârda halîfeye itâ'at ve evâmîr ve ahkâmına sabr u inkıyâd ile mütâba'at vâcib olduğu, Kütüb-i Selefde muharrer ve mestûrdur.

Hâlbuki nevbet-i hilâfet-i İslâmiyye pâdişâh-ı âdil, sâlih, câmi'-i ezka e's-şiyem ve ahsenü'l-hasa'il, vâris-i seriri imâmet-i kübrâ ve hamil-i livâ-i hilâfet-i uzmâ, müctehid-i ihyâ-i merasim-i insâf ve adalet ve mutasaddır izâle-i zulüm ve delâlet, kâmi-i buğat ve mütemerridin ve nâsır-ı kelime-i hak ve din, câmi-i şettâti'muvahhidin, haris-i şeri'at-i Seyyidil-âlemin, efâdilil-mulûki ve's-selâtin, emirü'l müslimin, halife-i mansurü'l-me' an, Mevlânâ E's-Sultân, el ğazi Abdulhamid Han, nasarahullâhû ve ebkâhû ve haresehû bi-yed-i kudretihi ve hima. Âmin.

Efendimiz hazretlerine intikâl ederek, e'azz-i âmâl-i hilafet-penâhileri,hemişe işbu nokta-i mühimmeye masrûf ve enzâr-ı merâhim – nisâr-i samiye-i mülkdarileri ale't-temâdi cihât-i meşruhâya ma'tûf olduğu kâffe-i muvahhidin ve amme-i müslimîn indinde müselleme ve ma'rûfdur.

Ma'lûmdur ki; şerâ'it ve erkân-ı esâsiyye-i dîniyyeden cumâ ve hac be ğaza ve ikâme-i hudûd ve fasl-ı ahkâm gibi beş rûkn-i azîm vardır ki, ancak halifenin vücudiyle kâ'im ve izin ve emriyle sâhîh ve dâ'im olur .

Ve binâberîn Sultanâ hayr u salâh ile du'a farzı dîn olarak, imâm-ı meşrû ve pâdişah-ı matbû'unu bilmeyerek vefât eden cahil ve ülü'l-emre münafâza-a ve muhalefete aleyhine hurûç eden fırka-i hâlîke ve muhabbet ve muâvenet eden fırka-i nâciye ve iğfal eden dall, ve nush eden mazhar-ı hidâyet olduğuna kaffe-i ulemâ-i dîn ve ekâbir-i müslimîn ittifâk etmişlerdir.

Şüphe yoktur ki, kaffe-i kıtâ'ât-ı dünyeviyyede mukim akvâm-ı kirâm-ı arabîyye levâyih-i vicdânîlerine kilik-i kudret ve kalem-i fitratla işbu itikâd-ı şerî'at , müstefâd-ı nigâr-ı tebzir-i ittisâm olmuş ve safâyih-i mir'ât-ı kalp ve cenânları her bir günâ jengsiz ve fesâddan ârî ve mücellâ bulunmuştur.

Zira dünyevî ve uhrevî bundan başka bir râh-ı necâh ve tarîk-i fevz ü felâh olmadığı gibi tasallut-i ehl-i inâddan âzâd olmak için başka bir kehfü'l-emân olmadığı kendilerine tamamiyle malûm ve muhakkaktır.

Kâffe-i cihât ve aktâr ve memâlik ve emsâra mutavattın arap ahyârın ağlebiyyet üzere, mahzâ rızâ-yı barî ve mutâva'ât-ı Hazret-i Peygamberî için her ğaraz ve ivazdan berî olarak muntehâ-yı makâsîd ve efkâr-ı halife-i İslâm Efendimiz Hazretlerine mâl ve canları ile hizmet ve edâ ve cânib-i mutâva-at olmakla , bu bâbda istikâmet-i fikriyyelerini turuk-i deniye ve reddiyyeye tahvîle sarf-ı yârâ-yı iktidar edenlerin beyhûde ta'b ü meşakkati ihtiyâr ve bir fikr-i bâtilla vücud bulmuş zu'm-i fâsid ve vehm ü tasavvur-i garazkâr idüğü yakînen ma'lûm bedîdârdır.

Zirâ fırka-i nâciyye-i arabîyye efrâdı âbâ ve ecdâdlarının iktisâb eylemiş ve şimdilik hâ'inlere vâsîta-i tahrîk ve ifsâd bulunmuş oldukları şeref ü şana nâ'illiyet-i hulefâ-yı sâlifin ve e'imme-i i'zâm-ı mutekaddimîne kemâl-i sebât ve sıdk-ı niyyetle hâsıl ve ol mertebe-i alü'l-âl-i ikbâle vâsıl oldukları , kendilerinde mustağnî-i tezkâr ve delâ'il olduğu gibi, fazl ü kemâlden bi-behre olarak eser-i âbâya iktifa ile, sadr-nişin-i

tedris olmak isteyen ulemâ-zâde câhilân ve kesb-i ticâretten bî haber olarak pederlerine taklid ve teşbih ile bezl-i nakdine-i mal müddehâr eden evlad-ı tuvângerân akibet kesb-i ticarete sıfru'l-yed iflâs ve muhtâc-ı nakra-i nuhâs olağeldikleri kendilerine ma'lûm ve muhakkak olmağın, şu suretle müfsidlerin sûret-i hayırhâhâne ve sıfat-ı nasihatkârâne ile sarfeylemekle oldukları mesâ'i , ancak Arapların asker ve leşkersiz olarak hâlife-i mu'azzama ez-serrer tecdîd-i ahd-i sadâkat ve itâ'ate ilzâm ve cümle ihvân-ı muvahhidîn ile bihûlusi'l-kalp ve'l-cenân rapt-ı râbita-i vifâk ve ittihâd-ı tâm eylemek husûsunda tahrîk-i uruk-ı hamiyet ve tehzîz-i sinân-ı dâ'î olduğu , mustağnî-i izâh ve ifhâm olarak , kelime-i ittihâd-ı islâmdan maksad , beyne'l-has ve'l-âm ma'rûf olan hıfz-ı hukûk-ı insâniyetten ibâret olup , hak-nâ-şinâsânın te'vîlât-ı bâtlası vechile olmadığı âzâde-i isbât ve i'lâm olmağın , makâsıd-ı reddiye ashâbının kendilerini fırka-i arabiyyeden göstererek ve andan ahzeylemekde olduklarını imâ ederek ümmet-i eylemiş olduğu kizb ü iftirâ gerçi revîş-i ibâresinden dahi rûnumâ olmakda vöe envâr-ı hakikat hucb-i ğarazla mestûr ve cevher-i hak güft-i gü-yi câhilân ile ğaraza muhavvel olmayacağı bir emr-i meşhûr ise de , dâ'îye-i cinsiyet , beyân-ı sıdk u hakîkatle ve lisân-ı hâl-i Arap şu sûretle beyân-ı mâ-fi'l-bâl ile ile alâ nehc-i tarikı's-sıkd-ı müftehare ve la-ubâlî bi-hubb-i yefterî kizben neşîde-i hakîkat-ı müfidesiyle hatm-i makal eylemiştir” .

Es-selâmü alâ men-itteba'a'l-Hüdâ ¹¹⁰

---

¹¹⁰ Ebu'l Hüdâ, a.g.r, s:62-68

SONUÇ

Dünya siyasetinde devletler, çağın gerektirdiği konjektürde siyasetlerini belirler. İster dünyaya yön vermek için olsun, isterlerse buldukları siyasi çizgiye yön vermekte. Bu bağlamda Osmanlı Devleti içerisinde, batı düşüncesinin popülerlik kazandığı XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi çizgiye yön vermek adı altında bir takım atılımlara girişilmiştir. Bu atılımların yapılmasında ki, temel etmenleri tarihsel perspektifte incelediğimiz zaman şartları günümüz gözüyle değil o döneme ait koşullar çerçevesinde irdelemekte yarar görmekteyiz.

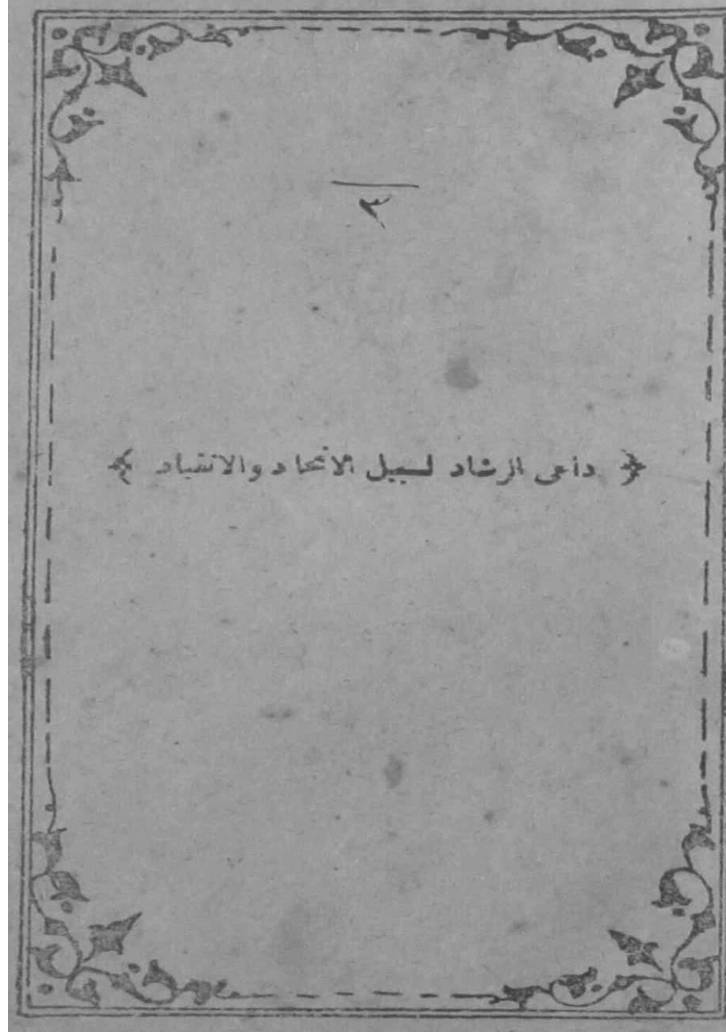
Fransız İhtilâli'nin meydana getirdiği “Ulus Üstünlüğü” ve “Ulus Devlet” yapılanmaları fikri, modernite anlayışı, filhakika dünya üzerinde ki imparatorlukları zor durumda bırakmıştır. İşte Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunduğu bu zor durumu aşabilmek amacıyla öncelikle “Osmanlılık düşüncesi” şemsiyesi altında ayrılıkçı fikirlere set çekmeye çalışmış lâkin bunda muvaffakiyet gösterememiştir. İşte bu zaman diliminde II. Abdulhamid, bu ahval çizgisinde tahta çıkmış ve Âli-Osman gemisinin bekasını sağlayabilmek amacıyla rotayı “İttihad-ı İslam” politikasına doğru yöneltmiştir. Ancak bu dönemde kurtuluşu Avrupa Devletleri'nin izledikleri politikalarda gören iç muhalefetin dayanak noktası da Âli-Osman'ın bekasını kurtarmaktır. Bu politikayı benimseyenler ve benimsemeyenler arasında ki görüş ayrılıkları tarihsel aynadan günümüze yansıyan ideolojik bir mirastır. Zira konu ile ilgili olarak bir kısım tarihçiler, Abdulhamid'in bu tavır ve duruşunu benimsemeyip, bağınazlık ve istibdatçılıkla suçlarken bunlara karşı ulu hakan nitelendirmesi ile yüceltenlerde vardır. Tezimiz bünyesinde İttihad-ı İslam politikasının ortaya çıkışı, bu fikrin uygulanış formülleri, içeriği ve döneme yansımaları resmedilmeye çalışılmıştır. Yine tezimizin ana bölümünü oluşturan Ebû'l Hüda'nın adı geçen eserinde İttihad-ı İslam ile ilgili söylemleri, tespitleri, temel aldığı prensipler o dönem bünyesinde dikkate şayân olduğu gibi günümüzde de bu fikri savunuların temel dayanak noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İttihad-ı İslam şemsiyesi altında toplanabilen Müslümanlar, Asr-ı Saadet'ten itibaren acı ve sevinçte bir arada bulunmuş, birbirlerinin yarasına

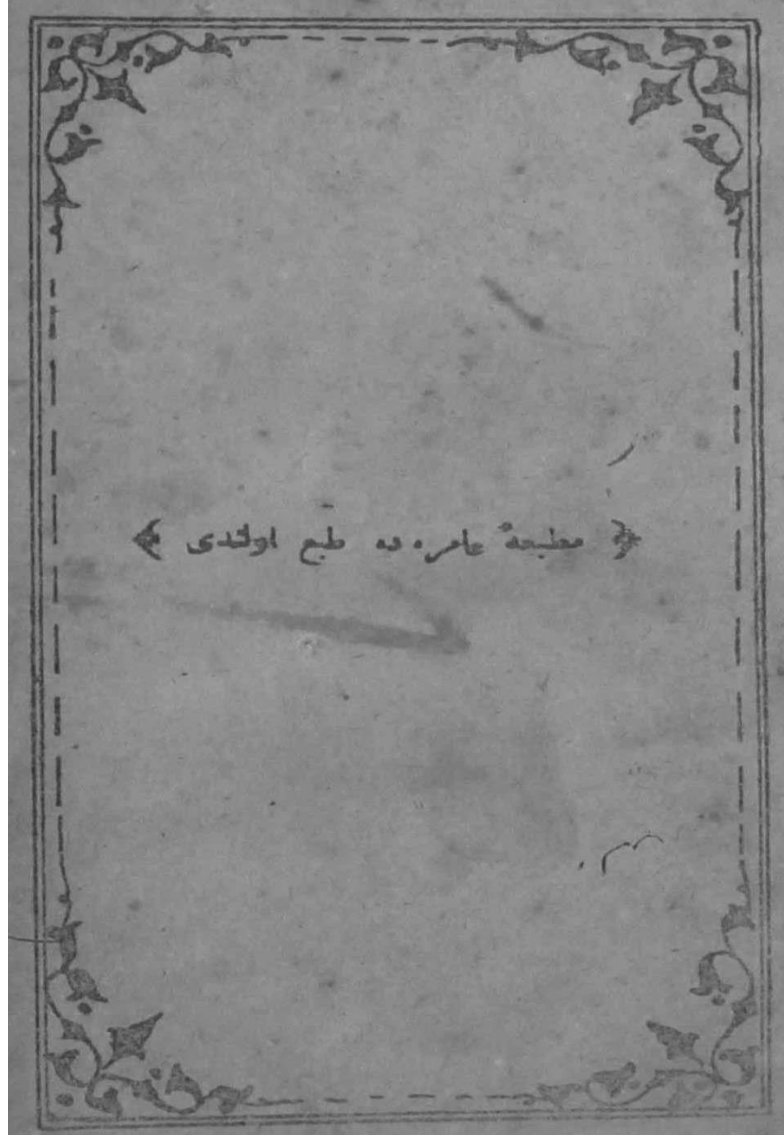
merhem olmaya çalışmış, birbirlerine kenetlendikleri vakit tarihin her döneminde yükselişe geçmişlerdir. Aralarına nifak tohumları ekildiği vakit ise hep düşüşedoğru yol almıştır. Bu birlikteliğin sağlayıcısı Ul'ül-Emr makamı olmakla birlikte yetişmiş kaliteli insan vasfı da önem arz etmektedir. Tezimiz bünyesinde ele aldığımız bu politika sadece dönemsel yükselişe ışık tutmamaktadır. Bu politika bir Müslüman toplumun sosyolojisinin de fotoğrafıdır.

Ul'ül Emr makamının lağvedildiği dönemden itibaren uzuvlar başsız kalmış ve kim yönlendirirse o tarafa gitmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nden "Ulus-Devlet" anlayışı ile ayrılan Müslüman Devletlerin günümüz dünya siyasetinde içerisinde buldukları şartlardan dolayı yaşadıkları zorluklar gözler önündedir. Emperyal siyasetlerin yanında ekonomik, sosyal ve siyasal tahakkûmlarla sarılmış durumda olan İslâm Âlemi için bu siyasetin, gönüllerde ve zihinlerde halâ yer ettiğini söylemek mümkündür. Abdülhamid'in şartlar gereğince devlet siyaseti haline getirdiği bu fikir akımı, tarihin tozlu raflarında kalmadığını günümüzde yaşanan siyasal gelişmelerle kendisini doğrulamaktadır. Günümüzde başsız durumda olan Müslüman âleminin birliktelik nüvesini oluşturacak temel dayanak noktası da bu siyasetin tekrar gündeme getirilmesi ve toplum bazında bunun sosyolojik kolonlarının oluşturulmasıdır. İnşası, kolonları ve içeriğini belirttiğimiz bu düşünce sistemi dünya üzerinde Müslümanların kanayan yarasına merhem olmaya adaydır.

EKLER

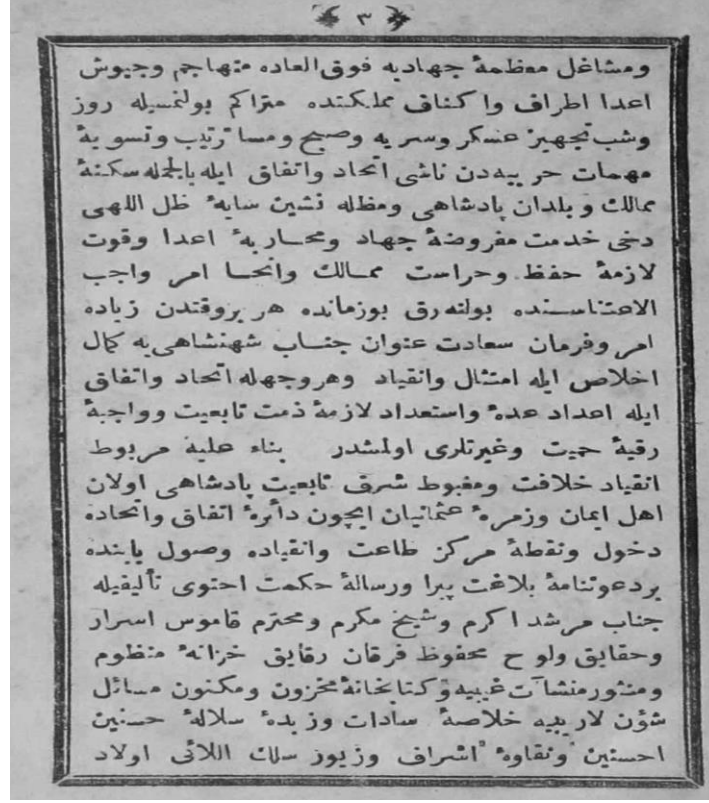
DÂ'İYYÜ'R-REŞÂD
Lİ-SEBÎLİ'L-İTTİHÂD VE'L-İNKİYÂD

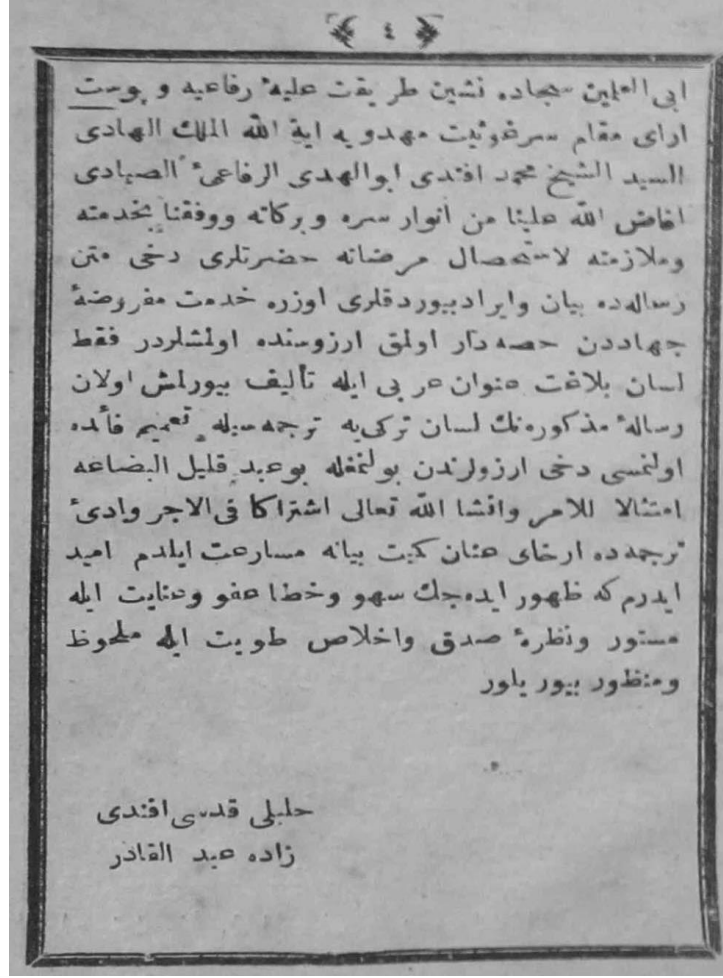
{Matba'a-i Âmir'e de Tab' Olundu}

Hamd-i Hudâ ve tehiyyât-ı Nebiyy-i Hüdâ ve Âl ü Eshâb-ı Kirâm'a tuhfe-i rızâ ihdâdan sonra; arza-dâste-i çâker-i ahkar budur ki, çünkü muntezir u mübeşşir-i ekâbir-i evliyâ ve zîverîş-bahş-i mınassa-i hilâfet ü imâmet-i kübrâ, şehen-şâh-ı İslâm-penâh ve Pâdişâh-ı merhamet-iktinâh, mazhar-ı sırru's-sultân "zıllu'llâhü'l-mü'eyyed min indillâh ve'l-muvaffeku bi-tevfikı'llâh" sultân-ı ra'ıyyet-perver ve hâkân-ı âlî-şân-ı bahr u ber Es-Sultân İbnü's-Sultâni's-Sultâni'l-Gâzî {Abdülhamîd} Hân İbnü's-Sultâni'l-Gâzî Abdülmecîd Hân "halleda'llâhü hilâfete-hû ve ebbede saltanate-hû ilâ nihâyeti'd-devrân" Hazretleri'nin cülûs-i ma'delet-me'nûs-i hümâyûnları, münevver-sâz-ı ufk-ı saltanat ve müjde-res-i teb'a vü ra'ıyyet olduğu rûz-ı firûz-ı mes'adet-endûzdan bugüne gelinceye kadar avâ'il-i hâ'ile-i harbiyye

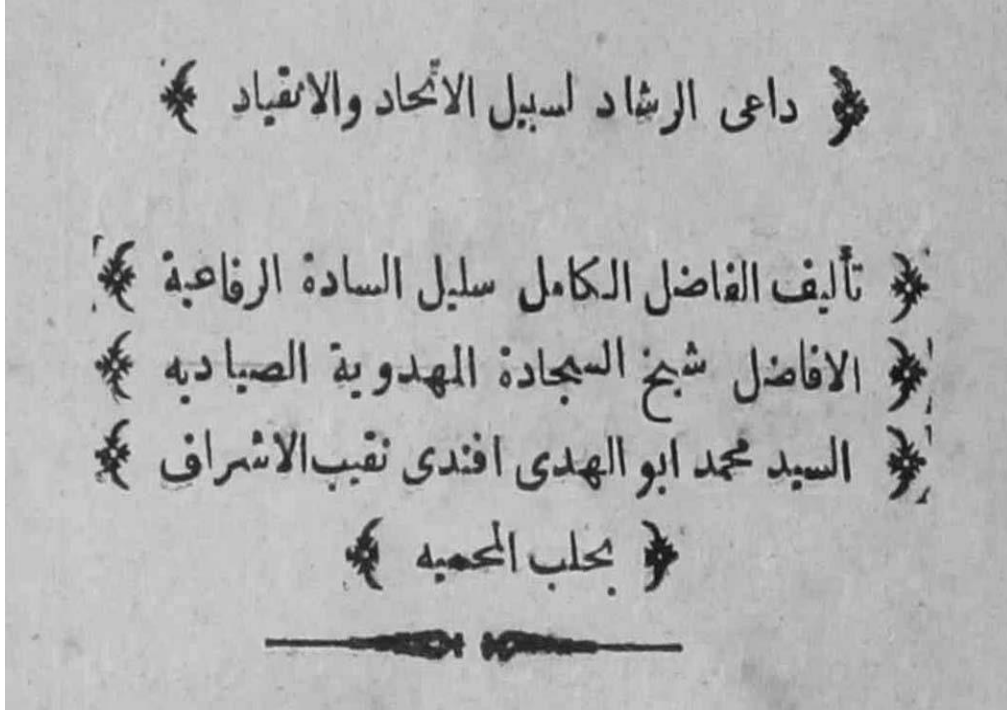
ve meşâğıl-i mu'azzama-i cihâdiyye fevka'l-âde mütehâcim ve cuyûş-i a'dâ etrâf u eknâf-ı memleketde müterâkim bulunmasıyla, rûz u şeb techîz-i asker ü seriyye ve subh u mesâ tertîb ü tesviye-i mühimmât-ı harbiyyeden nâşî, ittihâd u ittifâk ile bi'l-cümle sekene-i memâlik ü buldân-ı Pâdişâhî ve mezalle-nişîn-i sâye-i zıllu'llâhî dahî hıdmet-i mefrûza-i cihâd ve muhârebe-i a'dâ vü kuvvet-i lâzime-i hıfz u hırâset-i memâlik ü inhâ emr-i vâcibü'l-i'tinâsında bulunarak bu zemânda her bir vaktten ziyâde emr u fermân-ı se'âdet-ünvân-ı cenâb-ı şehen-şâhîye kemâl-i ihlâs ile imtisâl ü inkıyâd ve her vechile ittihâd u ittifâk ile a'dâd-ı adde-i isti'dâd, lâzime-i zimmet-i tâbi'iyet ve vâcibe-i rukye-i hamiiyyet ü gayretleri olmuşdur. Binâ'en aleyh, merbût-ı inkıyâd-ı hilâfet ve mağbût-ı şeref-i tâbi'iyet-i Pâdişâhî olan ehl-i îmân ve zümre-i Osmâniyân için dâ'ire-i ittifâk u ittihâda duhûl ve nokta-i merkez-i tâ'at ü inkıyâda vusûl bâbında bir da'vet-nâme-ibelâgat-pîrâ ve risâle-i hikmet-ihativâ te'lîfiyle, cenâb-ı mürşid-i ekrem ve şeyh-i mükerrem ve muhterem-i kâmûs-ı esrâr u hakâyık ve levh-i mahfûz-ı furkân-ı rakâyık, hazâne-i manzûm u mensûr, münşe'ât-ı gaybiyye ve kitâb-hâne-i mahzûn ve meknûn-i mesâ'il-i şu'ûn-ı lâ-raybiyye, hulâsa-i sâdât ve zübde-i sülâle-i ahseneyn ve nekâve-i eşref ve zîver-i silkü'l-le'âlî, evlâd-ı

abi'l-mu'allimîn, seccâde-nişîn-i tarîkat-i aliyye-i Rufâ'iyye ve pôst-ârâ-yı makâm-ı sırr-ı gavsıyyet-i Mehdiyye, Âyetu'llâhi'l-Melikü'l-Hâdî ES-SEYYİDÜ'Ş-ŞEYH MUHAMMED EFENDÎ EBU'L-HÜDE'R-RUFÂ'İYYÜ'S-SAYYÂDÎ “efâza'llâhü aleynâ min envâri sirrahû ve berâkâtehû ve veffekanâ bi-hıdmetehû ve mülâzemetehû li-istihsâli merzâhü” Hazretleri dahî metn-i risâlede beyân ü îrâd buyurdıkları üzere hıdmet-i mefrûza-i cihâddan hisse-dâr olmak ârzûsunda olmuşlardır. Fekat Lisân-ı belâgat-ünvân-ı Arabî ile te'lîf buyurulmuş olan risâle-i mezkûrenin, Lisân-ı Türkî'ye tercemesiyle, ta'mîm-i fâ'ide olunması dahî ârzûlarından bulunmağla, bu abd-i kalîlü'l-bidâ'a, imtisâlen li-emri ve inşâallâhü te'âlâ iştirâken fi'l-ecri, vâdî-i tercemede irhâ-yı inân-ı kümeyt-i beyâna müsâre'at eyledim. Ümîd ederim ki, zuhûr edecek sehv ü hatâ afv ü inâyet ile mestûr ve nazra-i sıdk u ihlâs-ı taviyyet ile melhûz u manzûr buyurulur.

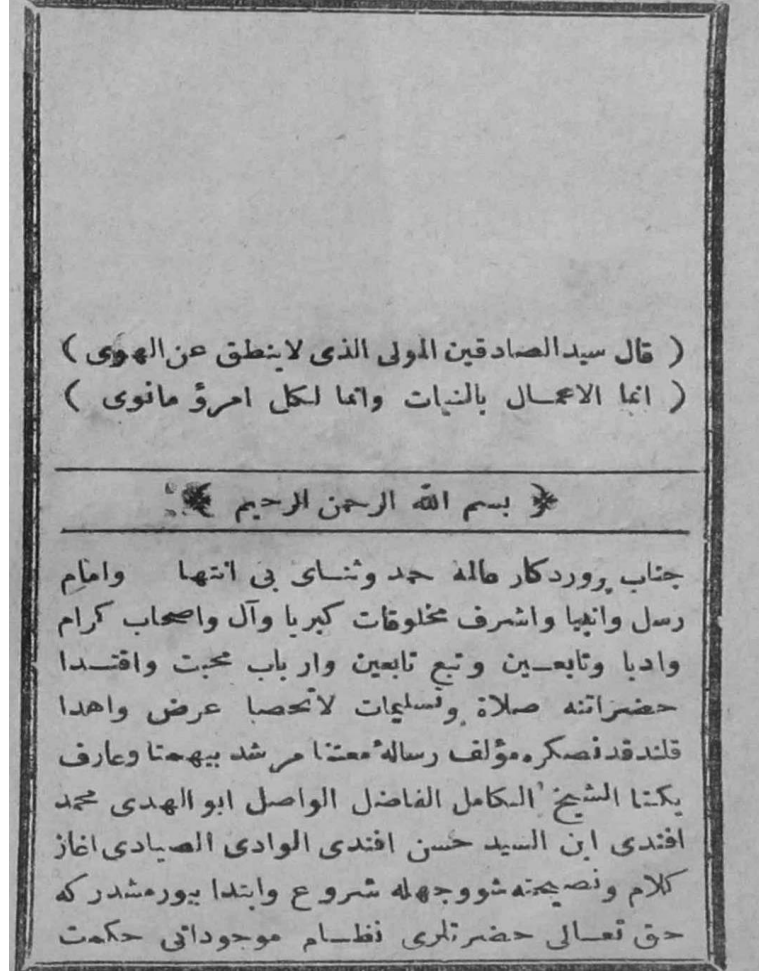
HALEBLİ KUDSÎ EFENDÎ-ZÂDE ABDÜLKÂDİR

DÂ'İYYÜ'R-REŞÂD
Lİ-SEBÎLİ'L-İTTİHÂD VE'L-İNKİYÂD

Te'lîf: El-Fâzılu'l-Kâmil, Selîlü's-Sâdetü'r-Rufâ'ıyyeti'l-Efâzıl
Şeyhu's-Seccâdetü'l-Mehdiyyeti's-Sayyâdiyye
ES-SEYYİD MUHAMMED EBU'L-HÜDÂ EFENDİ
Nakîbü'l-Eşrâf Bi-Halebi'l-Mahmiyye

Kâle Seyyidü's-Sâdikînü'l-Mevle'llezî {Lâ yentiku ani'l-hevâ} {Ïnne-me'l-a'mâlü bi'n-niyyâti. Ve inne-mâ li-küllî'mri'in mâ nevâ...}

Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Cenâb-ı Perverd-gâr-ı âleme hamd ü senâ-yı bî-intihâ ve İmâm-ı Rusûl ü Enbiyâ ve Eşref-i Mahlûkât-ı Kübrâ'ya ve Âl ü Eshâb-ı Kirâm ü üdebâ ve Tâbi'în ve Tebe'-i Tâbi'în ve erbâb-ı muhabbet ü iktidâ hazarâtına salât ü teslîmât-ı lâ-tuhsâ arz u ihdâ kılındıktan sonra; mü'ellif-i risâle-i mu'tenâ, mürşid-i bî-hem-tâ ve ârif-i yek-tâ Eş-Şeyhu'l-Kâmilü'l-Fâzılı'l-Vâsıl Ebu'l-Hüdâ Muhammed Efendi İbnü's-Seyyid Hasen Efendiyyü'l-Vâdiyyü's-Sayyâdî, âgâz-ı kelâm ü nasîhate şu vechile şurû' u ibtidâ buyurmuşdur ki: Hakk Te'âlâ Hazretleri, nizâm-ı mevcûdâtı, hikmet-i

İlâhiyyesiyle ibdâ' u îcâd ve berâ'at-i kuvvet-i irâde-i ezeliyyesiyle mezâhib-i kâ'inâtı itkân buyurmuş ve cibâl-i râsiyât, hakk u hakikat üzere ref'-i de'âyim-i halk buyurdukda, bâhir-i kudret-i ezeliyyesiyle bu nizâmın habl-i teselsülünü rabt u tahkîmde tesarruf-ı {Keyfe mâ yeşâ} ve ünân-ı mersûmunu dahî {Lâ yüs'elü ammâ yef'al} ile tîrâz-ârâ eylemiştir. Bunun için bâtıldan rucû' ile Hakk'a râci' olan her hâzik u fâzıl indinde, ibdâ' u îcâd buyurulan kâffe-i mevcûdât, her hâlde hatâdan münezze ü müberrâ ve icmâlen ve tafsîlen muvâfik-ı savâb, belki ayn-i savâb olduğu bî-merâdır. Bu hâlde, işbu hikmet-i bedî'anın hakîkatine habl-i teslîm ü rızâ ile rabt-ı kalb ü inkıyâd, her sâhib-i kalb-i selîme elzem ve Fe''âl-i Mutlak Hazretleri, tanzîm-i dekâyık-ı vekâyî'de elbette a'lem ve {Lev ittale'tüm ale'l-gaybi le-ehtertümü'l-vâkı'} eser-i şerîfi bu nükteye mebnî olduğu gayr-i mübhendir. Kâffe-i ahvâlde efendisinden râzî olmak ise, kul için fi'l-hakîka vâcib ve bu mazhariyyet-i celîle ile mükerrerrem olanlar, kerâmât-ı tekarrübîde resîde-i a'lâ-yı merâtibdir. Ve buna {Men âmene bi'l-kader, emine mine'l-keder.} Hadîs-i Şerîfi delîl-i mu'teberdir. Sıbt-ı Rasûlû's-Sekaleyn Hazret-i İmâm-ı Hüseyin "radıyallâhü anh" buyurmuşdur ki: "Hakk Te'âlâ, insân için her ne ihtiyâr buyurmuşlar ise, ana tevekkül,

اندن بشقه ستك منى واختيارندن تباعد ايله حاصلدر
بو قبيلدن دخی حضرت موسای کلیم علیه ام التسلیم
مناجاتنده یارب موجب رضای جایل رحمانی برعلک
دلالتی ارزانی یور دیوتمنی ویا این عمران رضای
ربوبیتم قضامه راضی اولقلقنده در جوانی تلقی
ایلمشدر الحاصل حکمت الهیه بو نظامات کوییه ده بی
شبهه ور یب ازاده شین وعیب اوله رق مثبت و تسلیت
هر بر کدر وزللدن باعث سلامتدر اوامر الهیه
انقیادک حقیقتی دخی امر تسلیم وهر بر خصوصده رضا
امر تسلیمده شرط عظیمدر جناب قادر مطلق بونک
ایچون عالم امرنده نوع انسانی سائر انواع واجناسدن
اختیار وکلام قدیمده . ولقد کرمتنا بنی آدم . خلعت
فاخره سیه مکرمت شعار ایلمش و بو توعده مزایای
شرف وکالی جمع وحسن ادب وامثال ايله شیهه نکیه
تخصیص یورمشدر و بو احسانی اتمام ايله معرفت
ر بویته ارشاد وغیب عدمدن ساحه وجوده ایصال
وایجاد ایدوب بنی نوصندن دخی رسال کرام علیهم
السلام بهت وارسال ايله بوزمره مقدسه تک هر بری
بقیه توعده پادشاه هدایت اولمش وحسن واتقان دلالت
ایله جلله بی طوعاً وکرهاً مقاد ایلمشدر بقیه نوع
ایچنده مظهر توفیقات الهیه اولانلری ساحه بهتای

andan başkasının temennî ve ihtiyârından tebâ'ud ile hâsıldır.” Bu kabîlden dahî Hazret-i Mûsâ-yı Kelîm “aleyhi etemmü't-teslîm” münâcâtında {Yâ Rabb, mûceb-i rızâ-yı celîl-i Rahmânî bir amelin delâletini irzânî buyur.} Diye temennî ve {Yâ İbn-i İmrân, rızâ-yı Rubûbiyyetim, kazâma râzî olmaklığındadır.} Cevâbını telakkî eylemişdir. El-hâsıl, hikmet-i İlâhiyye bu nizâmât-ı kevniyyede bî-şübhe vü rayb, âzâde-i şîn ü ayb olarak müsbet ve teslîmiyyet-i her bir keder ü zelelden bâ'is-i selâmetdir. Evâmîr-i İlâhiyye'ye inkıyâdın hakîkati dahî emr-i teslîm ve her bir husûsda rızâ, emr-i teslîmde şart-ı azîmdir. Cenâb-ı Kâdir-i Mutlak bunun için âlem-i emrinde nev'-i insânî sâ'ir-i envâ' u ecnâsden ihtiyâr ve Kelâm-ı Kadîm'de {Ve le-kad kerramnâ Benî-Âdeme} hil'at-i fâhiresiyle mekrûmet-şî'âr eylemiş ve bu nev'de mezâyâ-yı şeref ü kemâli cem'-i hüsn-iedeb ü imtisâl ile şîme-i zekiyye tahsîs buyurmuşdur. Ve bu ihsânı itmâm ile ma'rifet-i Rubûbiyyete irşâd ve gayb-i 'ademden sâha-i vücûda îsâl ü îcâd edüp Benî[-Âdem] nev'inden dahî rusûl-i kirâm “aleyhimüsselâm” ba's ü irsâl ile bu zümre-i mukaddesenin herbiri bakıyye-i nev'a Pâdişâh-ı hidâyet olmuş ve hüsn ü itkân-ı delâlet ile cümleyi tav'an ve kerhen münkâd etmişdir. Bakıyye-i nev' içinde mazhar-ı tevfikât-ı İlâhiyye olanları, sâha-i pehnâ-yı

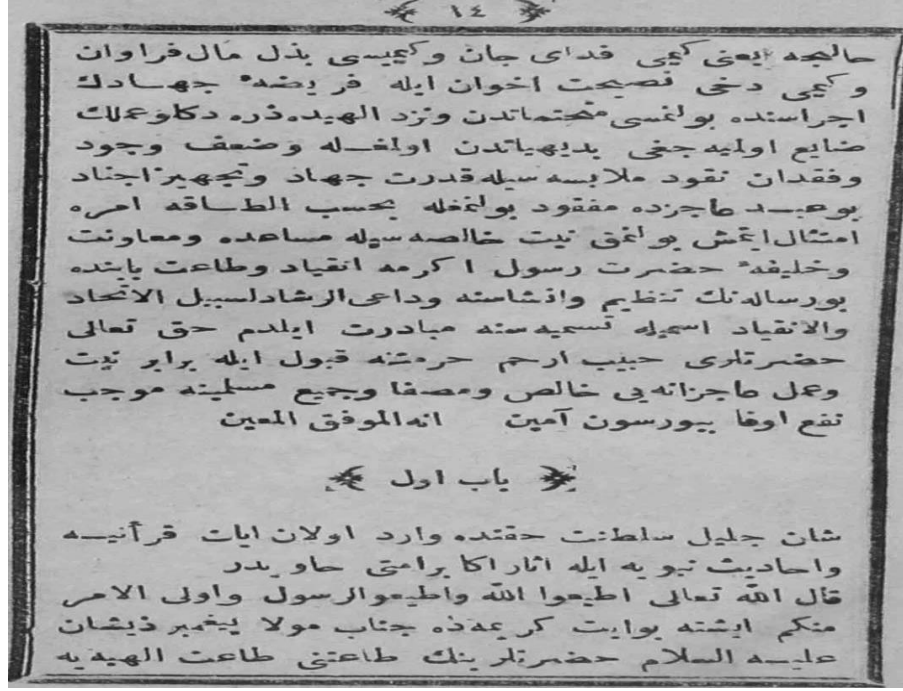
ma'rifet ü hidâyete îsâl ve makâm-ı kurbîyyet-i İlâhiyye'de resîde-i akse'l-gâyât-i visâl eylemiştir. Bundan ma'lûm olmuştur ki, siyâk-ı hikmet, cümle-i nev'i merbût-ı hükm-i râ'î vü ra'îyyet eyleyüp, bu hikmetin metâvî-i mazmûnunun mefhûmu, emr-i râ'îye iz'ân ü teslîm ile imtisâl ü inkıyâdın kâffe-i ra'îyyete elzemîyyeti merkezinde ve emr-i hikmet-i İlâhiyye ale'l-istimrâr, bu dâ'irede devr ü teselsül ede ede tâ ki Mefhar-i Âlem-i Hâdî-i Sübül, Şeref-i Benî-Âdem ü Ekrem-i Rusül Hazretleri'ne vâsıl ve taraf-ı Risâlet-penâhîleri'nden Cenâb-ı Hakk'a irşâd ü ictimâ'-i kulûb ü ittihâd ile halkı mazhar-ı sedâd eylemekde himmet-i âliyye-i Muhammediyye îfâ buyurup ecmel-i isti'dâd ve ekmel-i kuvvet ile zuhûr-ı Âlî-i Muhammedî hâsıl olmuştur. Zât-ı Mukaddes-i Risâlet-penâhî, ref'-i menâr-ı hakk u dîn ve keşf-i hicâb-ı hakku'l-yakîn ile huccet-i vâziha-i bedî'a ve nice mu'cize-i azîme vü refî'a ityân buyurmuş ve hakikat-i matlûbu, butûn-ı hafâdan cezb ü izhâr ve bunun içün hikmet-i siyâsiyyelerini katl ü vasl u intikâm u afv sâhalarında sûret-şi'âr ederek, esâs-ı ittihâdî, tarîk-ı akvâ üzre te'sîs ü inşâ ve lisân-ı Hakk ile {Ve te'âvenû ale'l-birri ve't-takvâ} nidâsıyla emr ve minber-i terbiyetden {Ve lâ te'âvenû ale'l-ismi ve'l-udvân} fermânıyla hilâfından nehy ü zecr eylemiştir. Eshâb-ı

Fihâm dahî eser-i Nebeviyye'ye iktidâ ve bu tarîk ile habl-i mütâbe'ate temessük ü ihtidâ etmiş ve menşûr-ı medâyiḥ-i Kur'âniyye'de {Muhammedün Rasûlu'llâh. Ve'llezîne me'a-hû eşiddâ'ü ale'l-küffâri ruhamâ'ü beyne-hüm terâ-hüm rukke'an süccedân}Na't-ı Celîliyle tekrîm edilmişdir. Berekât-ı Seyyidü'l-Kâ'inât ile bu sırr-ı âlî, Ümmet-i Muhammediyye'de sârî ve câm-ı adl ü inkıyâd-ı râ'î vü ra'ıyyet arasında te'âtî vü cârî olarak Eshâb-ı Güzîn "radiyallâhü anhüm ecme'in" dahî hüsn-i iktidâ ile her bir vâris-i serîrin evâmîr ü nevâhîsine inkıyâd etdiklerinden, fuhûl-i ümmet ü ulemânın icmâ'ıyla vücûd-ı imâmın vücûbu sâbit ü muhakkak ve meşârik u megâribde cümle esâtîz-i İslâm'ın nezdinde bir imâmü'l-müslimîn bulunmak vâcibâtından olduğu müselleme ü musaddak olarak, binâ'en aleyh bu makâm-ı âlî, Millet-i İslâmiyye'de Halîfe-i Evvel Cenâb-ı Sıddîk-ı Ekber "radiyallâhü te'âlâ anh" zemânından ve ihvân-ı kirâmı a'yân-ı Eshâb-ı Fihâm Hazarâtı'ndan intikâl ve tâ ki Kur'ân ve Şerî'at-i Garrâ'nın hıfz-ı şeref-i âlîsinde ve bu ahd-i şerîfin râbitasını sıyânet emrinde itkân ile ittisâf eden cehâbize-i devrân, Mülûk-i Mu'azzama-i Âl-i Osmân "eyyedallâhü serîra mülkehüm bi'l-izzî ve'l-inâyeti ilâ âhîri'd-devrân ve sâne'llâhü mekâme saltanetihüm fî külli ahdin ve zemânin min desâ'isi ehlü'l-bagyi ve'l-udvân" Hazarâtı'na ittisâl eyledi. Fahr-i Kâ'inât

“aleyhi efdalü’ t-teslîmât” Efendimiz ahd-i se’âdetlerinden beri râbîta-i müteselsile-i asliyye iktizâsı üzre bu emr-i hatîr-i hilâfet ü imâmet, bi-hamdi-hî te’âlâ bu kerre Silsile-i Celîle-i Osmâniyye’nin dürr-i yek-tâsı ve sülâle-i tâhire-i saltanatın zât-ı bî-hem-tâsı serîr-i hilâfetde mâlik-i nehy ü emr ve nâsır-ı kelimetü’l-hakkı fi’s-sırrı ve’l-cehr, sâhib-i mehâmid-i hamîde ve menâkıb-ı cemîle-i adîde, et-tekiyyü’n-nakıyyü’s-sâlihu’l-mücâhid, ve’s-sâbiru fi hûmeti’l-meydâni bi’r-rıza’t-telakkı’l-vâridâti bi’l-istinâdi ilâ kuvveti’s-Samedî’l-Vâhid, Halîfe-i Hazret-i Nebeviyye bâ-ittisâl-i uhûd ü istîf Mevlâne’l-Gâzî Es-Sultân Abdülhamîd İbnü’l-Gâzî Es-Sultân Abdülmecîd “şeyyede’llâhü menâra-hû ve sebbete fi şathati’l-izzî erkâne-hû ve karâra-hû” Hazretleri’ne vusûlüyle, taht-ı saltanat-ı İslâmiyye’de câlis olup, gayret-i dîniyye ve himmet-i Mustafaviyye ile kıyâm ve sâhib-i serîr-i ekrem, mevlâ Mülûki’l-Arab Ve’l-Acem, Seyyid-i Sâdât-ı Nebiyy-i Âdem “sallallâhü aleyhi ve sellem” rûhâniyyet-i kudsiyyelerinden istimdâd ve nusret-i dîn ve hıfz-ı Şerî’at-i Rabbü’l-Âlemîn husûsunda ictihâd ve sıyânet-i cemâ’at-i Müslimîn ve def’-i a’dâ-yı dîn emrinde ibrâz-ı kemâl-i şevket ü isti’dâd buyurdular. Bu hâlde, mefsedetden ârî vü berî olan kalb-i selîm eshâbına bu cihâd-ı ekber ü a’zamda müsâ’ade vü mesâ’î ifâsıyla ictihâd, vâcibâtndan ve herkes

hâlince ya'nî kimi fidâ-yı cân ve kimisi bezl-i mâl-i firâvân ve kimi dahî nasîhat-
i ihvân ile farîza-i cihâdın icrâsında bulunması münhatimâtından ve nezd-i İlâhî'de
zerre denlû amelin zâyi' olmayacağı bedîhiyyâtdan olmağla ve za'f-i vücûd ve
fikdân-ı nukûd mülâbesesiyle kudret-i cihâd ve techîz-i ecnâd bu abd-i âcizde
mekûd bulunmağla, bi-hasebeti't-tâka emre imtisâl etmiş bulunmak niyyet-i
hâlisasıyla müsâ'ade vü mu'âvenet ve Halîfe-i Hazret-i Rasûl-i Ekrem'e inkıyâd
u tâ'at bâbında bu risâlenin tanzîm ü inşâsına ve DÂ'İYYÜ'R-REŞÂD Lİ-
SEBÎLİ'L-İTTİHÂD VE'L-İNKİYÂD ismiyle tesmiyesine mübâderet eyledim.
Hakk Te'âlâ Hazretleri, Habîb-i Erham hürmetine kabûl ile berâber, niyyet ü
amel-i âcizâneyi hâlis u musaffâ ve cemî-i Müslimîne müceb-i nef'-i evfâ
buyursun. Âmîn. İnne-hü'l-muvaffiku'l-mu'în.

BÂB-I EVVEL

Şân-ı celîl-i saltanat hakkında vârid olan Âyât-i Kur'âniyye ve Ehâdîs-i
Nebeviyye ile âsâr-ı ekâbir-i ümmeti hâvîdir.

Kâle'llâhü Te'âlâ: {Etî'u'llâhe ve etî'u'r-rasûle ve üli'l-emri min-
küm} İşte bu Âyet-i Kerîme'de Cenâb-ı Mevlâ, Peygamber-i zî-şân
“aleyhisselâm” Hazretlerinin tâ'atini, tâ'at-i İlâhiyye'ye

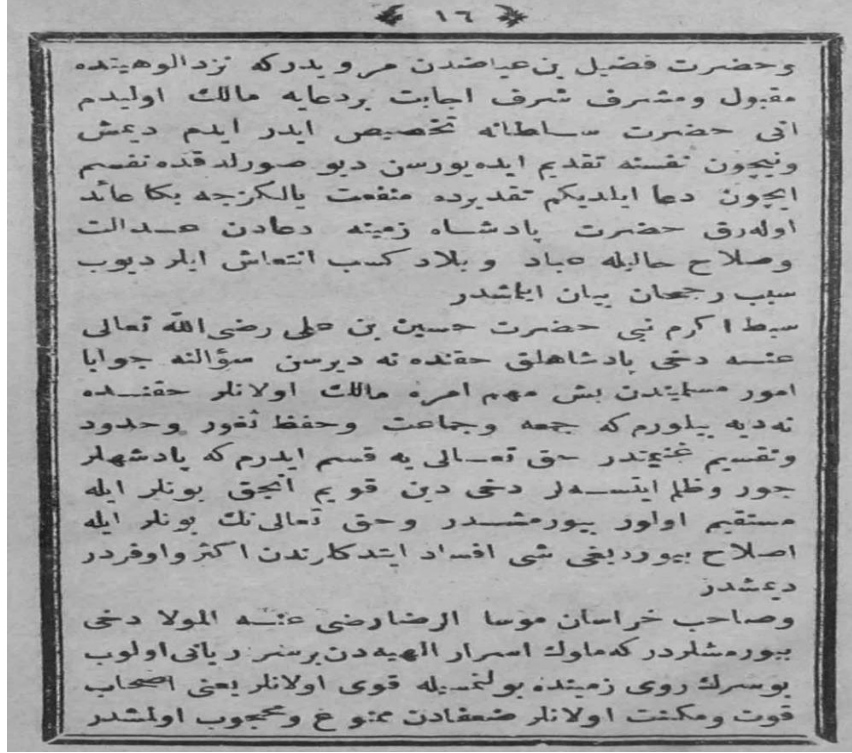

ve tâ'at-i Hazret-i Peygamber'i dahî tâ'at-i Ülü'l-emre mukârin eylemiş ve ehl-i hakk u îmân olanlara göre bu sırr-ı Celîl ile iktifâ olunacağı, der-kâr bulunmuştur.

Ve Hadîs-i Şerîf-i Nebevî'de {Es-sultânü zıllu'llâh. Men gaşşe, dalle ve men nesaha, ihtedâ.} Buyurulmuş ve “zıll-i İlâhî”ye gışş u hud'a, dalâlet ve nasîhat-i hidâyet îrâs eylediği beyân edilmiştir. Diğer Hadîs-i Şerîf'de dahî {Es-sultânü zıllu'llâhi fî erdî-hî. Yü'vâ ileyhi küllü mazlûmin min ibâdi-hî. Fe-izâ adile, kâne le-hü'l-ecru ve ale'r-ra'iyeti's-şükürü. Ve izâ câra, kâne aleyhi'l-esarri ve ale'r-ra'iyeti's-sabru.} buyurulmuştur. Me'âl-i şerîfî: {Rû-yı zemînde sultân, zıll-i Yezdân olup her mazlûm bu zıll-i zalîle ilticâ eder. Pâdişâh, eğer icrâ-yı ma'delet eder ise, mazhar-ı ecr-i cezîl olup, ra'iyet teşekkür ve eğer cevr eder ise, günâh-kâr olarak ra'iyet sabr etmelidir.} Demekdir.

Ve esrde menkûldür ki, vülât-i ümûr-i mehârim-i İlâhiyye'den ictinâb için mûmâne'at eylediklerinden, dîn-i kavîm, bunlar ile müstekîm olur.

Ve Hazret-i Osmân bin Affân'dan menkûldür ki: “Cenâb-ı Bârî, Pâdişâhlar vâsıtasıyla Kur'ân-ı Kerîm'den ziyâde icrâ-yı men' ü keff buyurmuştur.”

Ve Hazret-i Fudayl bin İyâd'dan mervîdir ki: “Nezd-i Ülühiyyetde makbûl ü müşerref-i şeref-i icâbet bir du'âya mâlik olaydım, anı hazret-i sultâna tahsîs eder idim.” Demiş ve “Niçün nefisine takdîm idiyorsun?” Diye soruldukda “Nefsim için du'â eylediğim takdîrde menfa'at yalnızca bana â'id olarak hazret-i Pâdişâh-ı zemîne du'âdan, adâlet ve salâh-ı hâlile, ibâd ü bilâd kisb-i inti'âş eyler.” Deyüp sebab-i ruchânî beyân eylemiştir.

Sıbt-ı Ekrem-i Nebî Hazret-i Hüseyin bin Alî “radiyallâhü te'âlâ anh” dahî “Pâdişâhlık hakkında ne dersin?” Su'âlîne cevâben “Ümûr-i Müslimînden beş mühim emre mâlik olanlar hakkında ne diyebilürüm ki, cum'a ve cemâ'at ve hıfz-ı sügûr u hudûd ve taksîm-i ganîmetdir. Hakk Te'âlâ'ya kâsem ederim ki, Pâdişâhlar cevr ü zulm etseler dahî dîn-i kavîm ancak bunlar ile müstekîm olur.” Buyurmuşdur. Ve “Hakk Te'âlâ'nın bunlar ile ıslâhbuyurduğu şey'i ifsâd etdiklerinden, ekser ü vâfirdir.” Demiştir.

Ve sâhib-hırâsân Mûse'r-Rızâ “Radiye anhü'l-Mevlâ” dahî buyurmuşlardır ki: “Mülûk, esrâr-ı İlâhiyye'den bir sırr-ı Rabbânî olup, bu sırrın rû-yı zemînde bulunmasıyla kavî olanlar, ya'nî eshâb-ı kuvvet ü miknet olanlar, zu'afâdan memnû' u mahcûb olmuşdur.

Ve mazlûm, zâlîme nusret bulmuşdur. Ve âteş-i fitne vü fesâd, mülûk ile kisb-i intifâ eylemiştir.”

Ve Abdullâh bin Mes’ûd “radıyallâhü te’âlâ anh” dahî “Ehl-i bağy u fesâdın bî-çâre-gân ü fukarâya tesallutunu men’ etmek için halka bir kuvve-i mâni’a lâzımdır.” demiştir. Ve Cenâb-ı Muhammed-i Hâzîmî, nutkunda, “Dahî millet arasında melik-i müttekî, kâlib-ı cismânîde hem-menzilet-i serdir. Ve Pâdişâhlar olmasa, halk, birbirini yiyeceği, bedîhî vü azherdir.” Buyurmuşlardır. İbnü’l-Mu’iz Hazretleri de, demişler ki: “Pâdişâhlığın devâm ü bekâsı dîn ile olduğu gibi, dînin kuvveti dahî, Pâdişâh iledir.”

Ve Sahîh-i Buhârî’de, Câbir İbn-i Abdullâh’dan rivâyet olunmuşdur ki:

“Rasûlullâh ‘sallallâhü aleyhi ve sellem’ Hazretleri’ne bey’atimde, kelime-i şehâdet ve ikâme-i salât ve edâ-yı zekât ve sem’ ü tâ’at ve her müslimâna nasîhat etmek üzere bey’at eyledim.” demiştir. Ve Ebû Hüreyre’nin “radıyallâhü te’âlâ anh” rivâyetinde vâkı’ olmuşdur ki: “Rasûl-i Ekrem ü Erham ‘sallallâhü aleyhi ve sellem’ bi’s-se’âde, nutk buyurmuşlardır ki: {Bana itâ’at eden, dahî Hakk Te’âlâ Hazretleri’ne itâ’at etmiş ve bana isyân eden, dahî Hakk Te’âlâ

Hazretleri’ne isyân

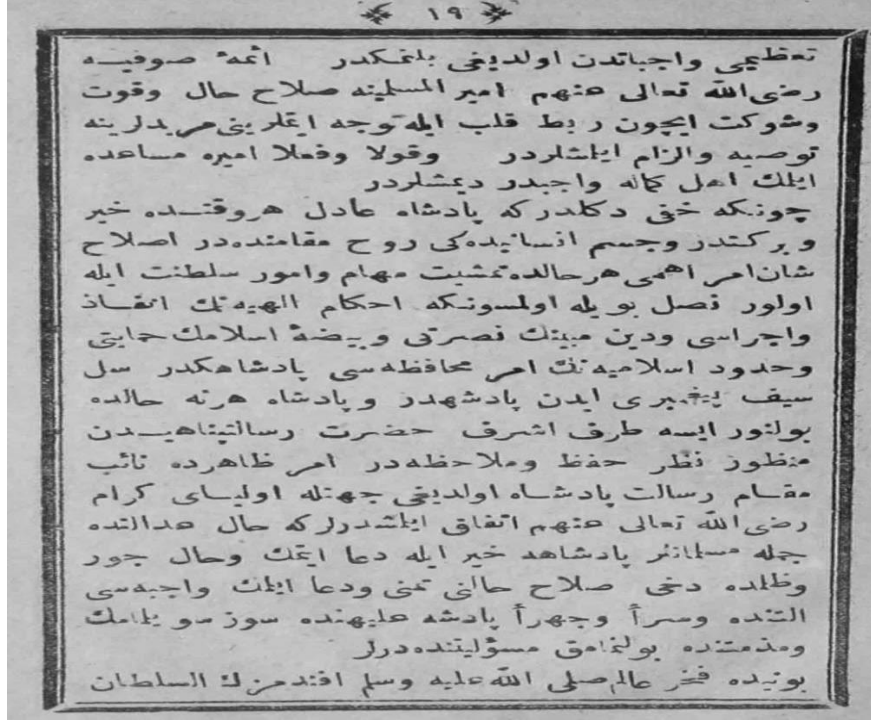

etmiş olur. Ve emîrime tâ'at, bana tâ'at ve emîrime isyân dahî bana isyân ve isâ'etdir.}

Nebiyy-i Ekrem'den "sallallâhü aleyhi ve sellem" bu nutkun sudûru sâbit olmuştur ki: {Eğer bir abd-i Habeş emîr edilür ise, sem' u tâ'ati emr} Buyurmuşlardır.

Binâberîn, kâffe-i e'imme-i müslimîn ittifâk etmişdir ki; "Îmâmet-i kübrâ, farzdır. Ve Millet-i İslâmiyye'de, ikâme-i şe'âyir-i dîn ve mazlûm için zâlimden ahz-ı hakk ile nusef etmek üzere bir imâm bulunmak, lâ-büddür." Hem de demişlerdir ki: "Îmâmet-i kübrâ, kadın ve kâfir ve mertebe-i bulûğa vâsıl olmayan sabî ve mecnûn için câ'iz olmaz. Ve imâm-ı kâmile itâ'at, vâcibâtдан olup, emrine inkıyâd edilmek, vâcibdir. Ve imâmın, ahkâmıyla nasb u ta'yîn eylediği vülânın ahkâmı nâfizdir." Bir de, demişlerdir ki: "Bir tâ'ife-i kaviyye, imâmü'l-müslimîne hurûc etse ve yâhûd tâ'atinden rû-gerdân olsa, bu hareketlerince bi'l-farz iştibâh götürür ve yâhûd aralarında i'tibâr olunur bir te'vîlleri olsa dahî evâmir-i İlâhiyye'ye imtisâl ve rucû' edinceye kadar anlar ile muhârebe etmek, imâm için mübâhdır. Fekat, rucû' etdikleri gibi bırakılmalıdır."}

Bunlardan maksad, imâmet bir menzile-i azîmedir ki, hukûkunun

ta'zîmi vâcibâtдан olduğu bilinmektedir. E'imme-i sôfiyye "radiyallâhü anhüm ecme'in" emîru'l-müslimîne salâh-ı hâl ve kuvvetü şevket için rabt-ı kalb ile teveccüh etmelerini, mürîdlerine tavsiye vü ilzâm eylemişlerdir. Ve "Kavlen ve fi'len emîre müsâ'ade eylemek, ehl-i kemâle vâcibdir." demişlerdir.

Çünkü hafî değildir ki, Pâdişâh-ı âdil her vakte hayr u bereketdir. Ve cism-i insânîdeki rûh makâmındadır. Islâh-ı şân-ı emr-i ehemmi, herhâlde temşiyet-i mehâmm ve ümûri saltanat ile olur. Nasıl böyle olmasun ki, ahkâm-ı İlâhiyye'nin infâz u icrâsı ve dîn-i mübînün nusreti ve Beyda-i İslâm'ın himâyeti ve hudûd-ı İslâmiyye'nin emr-i muhâfazası, Pâdişâhındır. Sell-i seyfi peygamberî eden Pâdişâhdır. Ve Pâdişâh her ne hâlde bulunur ise, taraf-ı eşref-i Hazret-i Risâlet-penâhî'den manzûr-ı nazar-ı hıfz u mülâhazadır. Emr-i zâhirde nâ'ib-i makâm-ı Risâlet, Pâdişâh olduğu cihetle, evliyâ-yı kirâm "radiyallâhü anhüm ecme'in" ittifâk eylemişdirler ki, hâl-i adâletde cümle müslimânlar Pâdişâha hayr ile du'â etmek ve hâl-i cevr ü zulmde dahî salâh-ı hâlini temennî ve du'â eylemek vâcibesi altında sırran ve cebran Pâdişâh aleyhinde söz söylememek ve mezemmetde bulunmamak mes'ûliyyetindedirler.

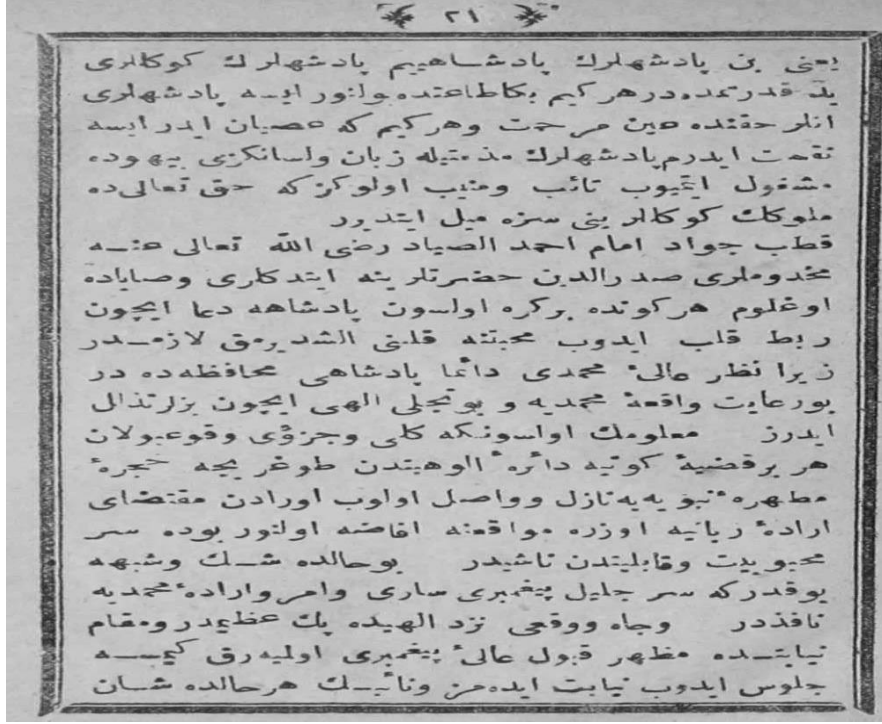
Bunu da Fahr-i Âlem "sallallâhü aleyhi ve sellem" Efendimizin {Es-sultânü

zillu'llâhi fi'l-erdı. Fe-izâ ahsene, fe-le-hü'l-ecru. Ve izâ esâ'e, fe-aleyhi'l-esarri ve ale'r-ra'iyeti's-sabru.} Ya'nî {Pâdişâh, yeryüzünde zill-i İlâhî'dir. Güzel hareket eder ise, nâ'il-i ecr olup isâ'etdiği takdîrde vebâl üzerinde kalur. Fekât müslimânlar sabr etmelidir.} Me'âlinde olan mezkûr Hadîs-i Şerîf den istinbât etmişlerdir. Ve bu suretle Pâdişâhların esâ'etleri takdîrinde sabr ile tavsiye olunması, haklarında herhâlde keff-i lisân olunmak lâzimmeden olduğunu bildiriyor.

Münevver-sâz-ı bezm-i aktâb Hazret-i Sirâcuddîn-i Rufâ'î, ihvânına her dâyim der idi ki "Pâdişâhların sizlere musallat olması, sizdendir. Hakk'dan gaflet ve e'âl-i ma'siyet sebep olup, Hakk Te'âlâ Hazretleri onları musallat eder. Huzûr ile zikir ü fikrde bulunsanız ve ma'siyetden vâzgeçseniz, size ihsân ve merhamet etmelerini ilhâm eder. Ve te'attufât ile kalbleri size meyl eder idi."

Mâlik İbn-i Dînâr Hazretleri buyurmuşdur ki "Ba'z-ı kitâblarda bir Hadîs-i Kudsî gördüm. O da {Ene melikü'l-mülûk. Kulûbu'l-mülûki bi-yedî. Fe-men etâ'anî ce'altü-hüm aleyhi rahmeten. Ve men asânî ce'altü-hüm aleyhi nikmeten. Ve lâ teşgulû elsinetü-küm bi-sebebi'l-mülûki. Ve lâ-kin tûbû ile'llâhi bi-atfi-him aleyküm.}

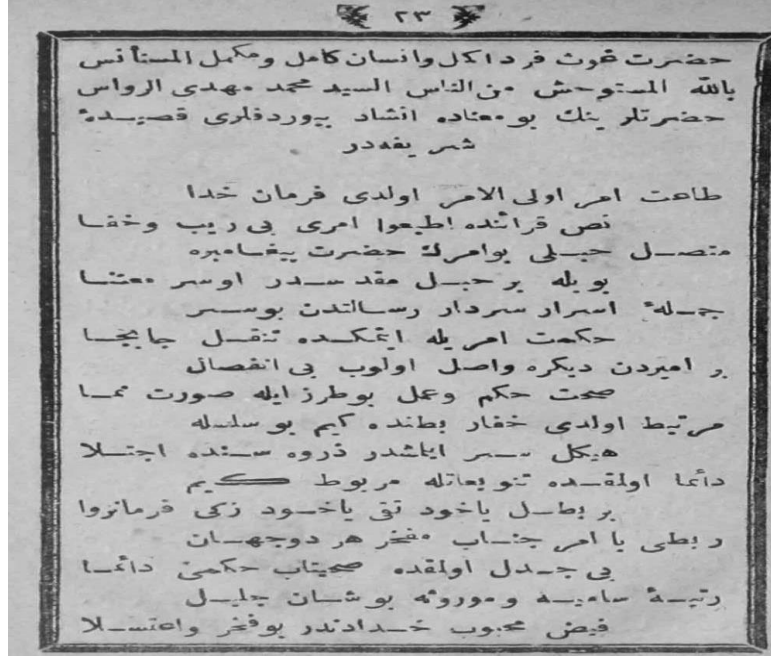
Ya'nî {Ben Pâdişâhların Pâdişâhıyım. Pâdişâhların gönülleri yed-i kudretimdedir. Her kim bana tâ'atde bulunur ise pâdişâhları anlar hakkında ayn-i merhamet ve her kim ki isyân eder ise nikmet ederim. Pâdişâhların mezemmetiyle zebân ü lisânınızı bî-hûde meşgûl etmeyip tâ'ib ü münîb olunuz ki Hakk Te'âlâ da mülûkün gönüllerini size meyl etdirir. }

Kutb-ı cevâd İmâm-ı Ahmedü's-Sayyâd "radiyallâhü anh" mahdûmları Sadruddîn Hazretleri'ne etdikleri vesâyâda "Oğlum, her günde bir kerre olsun pâdişâha du'â için rabt-ı kald edip muhabbetine kalbini alışdırmak lâzımdır. Zîrâ nazar-ı âlî-i Muhammedî dâ'imâ pâdişâhı muhâfazadadır. Bu ri'âyet vâkı'a-i Muhammediyye ve bu tecelli-i İlâhî için bizler tezelzül ederiz. Ma'lûmun olsun ki küllî ve cüz'î vukû'bulan her bir kabza-i kevniyye dâ'ire-i Ulûhiyyet'den doğruca Hücre-i Mutahhera-i Nebeviyye'ye nâzil ve vâsıl olup oradan muktezâyı İrâde-i Rabbâniyye üzere mevâkı'ına ifâza olunur. Bu da sırr-ı mahbûbiyyet ve kâbiliyyetden nâşîdir. Bu hâlde şekk ü şübhe yokdur ki sırr-ı Cefl-i Peygamberî sârî ve âmir ve İrâde-i Muhammediyye nafızdır. Ve câh u vak'ı nezd-i İlâhî'de pek azımdır. Ve makâm-ı niyâbetde mazher-i kabûl-i âlî-i peygamberi olmayarak kimse cülûs edip niyâbet edemez ve nâ'ibin her hâlde şân-ı

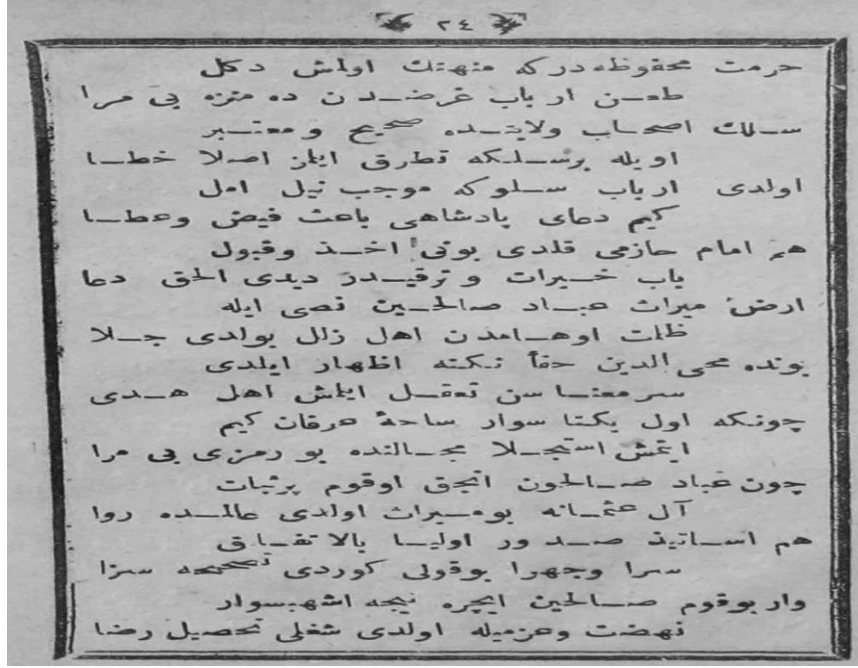
âlisi mülâhaza-i celîle-i nebeviyye ve âtifet-i kalbiyye-i Muhammediyye ile kâ'imdir. Böyle olunca hıdmet-i peygamberîlerine kabûl buyurdıkları ve tenfîz-i evâmîr ü irâdelerine nâ'ib ta'yîn etdikleri zâta teslîm etmek vâcibdir. Ve bu teslîmiyyet müvâlât-ı mevâlî kabîlinden olup lâzimme-i zimmetimizdir. Netekim mu'âdât-ı a'dâ dahî lâzimme-i zimmetdir. Hakk Te'âlâ'ya ve yevm-i âhirete îmân getirmiş olan müslimânların birisi için tâ'at-i emîrden hurûc, câ'iz olamaz. Meğer ma'sıyyet ve yâhûd İrâde-i Hazret-i Peygamberîye muhâlefet yolunda bir şey emr eder ise, ol hâlde dahî nasîhat ve du'â edip tarîk-i savâba rücû' ve Kitâb ve Sünnet ile amel eder ise, inkıyâd eyleriz ve şefkat ü muhabbetinde bulunuruz. Yoğ ise bâtında nâ'ib ta'yîn etmiş olan Zât-ı Mukaddes-i Risâlet-penâhî'nin kudret ü gayret-i nebeviyyeleri bizden ziyâde olmak cihetle müvâlâtı kat' edip Makâm-ı Sâmi-i Niyâbet'e âharını terfî' ve ta'yîn eylemeğe muktedirdir. Hattâ gavs-i zamân muhtefî vü pinhân olmayarak ma'lûm olsaydı ve emîrû'l-mü'minîn tarafından bir maslahat-ı hayriyye emr edilseydi, makâm-ı hilâfete hürmeten gavs hazretlerinin de mütâbe'at etmesi vâcib olur idi ve bu kazıyye beyne'l-fukarâ ma'rûf u meşhûrdur." diye buyurmuşlardır.

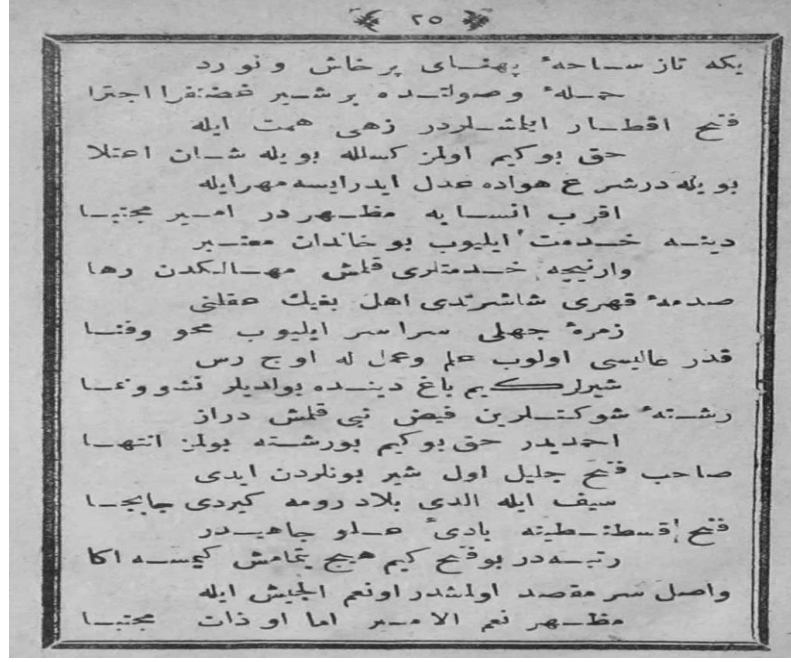

Hazret-i gavs-ı ferd-i ekmel ve insân-ı kâmil ü mükemmil, müste'nis-i billâh, el-mütevahhişü mine'n-nâs Es-Seyyîd Muhammed-i Mehdiyyü'r-Revâs Hazretleri'nin bu ma'nâda inşâd buyudukları kasîde-i şerîfedir:

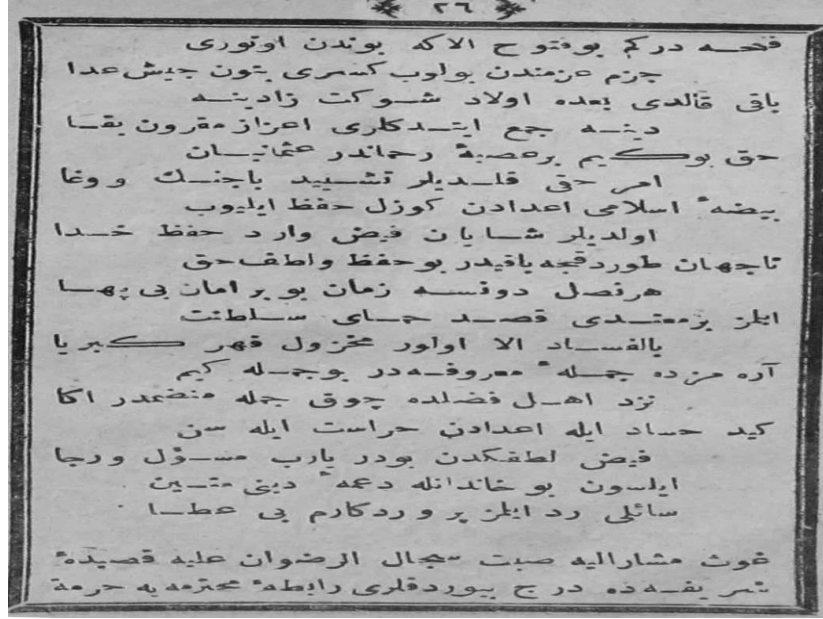
Tâ'at-i emr-i ülû'l-emr oldı fermân-ı Hudâ
 Nass-ı Kur'ân'da {Etî'û} emri bî-rayb ü hafâ
 Muttasıl habli bu emrin Hazret-i Peygamber'e
 Böyle bir habl-i mukaddesdir o sırr-ı mu'tenâ
 Cümle-i esrâr-ı serdâr-ı risâletden bu sır
 Hikmet-i emr ile etmekde tenakkul câ-be-câ
 Bir emîrden diğere vâsıl olup bî-infisâl
 Sıhhat-i hükm ü amel bu tarz ile sûret-nümâ
 Mürtebıt oldı hafâ rabtında kim bu silsile
 Heykel-i sır eylemişdir zirvesinden ictilâ
 Dâ'imâ olmakda tenvî'âtla merbût kim
 Bir batal yâhûd takî yâhûd zekî fermân-revâ
 Rabtı bâ-emr-i cenâb-ı mefhar-i her dü cihân
 Bî-cedel olmakda sıhhat-yâb hükmi dâ'imâ
 Rütbe-i sâmiye ve mevrûse bu şân-ı celîl
 Feyz-ı mahbûb-ı Hüdâ'dandır bu fahr ü i'tilâ

Hürmet-i mahfûzadır ki münhetik olmuş değil
Ta'n-ı erbâb-ı garazdan da münezzehtâr
Silk-i eshâb-ı velâyetde sahîh ü mu'teber
Öyle bir silke tetarruk eylemez aslâ hatâ
Oldı erbâb-ı sülûke müceb-i neyl-i emel
Kim du'â-yı Pâdişâhî bâ'is-i feyz u atâ
Hem İmâm-ı Hâzîmî kıldı bunu ahz u kabûl
Bâb-ı hayrât-ı terakkîdir dedi el-hakk du'â
Arz-ı mîrâs-ı ibâd-ı sâlihîn nassı ile
Zulmet-i evhâmdan ehl-i ze'el buldı cilâ
Bunda Muhyiddîn-i Hafâ nükte izhâr eyledi
Sırr-ı ma'nâsın te'akkul eylemiş ehl-i hüdâ
Çünkü ol yek-tâ-süvâr-ı sâha-i irfân kim
Etmiş isticlâ mecâlinde bu remzi bî-merâ
Çün ibâd-ı sâlihîn ancak o kavm-i pür-sebât
Âl-i Osmân'a bu mîrâs oldu âlemde revâ
Hem esâtîz-i sudûr-ı evliyâ bi'l-ittifâk
Sırran ü cehran bu kavli gördi tashîhe sezâ
Ve bu kavm-i sâlihîn içre niçe eşheb-süvâr
Nehzat ü azm ile oldu şugli tahsîl-i rızâ

Yeke-i tâz-ı sâha-i pehnâ-yı perhâş ü nev-red
 Hamle-i savletde bir şîr-i gazanferâ ictirâ
 Feth-i aktâr eylemişlerdir zihî himmet ile
 Hakk bu kim olmaz keselle böyle şân i'tilâ
 Böyledir Şer-i Hüdâ'da adl ider ise mihr ile
 Ekrah-ı ensâba mazherdir Emîr-i Müctebâ
 Dîne hizmet eyleyip bu hânedân-ı mu'teber
 Var niçe hıdmetleri kılmış mehâlikden rehâ
 Sadme-i kahrı şaşırttı ehl-i bagyin aklını
 Zümre-i cehli ser-â-ser eyleyip mahv ü fenâ
 Kadr-i âlîsi olup ilm ü amelle evc-i res
 Şîrler kim bâğ-ı dînde buldılar neşv ü nemâ
 Rişte-i şevketlerin feyz-ı Nebî kılmış dırâz
 Ahmedî'dir hakk bu kim bu rişte bulmaz intihâ
 Sâhib-i feth-i celîl ol şîr bunlardan idi
 Seyf ile aldı Bilâd-ı Rûm'a câ-be-câ
 Feth-i Kostantîn'e bâdî-i ulüvv-i câhıdır
 Rütbedir bu feth kim hiç yetmemiş kimse ana
 Vâsıl-ı sırr-ı maksad olmuşdur o {Ni'me'l-ceyş}
 Mazher-i {Ni'me'l-emîr} ammâ o zât-ı müctebâ

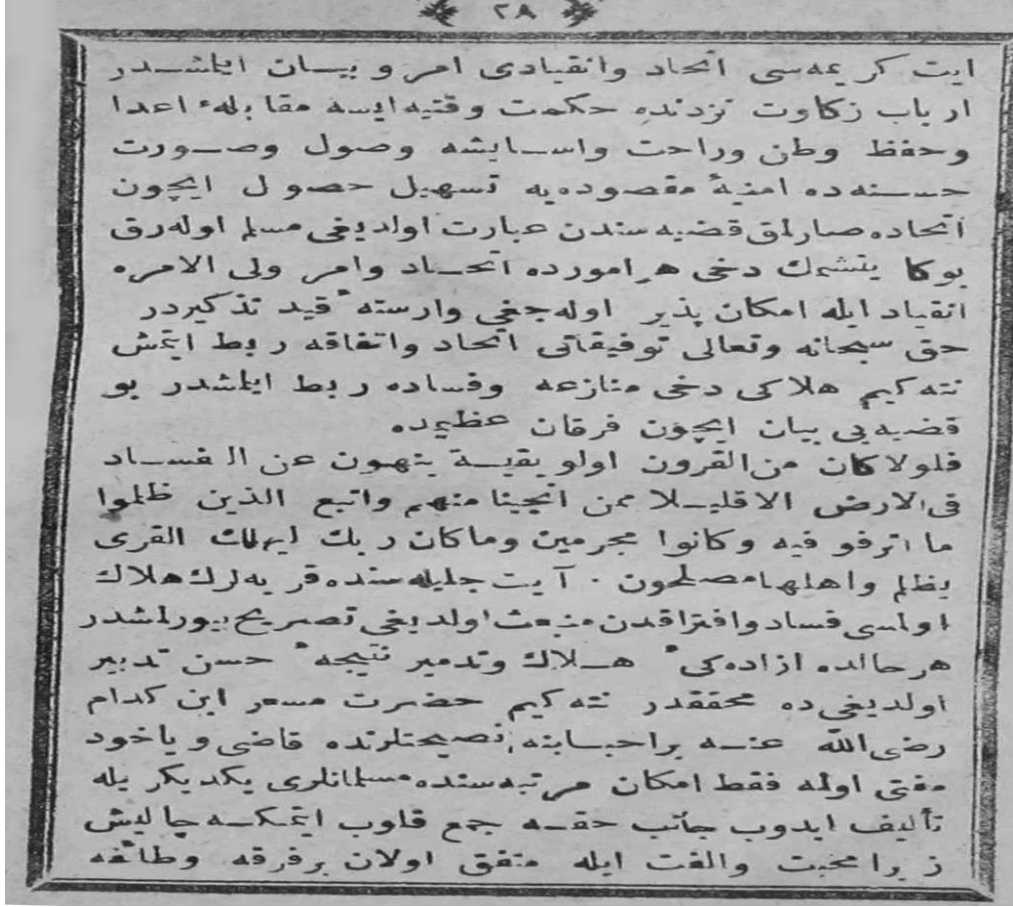
Fethe dir kim bu fütûh illâ ki bundan ötürî
 Cezm ü azminden bulup Kistrâ bütün ceş-i adâ
 Bâki kaldı ba'dehû evlâd-ı şevket-zâdına
 Dîne cem' etdikleri i'zâz makrûn-ı bekâ
 Hakk bu kim bir usbe-i Rahmân'dır Osmâniyân
 Emr-i Hakk'ı kıldılar teşyîd bâ-cenk ü vegâ
 Beyza-i İslâm'ı a'dâdan güzel hıfz eyleyüp
 Oldular şâyân-ı feyz-ı vârid-i hıfz-ı Hudâ
 Tâ cihân durdukça bâkîdir bu hıfz u lutf-ı Hakk
 Her nasıl dönse zemân bu bir emân-ı bî-behâ
 Eylemez bir mu'teddi kasd-ı himâ-yı saltanat
 Bi'l-fesâd illâ olur mahzûl ü kahr-ı Kibriyâ
 Aramazdı cümle-i ma'rûfedir bu cümle kim
 Nezd-i ehl-i fazlda çok cümle munzamdır ana
 Keyd-i hussâd ile a'dâdan hırâset eyle sen
 Feyz-ı lütfundan budur yâ Rabb mes'ûl ü recâ
 Eylesin bu hânedânla da'me-i dîni metîn
 Sâil redd eylemez Perverd-gâr'ın bî-atâ
 Gavs-i müşârû'n-ileyh "sıbt-ı seccâlû'r-rıdvânün aleyh" kasîde-i şerîfede derc
 buyurdıkları râbıta-i muhteremeye hürmeten

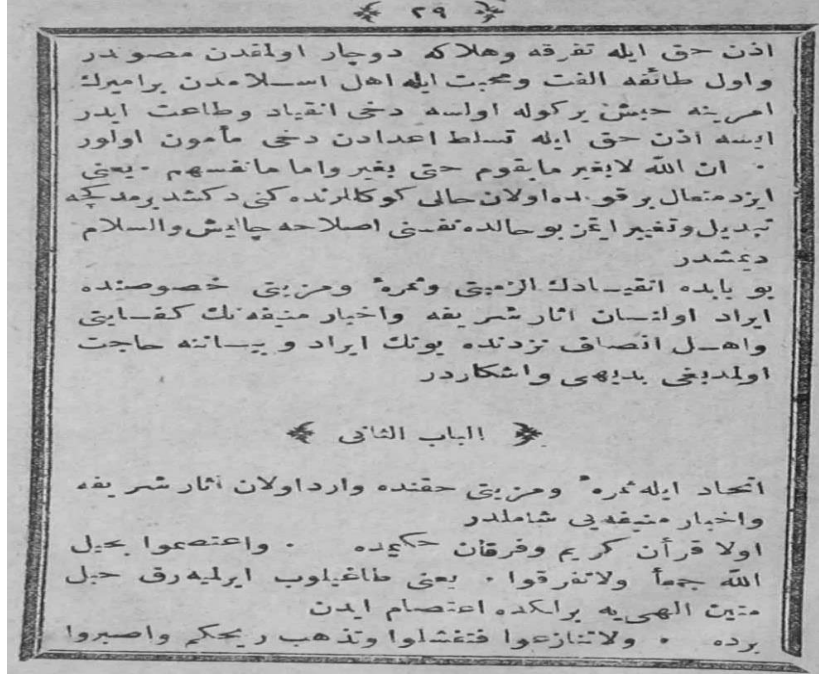
hazret-i emîrû'l-mü'minîn hakkında kalben ve lisânen te'eddüle berâber ıslâh-ı niyyet kılınmasının lüzûmu bedîhîdir. Kasem ederim ki müellif-i kasîde-i şerîfe, bir imâm-ı celîl ve ilm-i tavîl olup hakk ve bâtılın temyîzine muktedir ve ehl-i sıdk u hulûsa mu'terif olan zevâta göre sözleri bir huccet-i kâtî'a ve burhân-ı bî-mislîdir. Siyâk-ı ibâreden dahî emr-i emîre imtisâlin vücûbu mefhûm ve böyle zümre-i ehl-i isyân ile mukâtele ve bâğiler ile muhârebe ve a'dâ-yı zulm-ihtivâ ile gazâ ve mücâhede kılındığı bir zemânda ise bi't-tab' ma'lûmdur.

Hadîs-i Şerîf-i Nebevî'de {Men temesseke bi-sünnetî inde fesâdi ümmetî, fe-le-hû ecru mi'ete şehîdin.} Ya'nî {Ümmetimin fesâdı vaktinde Sünnet-i Seniyyeme temessük eden, yüz şehîdin sevâbına nâ'il olur.} Diye beyân buyrulmuş olduğuna göre bu günlerde emr ü irâde-i emîrû'l-mü'minîne inkıyâd, elzem ü ehem ve mesûbât-ı müterettebe ekser ü e'amdır. Bir de erbâb-ı ukûle göre hafî değildir ki, bu kazıyye fi'l-hakîka hem hükm-i Şer'î'yi ve hem de hikmet-i vaktiyyeyi câmi'dir.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de {Yâ eyyühe'llezîne âmenû izâ lekîtüm fi'eten fe'sbitû... }

âyet-i kerîmde itihâd ve inkıyâdı emr ü beyân eylemişdir. Erbâb-ı zekâvet nezdinde hikmet-i vaktiyye ise mukâbele-i a'dâ ve hıfz-ı vatan ve râhat ü âsâyîşe vusûl ve sûret-i hasenede ümniyye-i maksûdeye teshîl-i husûl için itihâda sarılmak kazıyyesinden ibâret olduğu müsellemler olarak buna yetişmek dahî her ümûrda itihâd ve emr-i veliyyü'l-emre inkıyâd ile imkân-pezîr olacağı vâreste-i kayd-ı tezkîrdir. Hakk Sübhânehû ve Te'âlâ tevfiâtı, itihâd ve ittifâka rabt etmiş. Netekim helâki dahî münâze'a ve fesâda rabt eylemişdir. Bu kazıyyeyi beyân için Furkân-ı Azîm'de {Fe-lev lâ kâne mine'l-kurûni ülû bekıyyetin...} Âyet-i Celîlesi'nde karyelerin helâk olması fesâd ve iftirâkdan münba'is olduğu tasrîh buyurulmuşdur. Her hâlde âzâdegî-i helâk ve tedmîr netîce-i hüsn-i tedbîr olduğu da muhakkaktır. Netekim Hazret-i Müs'ir İbn-i Küddâm "radıyallâhu anh" bir ahabbına nasihatlerinde "Kâdî ve yâhûd müftî olma. Fekat imkân mertebesinde müslimânları yek-diğerleriyle te'lîf edip cânib-i Hakk'a cem'-i kulûb etmeğe çalış. Zîrâ mahabbet ü ülfet ile müttefik olan bir firka ve tâ'ife

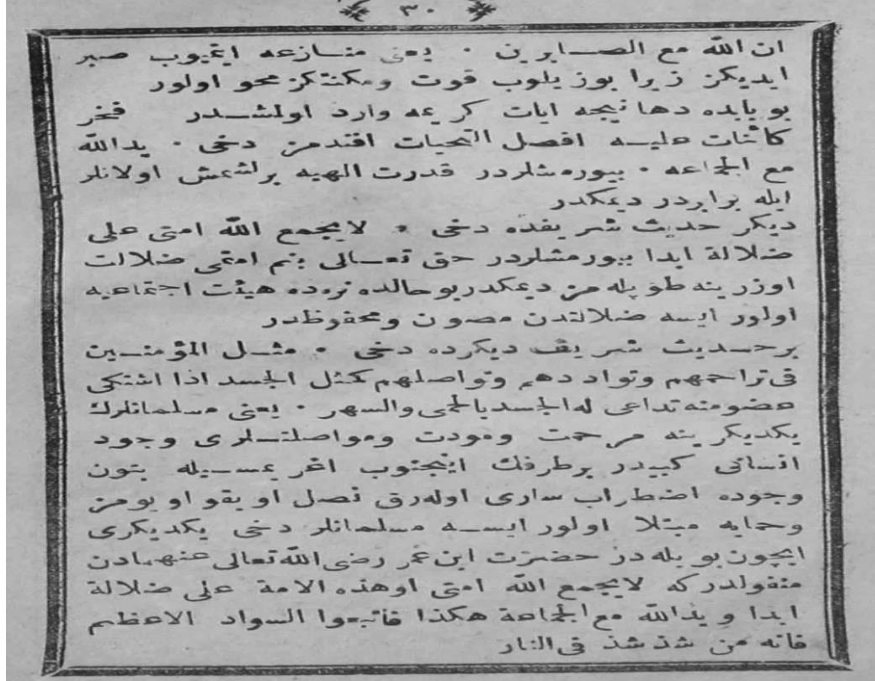
izn-i Hakk ile tefrika ve helâke dûçâr olmakdan masûndur. Ve ol tâ'ife ülfet ü muhabbet ile Ehl-i İslâm'dan bir emîrin emrine {Habeş bir köle olsa dahî} inkıyâd ve tâ'at eder ise izn-i Hakk ile tesallut-ı a'dâdan dahî me'mûn olur. {İnne'llâhe lâ yugayyiru mâ bi-kavmin hattâ yugayyirû mâ bi-enfüsi-him} Ya'nî {Îzid-i Mûte'âl bir kavimde olan hâli gönüllerindekini değişdirmekdikçe tebdîl ve tagyîr etmez.} Bu hâlde nefsinı ıslâha çalış ve's-selâm." demişdir.

Bu bâbda inkıyâdın elzemiyyeti ve semere ve meziyyeti husûsunda îrâd olunan âsâr-ı şerîfe ve ahbâr-ı münîfenin kifâyeti ve ehl-i insâf nezdinde bunun îrâd u beyânına hâcet olmadığı bedîhî ve âşkârdır.

EL-BÂBÛ'S-SÂNÎ

İttihâd ile semere ve meziyyeti hakkında vârid olan âsâr-ı şerîfe ve ahbâr-ı münîfeyi şâmilidir.

Evvelâ Kur'ân-ı Kerîm ve Furkân-ı Hakîm'de {Ve'tesimû bi-habli'llâhi cemî'an ve lâ teferrakû} Ya'nî {Dağılıp ayrılmayarak habl-i metîn-i İlâhî'ye birlikde i'tisâm edin!} Bir de { Ve lâ tenâze'û fe-tefşelû...}

Ya'nî {Münâze'a etmeyip sabr ediniz. Zîrâ bozulup kuvvet ve meknetiniz mahv olur.}

Bu bâbda daha nice Âyât-İ Kerîme vârid olmuştur. Fahr-i Kâ'inât "aleyhi efdalü't-tehiyyât" Efendimiz dahî {Yedullâhi me'a'l-cemâ'ati.} buyurmuşlardır. {Kudret-i İlâhiyye, birleşmiş olanlar ile berâberdir.} demektir. Diğer Hâdîs-i Şerîf'de dahî {Lâ-yecmau'llâhu ümmetî alâ dalâleti ebeden} buyurmuşlardır. {Hakk Te'âlâ benim ümmetimi dalâlet üzerine toplamaz.} demektir. Bu hâlde nerede hey'et-i ictimâ'îyye olur ise, dalâletden masûn ve mahfûzdur.

Bir Hadîs-i Şerîf-i diğerde dahî {Meselü'l-mü'minîne fî terâhîmi-him...} Ya'nî {Müslimânların yek-diğlerine merhamet ü meveddet ve muvâsalatları, vücûd-ı insânî gibidir. Bir tarafın incinip ağrmasıyla bütün vücûda ızdırâb sârî olarak nasıl uyku uyumaz ve humâya mübtelâ olur ise müslimânlar dahî yek-diğ için böyledir.}

Hazret-i İbn-i Ömer'den "radiya'llâhu te'âlâ anhümâ" menkûldür ki {Lâ yecmau'llâhu ümmetî ev hâzihî ümmete alâ dalâletin ebeden. Ve yedu'llâhi ma'e'l-cemâ'ati hâ-kezâ. Fettebi'u's-sevâdi'l-a'zami. Fe-inne-hû min şezzin. Şezze fî'n-nâri.}

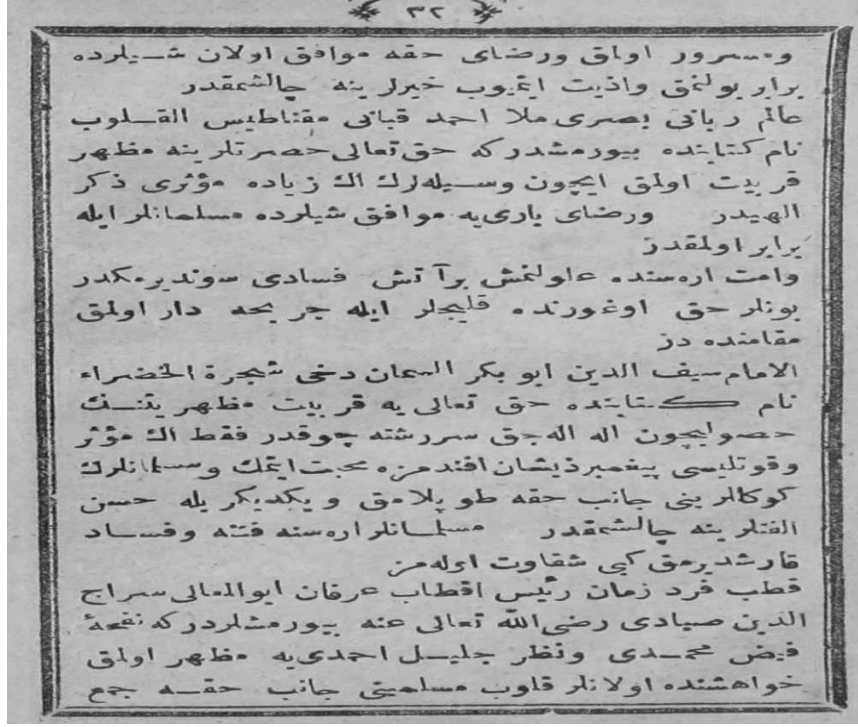

Ya'nî {Hakk Te'âlâ ümmetimi yâhûd bu ümmeti dalâlet üzre ebeden müctemi' etmez. Kudret-i İlâhiyye dahî cemâ'atle şöyle berâberdir. Cem'iiyyet ve sevâd-ı a'zam ya'nî çokluk nerede ise oraya tâbi' olunuz. Ve her kim ayrılır ise cehennem âteşi tarafına ayrılmış olur.}

Hazret-i Enes İbn-i Mâlik'den "radiyallâhu te'âlâ anh" mervûdir ki, Hadîs-i Şerîf-i Nebevî'de {Ve'llezî nefsi bi-yedi-hî lâ yeda'ullâhu'r-rahmete illâ alâ rahîmin} Fe-kulnâ yâ Resûlallâhi küllünâ rahîmün. Kâle: {Leyse'llezî yerhamu nefsi-hû ve ehli-hû hâssetün ve lâkinne'llezî yerhamü'l-mü'minîne.} Buyurulmuşdur. Ya'nî {Kasem ederim ki, Hakk Te'âlâ merhametini ancak rahîm ya'nî merhametli olan kimseye irzân eyler.} Buyurdularında, "Hepimiz rahîmdir." Dedik. Buyurdular ki {Nefsine ve ehline merhamet-i mahsûsası olan değildir, müslimânlara merhamet edenlerdir.}

Hazret-i Sıddîk-i Ekber "radiyallâhü anh" rivâyet buyurmuşlardır ki "Hadîs-i Kudsi'de {Kâle'llâhu Azze ve Celle: İn küntüm turîdûne rahmetî, fe'r-hamû halk!} Ya'nî Hakk Te'âlâ Hazretleri: {Benim merhametimi ister iseniz, mahlûkâtıma merhamet ediniz!} buyurmuşdur."

İmâm-ı Münâvî Hazretleri bu ma'nâda demişler ki: "Mü'min-i kâmile göre halka merhamet, musîbetlerini def' etmek ve mesrûriyyetleriyle dil-şâd

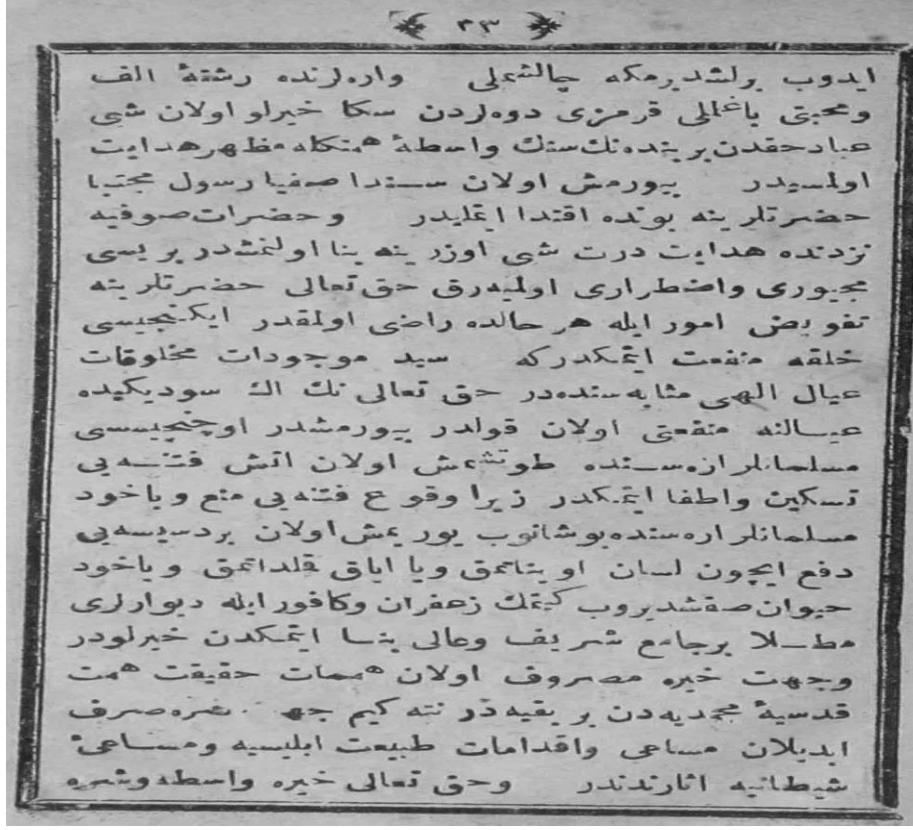

vemesrûr olmak ve rızâ-yı Hakk'a muvâfık olan şeylerde berâber bulunmak ve eziyyet etmeyip hayrlarına çalışmaktır.”

Âlim-i Rabbânî, Basrî Mollâ Ahmed-i Kabbânî “Mıknâtîsü'l-Kulûb” nâm kitâbında buyurmuşdur ki “Hakk Te'âlâ Hazretleri'ne mazher-i kurbiyyet için vesîlelerin en ziyâde mü'essiri, zıkr-i İlâhî'dir. Ve rızâ-yı Bârî'ye muvâfık şeylerde müslimânlar ile berâber olmaktır. Ve ümmet arasında alevlenmiş bir âteş-i fesâdı söndürmektir. Bunlar Hakk uğrunda kılıçlar ile cerîha-dâr olmak makamındadır.”

İmâm-ı Seyfeddîn Ebû Bekri's-Semmân dahî “Şeceretü'l-Hadrâ” nâm kitâbında “Hakk Te'âlâ'ya kurbiyyet mazheriyyetinin husûli için ele alacak serrişte çokdur. Fekat en mü'essir ve kuvvetlisi Peygamber-i Zî-Şân Efendimize muhabbet etmek ve müslimânların gönüllerini cânib-i Hakk'a toplamak ve yekdiğeriyle hüsn-i ülfetlerine çalışmaktır. Müslimânlar arasına fitne ve fesâd karışdırmak gibi şekâvet olamaz.”

Kutb-ı Ferd-i Zemân, Re'îs-i Aktâb-ı İrfân Ebü'l-Me'âlî Sirâcü'd-dîn-i Sayyâdî “radıya'llâhü te'âlâ anh” buyurmuşlardır ki: “Nefha-i feyz-ı Muhammedî ve nazar-ı celîl-i Ahmedî'ye mazher olmak hâhişinde olanlar, kulûb-i müslimîni cânib-i Hakk'a cem

ایدوب برلشدیرمه چالشلی وارلنده رشتة الف
و محبتی یاغلی قرمزی دوه اردن سکا خیر او اولان شی
عباد حقندن برینده تک سنک واسطه همنکله مظهر هدایت
اولمیدر بیورمش اولان سندا صغیر رسول محبتیا
حضرتلرینه بوئده اقتدا ایتلیدر و حضرت صوفیه
نزدتده هدایت درت شی اوزرینه بنا اولمشدر بریمی
مجبوری واضطراری اولمیدرق حق تعالی حضرتلرینه
تفویض امور ایله هر حالده راضی اولمیدر ایکنجیسی
خلقه منفعت ایتکدر که سید موجودات مخلوقات
عیال الهی مثابه سنده در حق تعالی تک ال سودیکیده
عیالنه منفعتی اولان قولدر بیورمشدر او چنجیسی
مسلمانلر ازه سننده طوتشش اولان اتش قته بی
تسکین و اطفا ایتکدر زیرا وقوع قته بی منع و یا خود
مسلمانلر ازه سننده بو شانوب یورمش اولان بر دسیسه بی
دفع ایچون لسان او یتحقق و یا ایاق قلد اتحقق و یا خود
حیوان صقشدروب کیتک زعفران و کافور ایله دیوارلری
مطلا برجامع شریف و طالی بنا ایتکدر خیرلوردر
وجهت خیره مصروف اولان همنات حقیقت همت
قدسیه مجدیهدن بر بقیه ذرنته کیم جهه شره صرف
ایدیلان مساعی و اقدامات طبیعت ابلسیه و مساعی
شیطانیه اثارنددر و حق تعالی خیره واسطه و شره

vasıta olacak kimseler halk buyurmuşdur. Her kim ki hayra muvaffak olur ise, ehl-i hayrdır ve her kim ki hayra muvaffak olamaz ise, muvaffak olduğu şey'e lâıykıdır. Dördüncüsü, pâdişâh ve me'mûrları üzerinde olan tecellî-yi İlâhî'ye huzû' etmektir. Çünkü bu tevâzu' Hakk Te'âlâ Hazretleri'yle icrâsı lâzım kelâm-ı âdâb-ı ubûdiyyetdendir. Ve kulun Hakk Te'âlâ için icrâ eylediği âdâb-ı ubûdiyye, a'zam-ı erkân-ı hidâyetdir. Üstâz Abdülkerîm-i Ceylânî "kuddise sirruh" demişdir ki:

"İhtisâs-ı âlî-i velâyet mazheriyyetinde olan kullarından Hakk Te'âlâ ba'zılarını cânib-i Hakk'a sevk ve cem'-i halk etmek ve gönüllerini yatışdırmak ve yek-diğeri ile muhabbet için celb eylemek işlerine me'mûr ve ta'yin buyurmuşlardır. İnkıyâd ve ittihâd-ı cem'iiyetlerine dâhil olanlar bu hâlde evâmîr-i İlâhiyye'ye imtisâl ve mütâbe'at-i Nebî-i muhterem şerefini dahî istihsâl ile istifâde etmiş olurlar. Ve hem de bu hıdmete me'mûr buyurulmuş olan evliyâ-yı kirâm hazarâtının eserinde gitmeklik feyz-ı celiline dahî nâ'il ü mazher olurlar. Bu muvaffakiyyetde ise şân-ı azîm vardır."

Mü'llif-i risâle hazretleri burada killet ile bed'-i kelâm buyurmuşlardır. Şöyle ki, böyle bir muhâceme-i a'dâ ve terâdüf-i belâyâ vaktinde

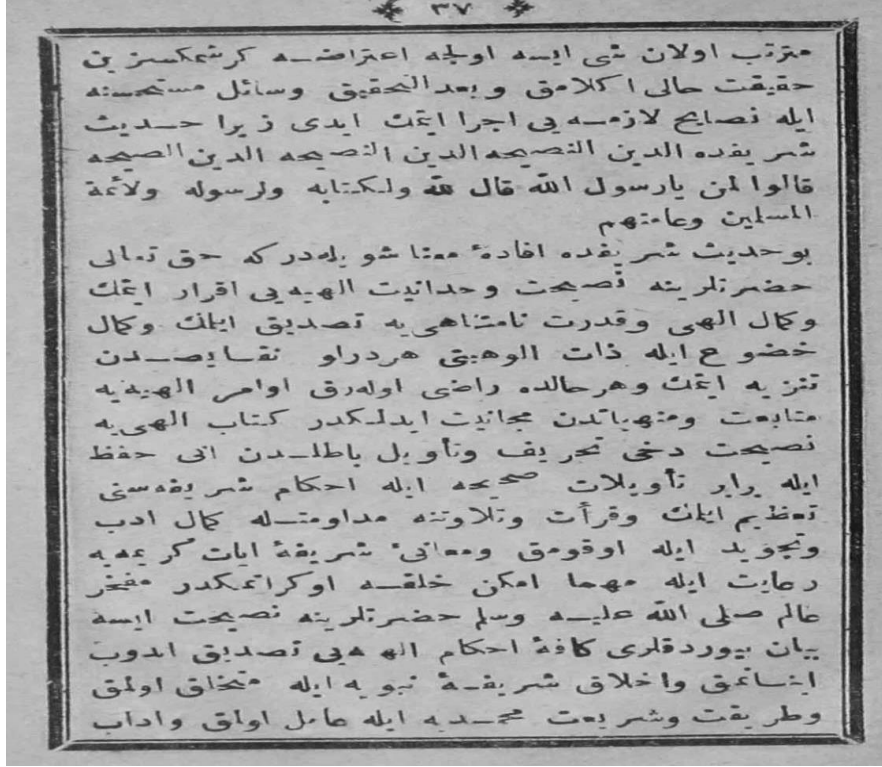

her kim cem'iyet-i ittihâdiyye-i İslâmiyye'den ayrılır ise onun himmeti şer cihetine munsarif olmuş olacağından Kur'ân-ı Kerîm'de {Ve lâ yehîku'l-mekru's-seyyi'ü illâ bi-ehli-hî} va'îdi vardır. Hâlbuki bu iftirâk muhabbet-i dünyâ ve yâhûd bir gâyet-i nefsâniyyeden hâlf olamaz. Ancak bu makûle agrâz-ı seyyi'eyi örtmek için me'mûrîn aleyhinde birtakım i'tirâzât-ı vâhiyede bulunarak müslimânlar için hayr-hâh olduğunu iddi'â eder ve kendisini nusret-i dîniyye ârzûsunda gösterir. Bu da'vâ ve iddi'â ise mahz-ı bâtıldır. Zîrâ iddi'â ettiği hulûs ve sıdk-ı tâbi'iyet sahîh olaydı, cem'iyetden ayrılmayarak i'tirâzâtı nasîhat ve inkıyâda tahvîl eder. Ve nesâyihde üslûb-ı zarîfâne isti'mâliyle vesîle-i münâsibe dahî bulur idi. Ve efkâr u ezhâmı tefrikadan kurtarıp cem'iyet-i hâtır u efkâr ile hem sultân-ı zemâna hem de ihvâna mu'âvenet merkezinde halkın ictimâ'ına çalışır idi. Ve kendisi ol hâlde hayra mazheriyyet ile muttasıf olup, şerden ve fenâlıktan uzak kalır idi. Ve Şer'an ve siyâseten matlûb da budur. Çünkü Hadîs-i Şerîf'de buyurulmuşdur ki: {Mine'n-nâsi mefâtîhun li'l-hayri, megâlîkun li'ş-şerri. Ve mine'n-nâsi mefâtîhun li'ş-şerri, megâlîkun li'l-hayri. Fe-tûbâ li-men ce'ale mefâtîhu'l-hayri alâ yedeyhi. Ve veylün li-men

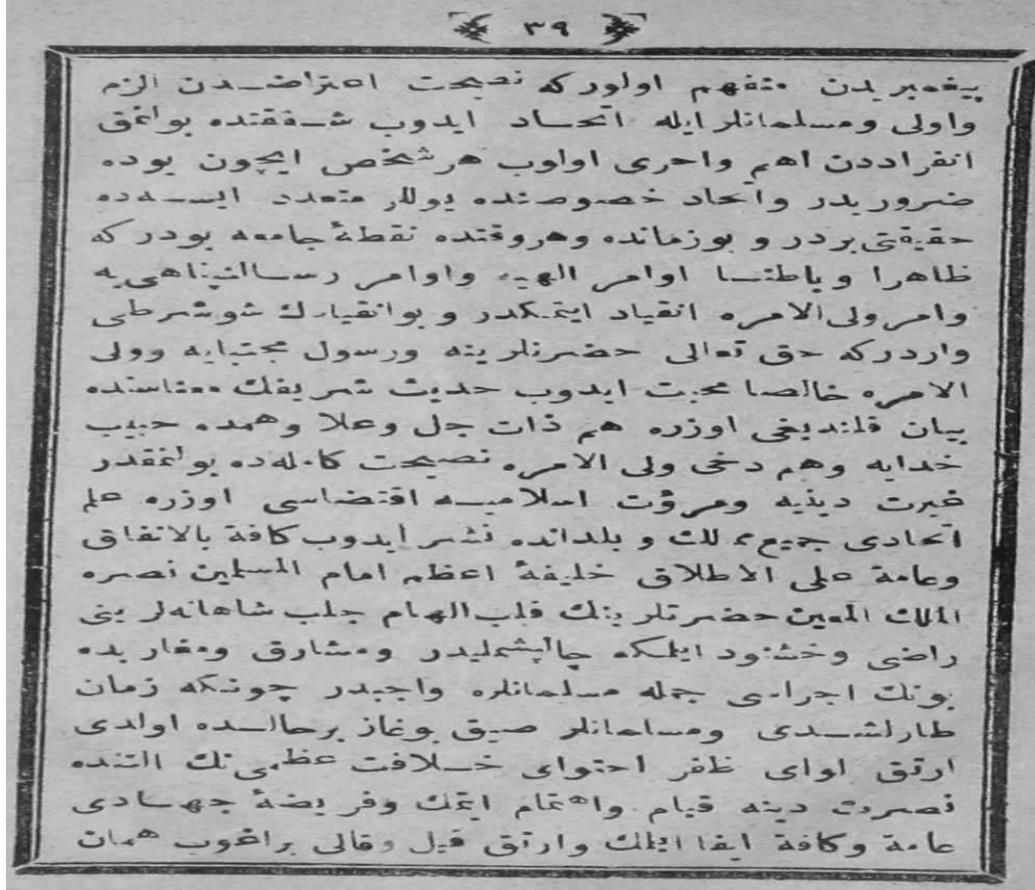
ce'ale mefâtihu's-şerri alâ yedeyhi.} Ya'nî {İnsânın ba'zısı hayrı açıp, şerri kapamak ve ba'zısı da şerri açıp hayrı kapamak için anahtarlardır. Her kim hayr kapılarını açmak için âlet olmuş ise, semerât-ı hayr onundur ve her kim şerrin güşâdına âlet olmuş ise, [el-ıyâzu bi'llâh] musîbet onundur.}

Kur'ân-ı Kerîm'de {Ve te'âvenû ale'l-birri ve't-takvâ ve lâ te'âvenû ale'l-ismi ve'l-udvân} Âyet-i Kerîmesi'yle Hakk Te'âlâ hayr tarafında ittihâdımızı emr ve şer tarafında bulunmaktan nehy buyurmuşdur. Zannımca cem'iyet-i ittihâddan ve menfe'at-i ibâddan ayrılmış olan mu'terizlar, ancak cehâlet ve gabâvet-i hâletde ve efkâr-ı fâside ve ekâzîb-i kâsidelerinin tervîci emelindedirler. Zîrâ çok kimseler vardır ki komşularına emr-i ma'îşetde i'tirâz ederler de hakikat-i hâline vâkıf olamamış bulunurlar. Ve mücerred zannıyyât ile, filân böyle yapmış olsa şu hâle uğramaz idi, der ve zâhirde o âdemi başka dürlü hareket etmiş kıyâs eyler. Tahkîk etmemişdir ki o âdem ki mu'terizun aleyhdır. Bâtın-ı emrde mu'terizin dediğini bi-ayni-hî yapmış da bu i'tirâz olunan hâle uğramışdır. Mu'teriz ise bilmeyerek hemen söyler ve komşusunun hâline vâkıf olmadığı hâlde su'-i zanda bulunur. İnsâniyyet meziyyetine

müteretteb olan şey' ise, evvelce i'tirâza girişmeksizin hakikat-i hâli anlamak ve ba'de't-tahkîk vesâil-i müstahsene ile nesâyih-ı lâzimmeyi icrâ etmek idi. Zîrâ Hadîs-i Şerîf'de: {Ed-dînü'n-nasîhatü. Ed-dînü'n-nasîhatü. Ed-dînü'n-nasîhatü.} Kâlû: Li-men yâ Resûla'llâh? Kâle: {Li'llâhi ve li-kitâbi-hî ve li-rasûli-hî ve li-e'immeti'l-müslimîne ve âmmete-hüm.}

Bu Hadîs-i Şerîf'de ifâde-i ma'nâ şöyledir ki "Hakk Te'âlâ Hazretleri'ne, nasîhat, vahdâniyyet-i İlahiyye'yi ikrâr etmek ve kemâl-i İlahî ve kudret-i nâ-mütenâhîye tasdîk eylemek ve kemâl-i huzû' ile Zât-ı Ulûhiyyet'i her dürlü nekâyısdan tenzîh etmek ve her hâlde râzî olarak evâmir-i İlahiyye'ye mütâbe'at ve menhiyyâtdan mücânebet edilmekdir. Kitâb-ı İlahî'ye nasîhat dahî, tahrîf ve te'vîl-i bâtıldan onu hıfz ile berâber te'vîlât-ı sahîha ile Ahkâm-ı Şerîfesi'ni ta'zîm eylemek ve kırâ'et ve tilâvetine müdâvemetle kemâl-i edeb ve tecvîd ile okumak ve me'ânî-i şerîfe-i Âyât-İ Kerîme'ye ri'âyet ile mehmâ emken halka öğretmekdir. Mefhar-i Âlem "sallallâhü aleyhi ve sellem" Hazretleri'ne nasîhat ise, beyân buyurdıkları kâffe-i ahkâm-ı İlahiyye'yi tasdîk edip inanmak ve ahlâk-ı şerîfe-i Nebeviyye ile mütehallık olmak ve tarîkat ve Şerî'at-i Muhammediyye ile âmil olmak ve âdâb-ı

Peygamberî'den münfehim olur ki nasîhat, i'tirâzdan elzem ü evlâ ve müslimânlar ile ittihâd edip şefkatde bulunmak, infirâddan ehem ü ahrâ olup her şahs için bu da zarûrîdir. Ve ittihâd husûsunda yollar müte'addid ise hakîkati birdir. Ve bu zemânda ve her vaktde nokta-i câmi'a budur ki, zâhiren ve bâtinen evâmîr-i İlâhiyye'ye ve evâmîr-i Risâlet-penâhî'ye ve emr-i veliyyü'l-emre inkıyâd etmektedir. Ve bu inkıyâdın şu şartı vardır ki, Hakk Te'âlâ Hazretleri'ne ve Rasûl-i Müctebâ'ya ve veliyyü'l-emre hâlisân muhabbet edip, Hadîs-i Şerîf'in ma'nâsında beyân kılındığı üzre, hem Zât-ı Celle ve Alâ'ya ve hem de Habîb-i Hudâ'ya ve hem dahî veliyyü'l-emre nasîhat-i kâmilede bulunmaktır. Gayret-i dîniyye ve mürüvvet-i İslâmiyye iktizâsı üzre ilm-i ittihâdı cemî'-i memâlik ü büldânda neşr edip kâffeten bi'l-ittifâk ve âmmeten ale'l-ittlâk hâlîfe-i a'zam ve imâmü'l-müslimîn "Nessarahü'l-Melikü'l-Mu'in" Hazretleri'nin kalb-i ilhâm-ı celb-i şâhânelerini râzî ve hoşnûd eylemeğe çalışmalıdır. Ve meşârik u megâribde bunun icrâsı, cümle müslimânlara vâcibdir. Çünkü zemân darlaşdı ve müslimânlar sıkboğaz bir hâlde oldu. Artık livâ-yı zafer-ihativâ-yı hilâfet-i uzmânın altında nusret-i dîne kıyâm ü ihtitâm etmek ve farîza-ı cihâdı âmmeten ve kâffeten îfâ eylemek ve artık kîl ü kâli bırakıp hemân

kelimetu'llâh üzerinde bi'l-ittihâd Der-gâh-ı Risâlet-iktinâh-ı Hazret-i Nebiyy-i Ekrem ü Erham'a "sallallâhu aleyhi ve sellem" ilticâ eylemek ve hüsn-i hıdmet ü nasîhat ve sıdk-ı taviyyet ile emîrû'l-mü'minîne tâ'at ve hıdmet edilmekden başka çâremiz kalmamıştır.

Bu Millet-i Muhammediyye'nin ve tâife-i mübâreke-i İslâmiyye'nin kâffe-i efrâdı indinde ya'nî gerek Memâlik-i Mahrûse ve gerek sâir-i diyârlarda sâkin olan müslimânların nezdinde ma'lûm olsun ki, livâ-yı ittihâdın altında ictimâ'ın vakt ü zemânı gelmiştir. Ve işte bu zemân, ol zemândır. Zîrâ adû-yı zâlim, dîn-i mübînin mahvına çalışmaktadır ve hâl başka bir hey'ete girmiştir. Her nerede olur ise olsun bunlar ile mücâhede, her bir müslimâna farz ve vâcib olmuştur. Mâl ve cân ile herkes cihâda ictihâd edip hilâfet-i uzmâ ve imâmet-i kübrânın hıfz u sıyânetine çalışmalıdır. Çünkü bu makâm-ı mukaddes-i hilâfet, menkabe-i bekâ-yı dîn ve nemîka-i mersûm-ı İslâm ve müslimândır. Ve bu sûretle kâffe-i aktâr-ı âlemde bulunan müslimânların inkıyâd ü ittihâd eylesini mûcib olan mezâyâ, münhasıran bu makâmda ictimâ' etmiştir. Hıdmet-i Atebe-i Seniyye-i Nebeviyye ve hırâset-i Beyt-i Ma'mûr ve muhâfaza-i Mescid-i Mukaddes-i Aksâ ve her bir merkad-i mukaddes ve makâm-ı akdes hıdmet-i

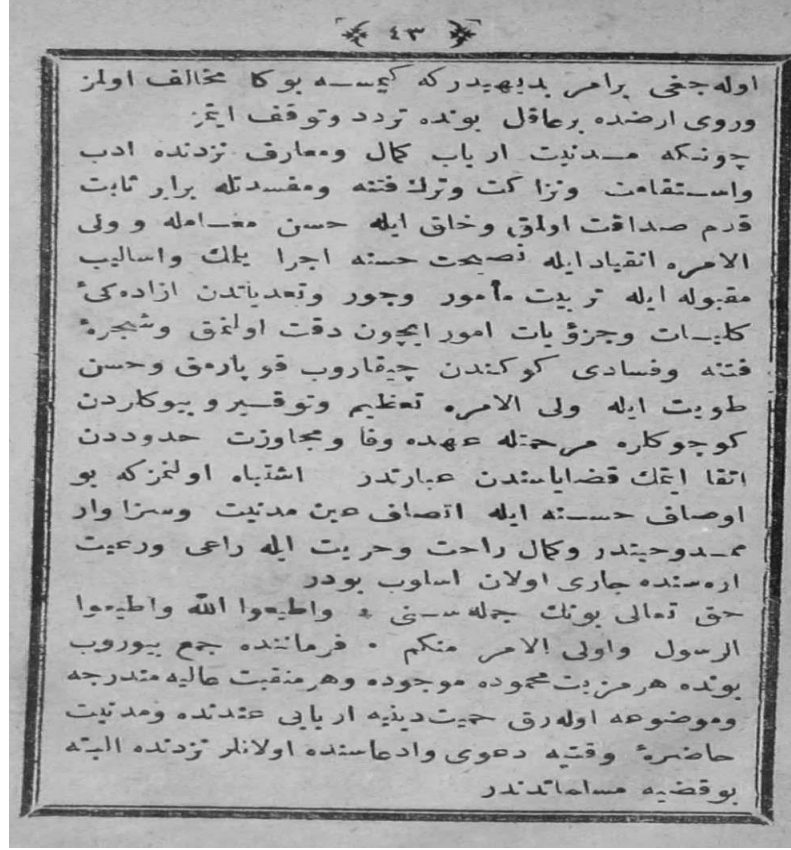

شريفه سي بومقام جليل لازم التيجيل خلافت عظيمه
 طائد وراجع وظهور اسلامدين ومقر خلافت وسلطنت
 اولان ممالك جسمه وعظيمه اسلاميه نيك كافه سي دائره
 ملكت حضرت خلافت پناهيده مجتمتع وواقعدر همده
 اوليه برخايه زمين وامير المؤمنيندركه تجهيز غزوات
 ومجاهدين وتنكيل بغات ومعادين خصوصاً لرينه
 چايشوب الجنة تحت ظلال السيوق لذائذيله متلذذ
 وحديث شريفاتوبده
 مامن قطرة احب الى الله من قطرة دم في سبيله وقطرة
 دمع جوف الليل من خشيته حكمته اتباع ايله قطرات
 اشك تضرع ونيازی درگاه قاضي الحاجته روان
 اولسيله وقطرة دم عساکر نصرت مائری حق
 اوغورنده هر بار دوکولسيله فائزدر جنود ظفر نمود
 ماوكانه لر بنی تثبیت ايله عند الیاس آیت کریمه
 والصابرين فی البأساء والضراء وحين الیاس منشور
 همتی تبلیغ وهر همت وعنايت عالیة شاهانه لر بنی ارزان
 و بی دریغ ایدن واسم شریف شاهانه لر سر رساله ده
 تاج براعه واوصاف حمیده ومنیفة تاجدارانه لر برقع
 مخدره رساله ایداش اولان پادشاه مؤید من عند الله در
 ایدالله بالانایة لصمدانیة شوکة سلطنته فی البرین

ve'l-bahreyni ve ebbede hacfelü hilâfete-hû bi's-satveti'l-kâhirati'r-
Rabbâniyyete fi'l-meşrikayni ve'l-mağribeyn." Âmîn, Yâ Mu'in!

Bî-gümândır ki, bu vaktde rûh-ı cesîm-i ümmet-i Muhammediyye ve hayât-ı millet-i Ahmediyye âlemde şevket-i hazret-i hilâfet-penâhînin emri-i bekâsı ve bu makâm-ı celîlü'l-esmâya cümleten bi'l-ittihâd inkıyâd etmesi kazıyyesi olup, her bir müslim ve müslimeyi şarkan ve garben bu makâleye celb eylemekde ve hüsn-i ihtimâm ile icrâ-yı mazmûnuna da'vet etmekde olan nidâ dahî dîn-i mübîn ve millet-i semhâ-yı seyyidü'l-mürselîn tarafından bir mukaddes sadâ olmağla, bu bâbda muvaffak olamamak, bî-şübhe kasvet ü şiddet-i gafletden neş'et eder. Zîrâ silsile-i gayret-i dîniyye ve hamiyet-i îmâniyye tâm bu vaktde tehzîz olunur. Artık bi-lâ tevakkuf bu silsileye yapışıp tehzîzine müsâre'at olunması, mukteziyyât-ı zarûriyyeden ve her kim tekâsül eder ise {Lâ dîne li-men lâ gayrate le-hû} hükmünün altında kalacağı ümûr-ı bedîhiyyedendir. Âsâr-ı şerîfede vârid olduğu ve nezd-i erbâb-ı irfânda muhakkak bulunduğu üzre, gayret, levâzim-i îmândan olup, dîn için edilen gayret ise, her bir gayret ü hamiyetin fevkünde ve müslimânların ırz u nâmûsunu muhâfaza etmek ve Dîn-i Mübîn-i İslâm'ı sıyânete çalışmak ve Kitâb-ı Kerîm-i Kur'an'ı vikâye ve hıfz eylemek nasıl gayret-i uz mâ

olacağı bir emr-i bedhîdir ki, kimse buna muhâlif olmaz ve rû-yı arzda bir âkıl bunda tereddüd ve tevakkuf etmez.

Çünkü medeniyet, erbâb-ı kemâl ve me'ârif nezdinde edeb ü istikâmet ü nezâket ve terk-i fitne vü mefsetle berâber sâbit-kadem-i sadâkat olmak ve halk ile hüsn-i mu'âmele ve veliyyü'l-emre inkıyâd ile nasîhat-i hasene icrâ eylemek ve esâlîb-i makbûle ile terbiyet-i me'mûr ve cevri-i te'addiyyâtдан âzâde-gî-i külliyyât ü cüz'ıyyât-ı ümûr için dikkat olunmak ve şecere-i fitne vü fesâdı kökünden çıkarıp koparmak ve hüsn-i taviyyet ile veliyyü'l-emre ta'zîm ü tevkîr ve büyüklere küçüklere merhametle ahde vefâ ve mücâvizet-i hudûddan ittikâ etmek kazâyâsından ibâretdir. İştibâh olunmaz ki bu evsâf-ı hasene ile ittisâf, ayn-i medeniyet ve sezâ-vâr-ı memdûhiyyetdir. Ve kemâl-i râhat ü hürriyyet ile râ'î vü ra'ıyyet arasında cârî olan üslûb budur.

Hakk Te'âlâ bunun cümlesini {Ve etî'ullâhe ve etî'u'r-rasûle ve üli'l-emri min-küm} fermânında cem' buyurup bunda her meziyyet-i mahmûde mevcûde ve her menkabet-i âliye mûnderice vü mevzû'a olarak hamıyyet-i dîniyye erbâbı indinde ve medeniyet-i hâzıra-i vaktiyye da'vâ vü iddi'âsında olanlar nezdinde elbette bu kazıyye müsellemtandır.

Rayb ü iştibâh da yokdur ki, hakîkat-i medeniyet, birtakım âdâb-ı hasene ile ittihâd u ittifâk olup, yok ise esvâb ü tezeyyünât ile zînet-dâr olmak ve âdât-ı ecnebiyyeyi bi-temâmi-hâ bilmek değildir. Islâh-ü mûr-ı ra'iyet husûsunda bunun dahl ü nef'i olmadığı ve cevher-i akl ile ârâste olanlar nezdinde bu şeylerin aslâ fâ'idesi olmayacağı gibi, belki fesâd-ı ahlâka mü'eddâ olması ve cibilletde merkûz ü mütemekkin olmağla, nefste bir şikâk-ı da'vâ-yı teferrüd tevlîd etmesi, pek de ba'îd olamaz.

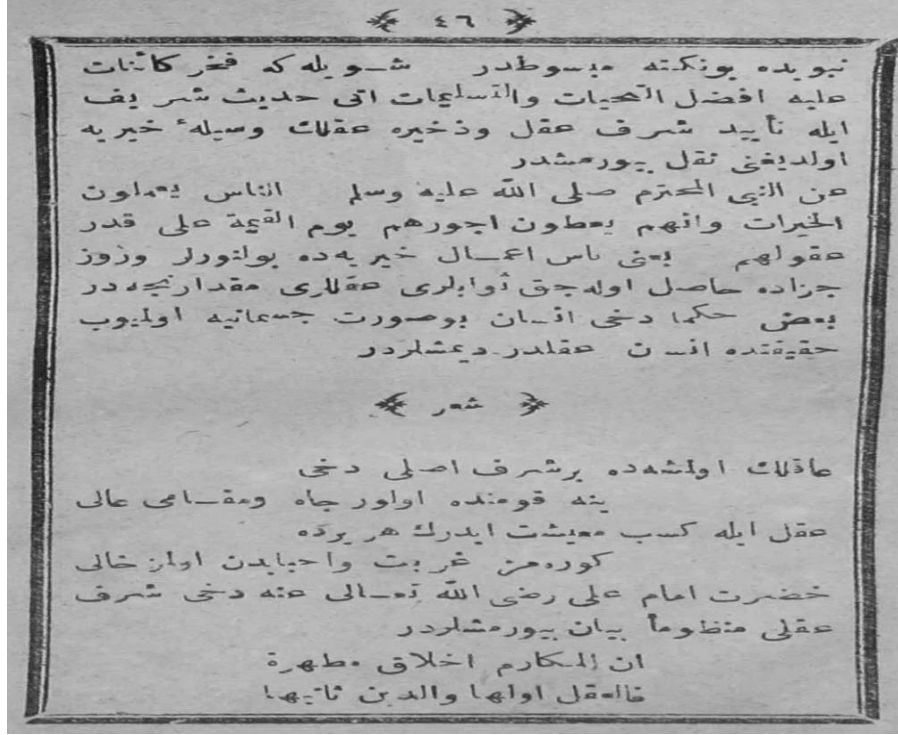
Bilâd-ı Arabiyye ve sâ'ir-i Memâlik-i Mahrûse-i Düveliyye'de pek çok me'mûr görmüşüzdür ki, bu medeniyet kâ'idesine tatbîkan huzûz-ı nefsânîyye ile iştigâl etmesinden nâşî, birtakım mesârifât-ı zâ'ide-i külliyyeye ve bunun için de me'mûriyyetince veliyyü'l-emre hıyânete ve fart-ı tesyîble berâber zulm-i ra'iyete başlayıp esvâb-ı müzahıra iktisâ ve saçlarını da düzeldip bastona ittikâ, meziyyet-i mahmûde kıyâs eylemiştir. Allâh için böyle bir hâlet ü kavli mücerred ile iddi'â-yı ma'rifet be fâ'ide verir ve âdâb-ı medeniyet-i Şer'iyye ile müte'eddeb olup hıdmet-i veliyyü'l-emri ittikân ile emîn ve islâh-ı ahvâl-i ra'iyet husûsunda kemâle karîn olan me'mûrdan ne zarar hâsıl olur?

Siyyemâ, ahlâk-ı celîle ve evsâf-ı cemîle-i mülûkâneleri bu

risâlede îrâd olunmuş ve mekârim-şiyem ü salâh-ı hâl ile her dürlü sitâyîşe müstehik bulunmuş olan pâdişâhımız, efendimizin ahd-i hümayûnlarında ki, o zât-ı melek-simât cümle indinde müsellemler olduğı üzere kâffe-i ümem ve cümle-i nev'-i Benî-Âdem hakkında her bir dürlü su'-i mekâsıddan münezzehtir ü mütecerred olmasıyla, nizâmât-ı mü'essesesi-i Devlet-i Aliyye, envâ'-ı adâlet ile mâl-â-mâl ve râhat-ı umûmiyyenin husûlüne mazmûn ü ibârâtın vuzû' u şümûlü vâreste-i rayb ü eşkâl olmuştur. Diyânet ü emr-i dirâyetde dahî matlûb ve nezd-i erbâb-ı akl ü kemâlde gâyetü'l-gâye mergûb da budur. Ve işbu bâbın terkîb ü te'lîfinden nükte-i matlûbe oldur ki, emr-i hazret-i veliyyü'l-emre bi'l-ittihâd, inkıyâd olduğundan nâşî ayn-i savâb dahî odur. Ve bundan iktitâf olunacak semere, evâmir-i İlâhiyye'ye imtisâl ile Hakk Te'âlâ'nın rızâsını tahsîl ve nezd-i ehl-i insâniyyetde maksûd olan râhat-ı kâmilenin esbâb-ı husûlünü tekmîl kazıyyesi olup emr-i dîn ü dünyâyı şâmil olan bu şân ü ünvan ise, ittifâk-kerde-i mezâhib-i ehl-i akl u iz'ândır.

Muhakkaktır ki, emr-i dîn ü dünyâyı cem' etmek, merâtib-i akıldan bir mertebe-i ulyâ ve bu i'tilâyâ akl-ı cedîr ü ahrâ olarak çünkü bunun husûl-i akl-ı kâmile menût ve Hadîs-i Şerîf-i

Nebevî’de bu nükte mebsûtdur. Şöyle ki Fahr-i Kâ’inât “aleyhi efdalü’t-tehiyyât ve’t-teslîmât” onu Hadîs-i Şerîf ile te’yîd-i şeref-i akl ve zahîre-i aklın vesîle-i hayriyye olduğunu nakl buyurmuşdur.

Anî’n-Nebiyî’l-Muhterem “sallallâhü te’âlâ aleyhi ve sellem”: {En-nâsü ya’lemûne’l-hayrâte ve enne-hüm yu’tavne ucûra-hum yevme’l-kiyâmeti alâ kaderi ukûli-him.} Ya’nî {Nâs a’mâl-i hayriyyede bulunur ve rûz-ı cezâda hâsıl olacak sevâbları aklları mikdârıncadır.} Ba’z-ı hukemâ dahî insân bu sûret-i cismâniyye olmayıp, hakikatde insân akıldır, demişlerdir.

Şi’r:

Âkılın olmasa da bir şeref-i aslî dahî
 Yine kavminde olur câh u makâmı âlî
 Akl ile kisb-i ma’îşet ederek her yerde
 Göremez gurbet ü ahbâbdan olmaz hâlî
 Hazret-i İmâm-ı Alî “radiyallâhu te’âlâ anh” dahî şeref-i akli manzûmen

beyân buyurmuşlardır:

İnne’l-mekârime ahlâkun mutahheratün
 Fe’l-aklü evvelü-hâ ve’d-dînü sâniye-hâ

“Mekârimin cümlesi ahlâk-ı haseneden ibâret olup, fekat birincisi, akl ikincisi, diyânettir.”

Ve rivâyet olunmuşdur ki Cenâb-ı Âfrînende-i kevn ü mekân ibtidâ-i âfrînîşde en evvel akli yaradıp {Beriye gel!} buyurmuş. Gelmiş. {Öte git!} buyurmuş. Gitmiş olduğundan {İzzet ve celâl-i ulûhiyyetime kase ile senden azîz bir mahlûk halk etmedim. Seninle veririm ve hisâb ve ikâb ve izzet ü zilleti seninle i'tâ ve icrâ ederim.} Buyurmuşdur.

Ve Hazret-i İmâm-ı Alî “kerremallâhü te'âlâ vecheh” buyurmuşlardır ki “El-aklü kurratü aynin. Ve'l-cehlü zâ'idü hînin” Ya'nî “Nûr, dîde ve cehl ise helâk-i resîdedir.” Şübhe yokdur ki esâlîb-i marzıyye ile tarîk-i râhata da'vet eden şey, akldır.” Ve Hakk Te'âlâ dahî esbâb-ı rızâyı dîn-dârlıkda ve ittifâk ü ittihâdda cem' buyurmuşdur. Bizler ki İslâmız, gerekdir ki hüsn-i re'yi ve kemâl-i ihtitâm perîşân gönülleri bu merkezde cem' ü te'lîfe çalışalım ve şark u garb-ı cihânda ve her nerede bulunur isek aramızda râbîta-i câmi'a olan kelime-i Hakk'ın i'tilâsına ittihâd ve teşyîd-i erkân-ı Millet-i Hanîfiyye ve te'yîd-i mebânî-i Şerî'at-i Garrâ-yı Muhammediyye'ye ictihâd edelim ve gönüllerimizde desâyis ü emrâz ve sa'yimizde ilel ü agrâz olmayarak bir himmet-i sâmiyye ile nehzat edelim. Ve Hâdimü'

الحرمين الشريفين اولان پادشاه مظفرمه هر بر
شايبه دن مبرا و اخلاص صحیح ايله محلی اوله رق انقياد
و بلافتور سرمايه حزمی بضاعة اتحاد ايليدلم
و بونکله برابر مفضل موجودات عليه افضل التحيات
افتمزک عتبه عليا رسالت اهل بيته النجا ايليدلم

✽ باب ثالث ✽

مالا و بدنا جهاد و غزايه تشويق و ترغيبه دائر و بونک
حقننده و فضيلتی بخشنده اولان ايات کریمه و احاديث
شريفه بی شاملدر

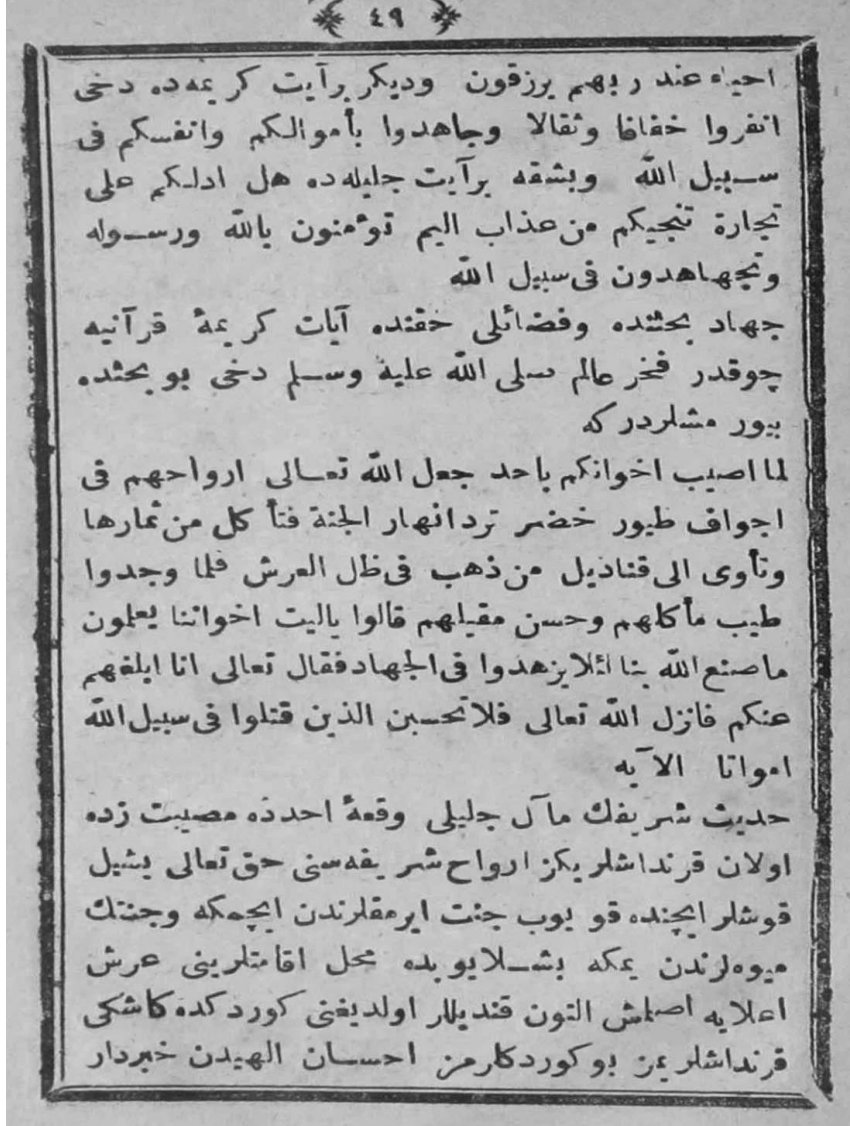
اولا جهاد ايجون قرآن کریمده بيورلشدرکه ان الله
يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا كانهم بنيان
مرصوص و ديکرايت کریمده ان الله اشترى
من المؤمنين انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة يقاتلون
في سبيل الله فيقتلون و يقتلون و وعداً عليه حقا و بر
آيت کریمه ديکرده ذخي الذين آمنوا و هاجروا
و جاهدوا في سبيل الله باموالهم و انفسهم اعظم درجة
عند الله و اولئك هم الفائزون يبشرهم ربهم برحمة منه
و رضوان و جنات لهم فيها نعيم مقيم و بر آيت کریمده
ذخي و لا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل

l-Haremeyni's-Şerîfeyn olan pâdişâh-ı muzafferimize her bir şâibeden müberrâ ve ihlâs-ı sahîh ile muhallâ olarak inkıyâd ve bi-lâ fütûr ser-mâye-i hazmi bidâ'a-i ittihâd eyleyelim ve bununla berâber Mefhar-i Mevcûdât "aleyhi efdalü't-tehiyyât" Efendimizin atebe-i ulyâ-yı risâlet-penâhîlerine ilticâ eyleyelim.

BÂB-I SÂLİS

Mâlen ve bedenen cihâd u gazâyâ teşvîk ve tergîbe dâ'ir ve bunun hakkında ve fazîleti bahsinde olan Âyât-ı Kerîme ve Ehâdis-i Şerîfe'yi şâmidir.

Evvelâ cihâd için Kur'ân-ı Kerîm'de buyurulmuşdur ki {İnnallâhe yuhibbu'llezîne yukâtîlûne fî sebîlihî saffen...} ve diğere Âyet-i Kerîme'de {İnnallâhe'sterâ mine'l-mu'minîne...} ve bir Âyet-i Kerîme-i diğerde dahî {Ellezîne âmenû ve hâcerû ve câhedû fî sebîli'llâhi...}. Ve bir Âyet-i Kerîme'de dahî {Ve lâ tahsebenne'llezîne kutîlû fî sebîli'llâhi emvâten...}

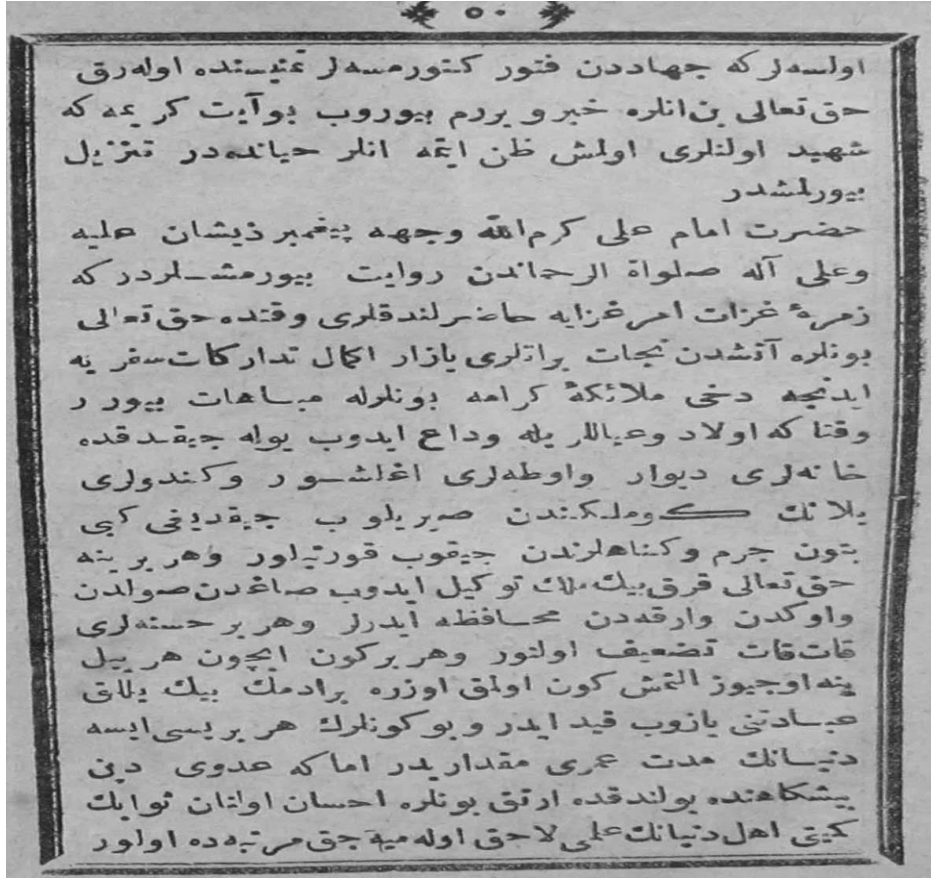

Ve diğەر bir Âyet-i Kerîme'de dahî {İnfirû hıfâfen ve fikâlen...} Ve başka bir Âyet-i Celîle'de {Hel edüllü-küm alâ ticâretin tüncî-küm min...}

Cihâd bahsinde ve fezâili hakkında Âyât-ı Kerîme-i Kur'âniyye çokdur. Fahr-i Âlem "sallallâhü aleyhi ve sellem" dahî bu bahsde buyurmuşlardır ki

{Lemmâ usîbu ihvânü-küm bi-Uhudin ce'alallâhu te'âlâ ervâha-hüm fî ecvâfi...}

Hadîs-i Şerîf'in me'âl-i celîli {Vâk'a-i Uhûd'da musîbet-zede olan karındaşlarımız ervâh-ı şerîfesini Hakk Te'âlâ yeşil kuşlar içinde koyup Cennet ırmaqlarından içmeğe ve Cennet'in meyvelerinden yemeğe başlayıp da mahall-i ikâmetlerini Arş-ı A'lâ'ya asılmış altın kandiller olduğunu gördükde, keşki karındaşlarımız bu gördüklerimiz ihsân-ı İlâhî'den haber-dâr

olsalar ki cihâddan fütûr getirmeseler, temennîsinde olarak Hakk Te'âlâ "Ben onlara haber veririm" buyurup, bu Âyet-i Kerîme ki "Şehîd olanları ölmüş zann etme! Onlar hayatdadır." Tenzîl buyurulmuşdur.}

Hazret-i İmâm-ı Alî "kerremallâhu vecheh" Peygamber-i Zî-Şân'dan "aleyhi ve alâ âlihî salevâtü'r-Rahmân" rivâyet buyurmuşlardır ki {Zümre-i guzât emr-i gazâyâ hâzırladıkları vaktde Hakk Te'âlâ bunlara âteşden necât berâtları yazar. İkmâl-i tedârükât-ı seferiyye edince dahî melâ'ike-i kirâma bunlarla mübâhât buyurur. Vaktâ ki evlâd u ayâlleriyle vedâ' edip, yola çıkdıkda hâneleri dîvâr ve odaları ağlaşır ve kendileri yılanın gömleğinden sıyrılıp çıkdığı gibi bütün cürm ü günâhlarından çıkıp kurtulur ve her birine Hakk Te'âlâ kırk bin melek tevkîl edip, sağdan soldan ve önden va arkadan muhâfaza ederler. Ve her bir haseneleri kat kat taz'îf olunur. Ve her bir gün için her yıl yine üç yüz altmış gün olmak üzere bir âdemin bin yıllık ibâdetini yazıp kaydeder. Ve bu günlerin her birisi ise dünyânın müddet-i ömri mikdârıdır. Ammâ ki adû-yı dîn pîş-gâhında bulundukda artık bunlara ihsân olunan sevâbın kemmiyyeti, ehl-i dünyânın ilmi lâhık olamayacak mertebede olur.

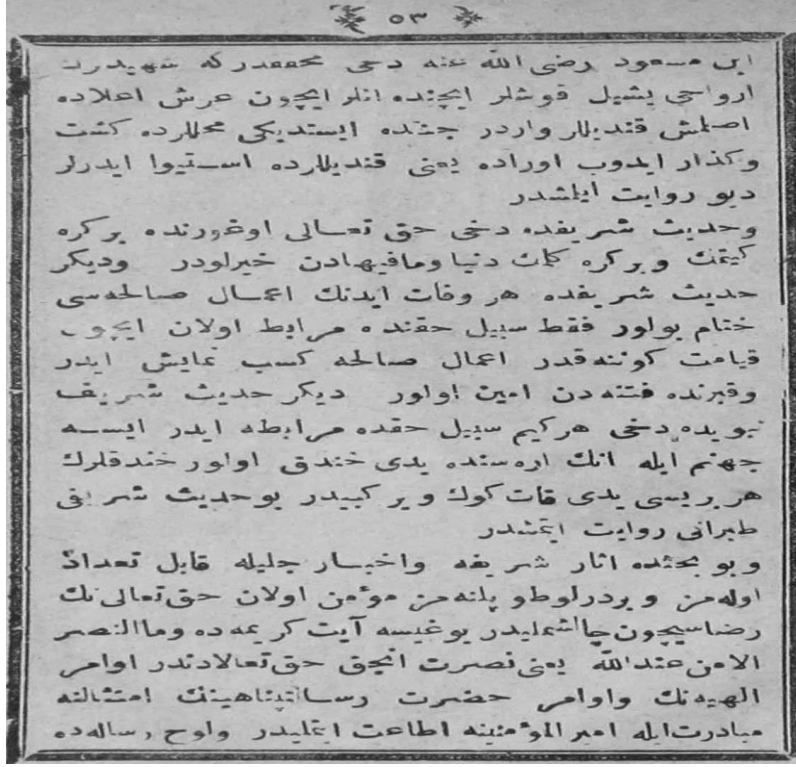

Meydân-ı ma'rekede cevelâna başlayıp a'dâ ile karşı karşıya mızrâkları teşhîr ve oklarını zehî-ger ederek yek-diğere hamle etdiklerinde melâ'ike-i kirâm kanadlarıyla etrâflarını ihâta ederek sebât-ı kadem ve nusret için du'â ederler. Ve bu münâdî dahî "El-Cennetü tahte zılâlü's-süyûf" diye nidâ ider. Bu hâlde şehîde hâsıl olan yara ve düşmen-i dînden isâbet eden darbe hemen sıcak hevâda soğuk su içmek gibi âsân olarak şehîd, bindiği hayvândan cerîha-dâr olup yere düştüğü takdîrde daha yer yüzüne yetişmeksizin hûr-i-în cümlesinden olan zevcesi yetişip gözlerin görmediği ve kimsenin işitmediği ve hâtırlara gelememek sûretde kendisine Cennet'de teheyü'e olunan envâ'-ı kerâmeti tebşîr eder. Hakk Te'âlâ Hazretleri de "Ehl ü ayâlinin de halîfesi benim. Her kim onları râzî eder ise beni râzî etmiş olur. Ve her kim darıldır ise beni igdâb etmiş olur" buyurarak şehîdin rûhu bir kuş havsalasına vaz' ile cennât-ı âliyyede istediği yerde geşt ü güzâr ve tenâvül-i fevâkih ü semâr eder. Ve Arş-i A'lâ'da asılmış kandîlleri me'vâ ittihâz eder. Ve her bir şehîd için Cennet'de yetmiş köşk ihsân olunup, her birinin irtifâ'ı San'â ile Şâm arasında olan

mesâfe kadardır. Nûr ve zîyası dünyayı mâl-â-mâl eder. Her bir köşkde dahî yetmiş hayme olarak her haymede ayakları zeberced ve inciden yetmiş altın serîr ve her serîrde kırk arşın kalınlığında kırk yatar bulunur ki hûr-i înden zevcine müte'aşşık ve alâka-dâr ve cümlesi bir yaşda şîve-kâr birer zevcesi o yataklarda bulunup, her zevcenin ise yetmiş bin câriye ve yetmiş bin kölesi olur. Bunlar hep beyâz çehreli güzel sarılar giyinmiş ve başlarında inciden tâc ve boyunlarında mendîl olarak kupa ve ibrikler tutmuşlardır. Vaktâ ki rûz-ı restâ-hîz-i kıyâmet gelince kasem ederim ki bunların yollarında enbiyâ-yı kirâm tesâdüf etse ta'zîm ederler idi. Cevâhirden yapılmış mâ'idelerine gelip otururlar. Ve her birisi familya ve te'allukât ve komşularından yetmiş kişiye şefâ'at etdiklerinden hangilerinin şehîde nisbeti daha yakîn olduğunda ihtilâf ile aralarında muhâsama bile peydâ olur. Ve benim ve Halîlullâh ile birlikte mâ'ide-i huld üzerinde otururlar. Ve sabâh ve akşam cemâl-i bâ-kemâl-i Hakk'a nazar ederler.}

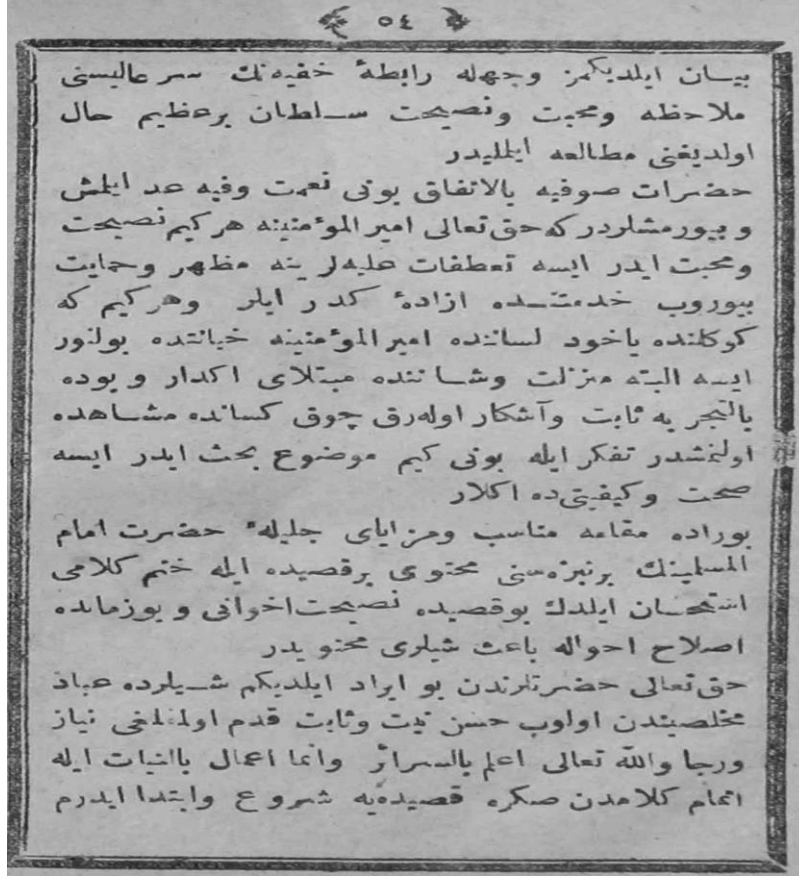
Enes İbn-i Mâlik "radiyallâhü anh" Hazretleri'nin rivâyetinde dahî {Ervâh-ı şühedâ yeşil kuşlarda Cennet yemişlerinden tenâvül eder.}Vârid olmuştur.

İbn-i Mes'ûd "radiyallâhu anh" dahî {Muhakkaktır ki şehîdlerin ervâhı yeşil kuşlar içinde onlar için Arş-ı A'lâ'da asılmış kandiller vardır. Cennet'de istediği mahallerde geşt ü güzâr edip, orada ya'nî kandillerde istîvâ ederler.} Diye rivâyet eylemiştir.

Ve Hadîs-i Şerîf'de dahî {Hakk Te'âlâ uğrunda bir kerre gitmek ve bir kerre gelmek dünyâ ve mâ-fî-hâdan hayırlıdır.} Ve diğer Hadîs-i Şerîf'de {Her vefât edenin a'mâl-i sâlihâsı hitâm bulur. Fekat sebîl hakkında murâbit hakkında murâbit olan için kıyâmet gününe kadar a'mâl-i sâliha kisb-i nümâyîş eder. Ve kabrinde fitneden emîn olur.} Diğer Hadîs-i Şerîf-i Nebevî'de dahî {Her kim sebîl-i Hak'da murâbata eder ise Cehennem ile onun arasında yedi hendek olur. Hendeklerin her birisi yedi kat gök ve yer gibidir.} Bu Hadîs-i Şerîf'i İmâm-ı Taberânî Hazretleri rivâyet etmiştir.

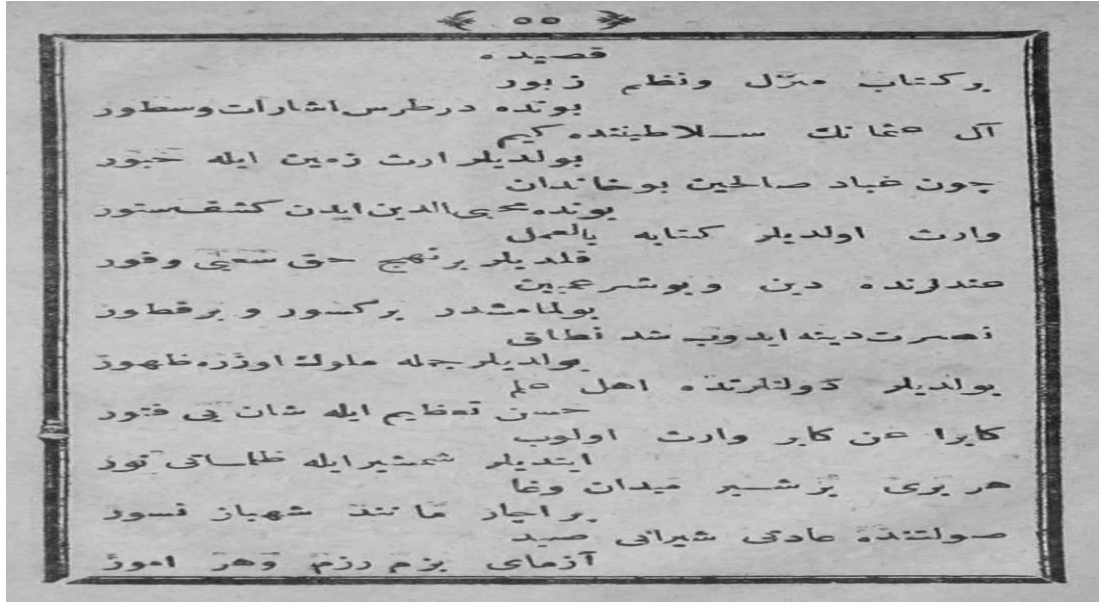
Ve bu bahsde âsâr-ı şerîfe ve ahbâr-ı celîle kâbil-i ta'dâd olamaz ve bir dürlü toplanamaz. Mü'min olan Hakk Te'âlâ'nın rızâsı için çalışmalıdır. Yoksa Âyet-i Kerîme'de {Ve me'n-nasru illâ min indi'llâhi} Ya'nî {Nusret ancak Hakk Te'âlâ'dandır.} Evâmîr-i İlâhiyye'nin ve evâmîr-i Hazret-i Risâlet-Penâhî'nin imtisâline mübâderet ile emîrû'l-mu'minîne itâ'at etmelidir. Ve levh-i risâlede

beyân eylediğimiz vech ile râbıta-i hafıyyenin sırr-ı âlîsini mülâhaza ve muhabbet ve nasîhat-i sultân bir azîm hâl olduğunu mütâle'a eyledir.

Hazarât-ı sôfiyye bi'l-ittifâk bunu ni'met-i vefıyye add eylemiş ve buyurmuşlardır ki "Hakk Te'âlâ, emîrû'l-mü'minîne her kim nasîhat ve muhabbet eder ise, ta'addufât-ı aliyyelerine mazher ü himâyet buyurup hizmetinde âzâde-i keder eyler. Ve her kim ki gönlünde yâhûd lisânında emîrû'l-mü'minîne ihânetde buyurur ise, elbette menzilet ve şânında mübtelâ-yı ekdâr ve bu da bi't-tecribe sâbit ü âşkâr olarak çok kesânda müşâhede olunmuşdur, tefekkür eyle bunu kim mevzû'-ı bahs eder ise sıhhat ü keyfiyeti de anlar."

Burada makâma münâsib ve mezâyâ-yı celîle-i hazret-i imâmü'l-müslimînin bir nebzesini muhtevî kasîde ile hatm-i kelâmı istihsân eyledik. Bu kasîde nasîhat-i ihvânı ve bu zamânda ıslâh-ı ahvâle bâ'is şeyleri muhtevîdir. Hakk Te'âlâ Hazretleri'nden bu îrâd eylediğim şeylerde ibâd-ı muhlisînden olup hüsn-i niyyet ve sâbit-kadem olmağlığı niyâz u recâ ve Allâhü Te'âlâ a'lem bi's-serâ'ir ve inne-mâ a'mâlü bi'n-niyyât ile itmâm-ı kelâmdan sonra kasîdeye şürû' ve ibtidâ ederim.

Kasîde

Bir Kitâb-ı Münzel ü nazm-ı Zebûr

Bundadır tarz-ı işârât ü sûtûr

Âl-i Osmân'ın selâtîninde kim

Buldular irs-i zemîn ile hubûr

Çün ibâd-ı sâlihîn bu hânedân

Bunda Muhyiddîn eden keşf-i sûtûr

Vâris oldular Kitâb'a bi'l-amel

Kıldılar bir nehc-i Hakk sa'y-i vüfûr

İndlerin dîn ve bu Şer'-i Mübîn

Bulmamışdır bir kûsûr u bir fûtûr

Nusret-i dîne edip şod nitâk

Buldular cümle mülûk üzre zuhûr

Buldular devletlerinde ehl-i ilm

Hüsn-i ta'zîm ile şân-ı bî-fûtûr

Kâbiran an kâbirin vâris olup

Etdiler şemşîr ile zulemâtı nûr

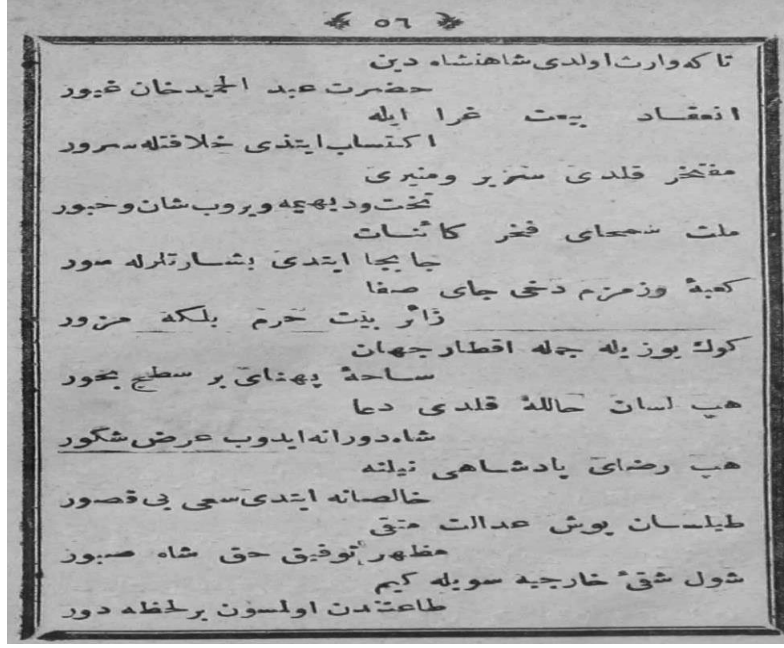
Her biri bir şîr-i meydân-ı vegâ

Per açar mânend-i şehbâz-ı nûsûr

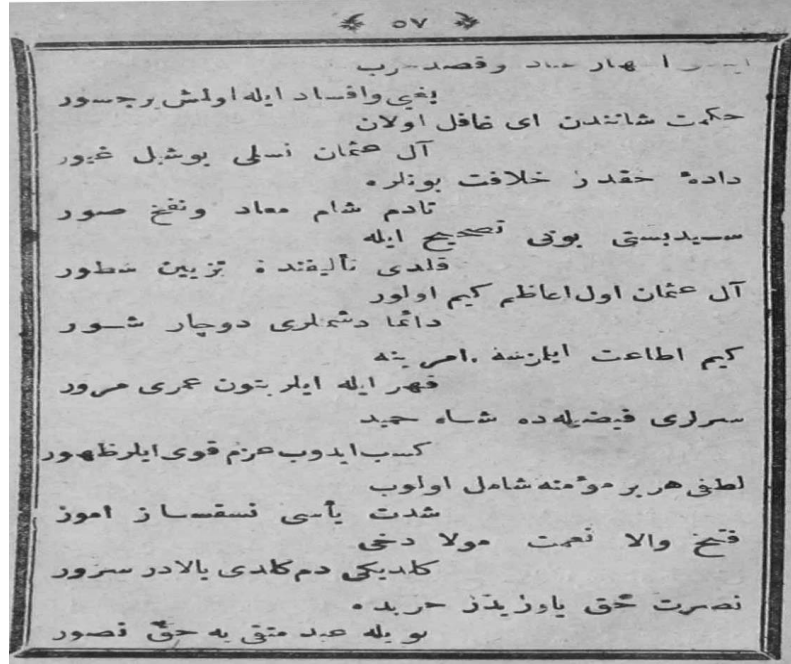
Savletinde âdeti şîrânî-sayt

Âzmâ-yı bezm ü rezm ü her ümûr

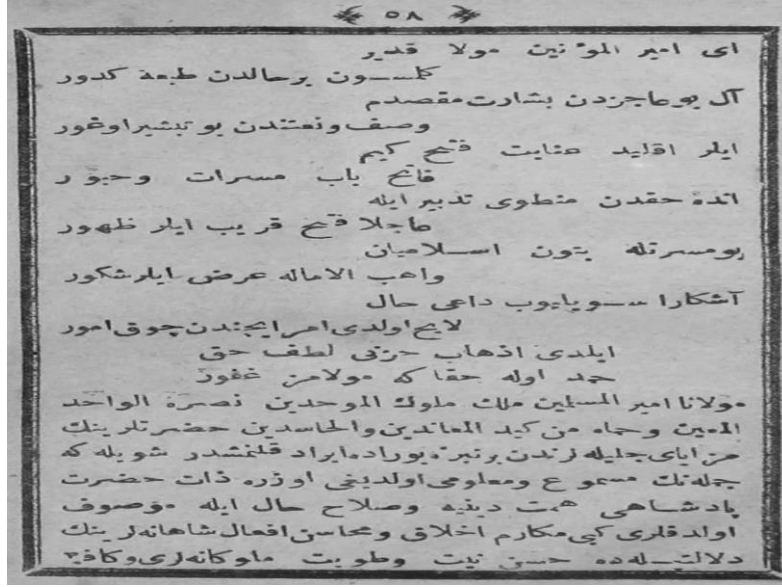

Tâ ki vâris oldu şâhen-şâh-ı dîn
Hazret-i Abdülhamîd Hân-ı gayûr
În'ikâd-ı bey'at-i garrâ ile
İktisâb etdi hılâfetle sūrûr
Müftehîr kıldı serîr ü minberi
Taht u dîhîme verip şân ü hubûr
Millet-i semhâ-ı Fahr-i Kâ'inât
Câ-be-câ etdi beşâretlerle mûr
Ka'be vü Zemzem dahî câ-yı Safâ
Zâ'ir-i Beyt-i Harem belki müzûr
Gök yüzüyle cümle aktâr-ı cihân
Sâha-i pehnây bir sath-ı buhûr
Hep lisân-ı hâl ile kıldı du'â
Şâh-ı devrâna edip arz-ı şükûr
Hep rızâ-yı pâdişâhî neyline
Hâlisâne etdi sâ'y-i bî-kusûr
Taylesân-pûş u adâlet-i müttekî
Mazher-i tevîk-i Hakk şâh-ı sabûr
Şol şakî-i Hâriciyye söyle kim
Tâ'atinden olmasın bir lahza dūr

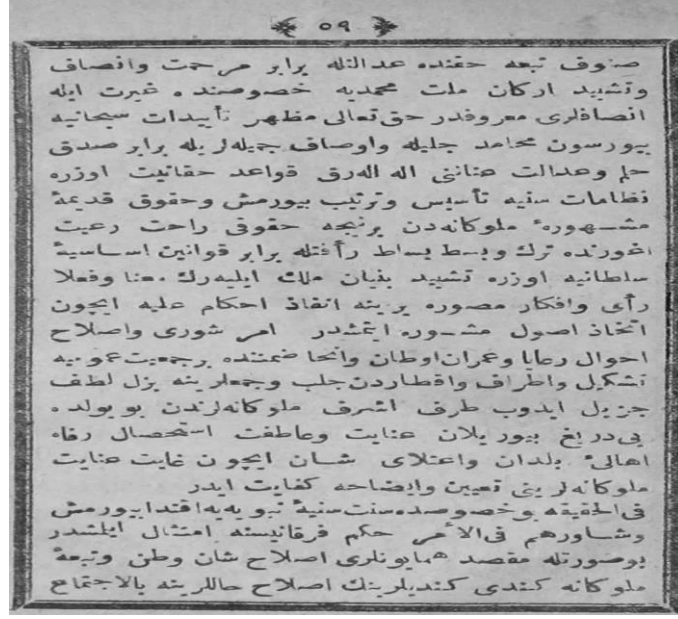

İşbu eṣhâr-ı ibâd ü kasd-ı harb
Bagy ü ifsâd ile olmuş bir cüsûr
Hikmet-i şânından ey gâfil olan
Âl-i Osmân nesli bu şibl-i gayûr
Dâde-i Hak'dır hilâfet bunlara
Tâ dem-i şâm-ı me'âd ü nefh-i sûr
Seyyid-i Bestî bunu tashîh ile
Kıldı te'lîfînde tezyîn-i sûtûr
Âl-i Osmân ol e'âzım kim olur
Dâ'imâ düşmenleri dûçâr-ı şûr
Kim itâ'at eylemezse emrine
Kahr ile eyler bütün ömrü mürûr
Sırları feyziyle de Şâh Hamîd
Kizb edip azm-i kavî eyler zuhûr
Lutfu her bir mü'mine şâmil olup
Şiddet-i ye'si nûsuk-sâz-ı ümûr
Feth-i vâlâ ni'met-i Mevlâ dahî
Geldiği dem geldi bâlâ der sūr
Nusret-i Hakk yâveridir harbde
Böyle abd-i müttekîye Hakk nasûr

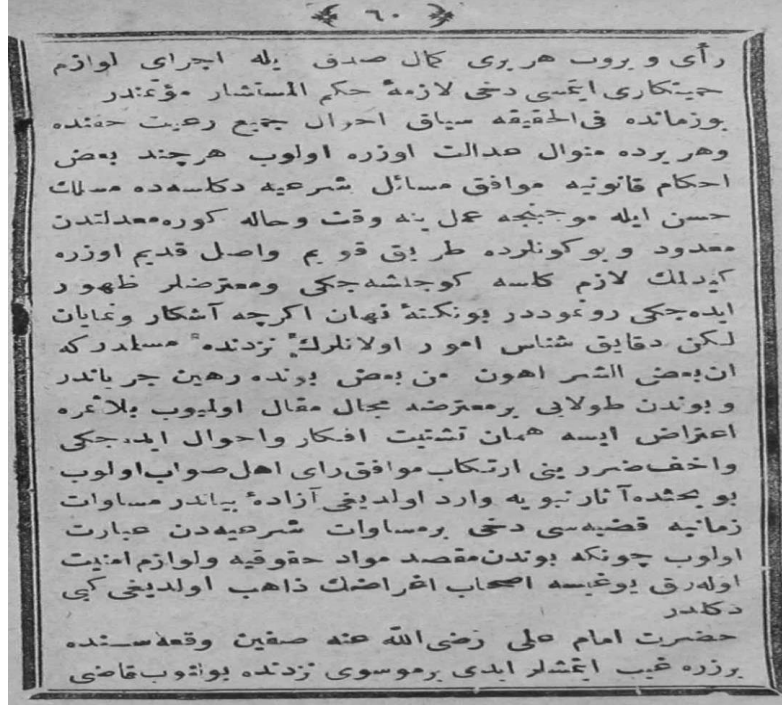
Ey emîru'l-mü'minîn Mevlâ kadîr
 Gelmesin bir hâlden tab'a kûdûr
 Al bu âcizden beşâret maksadın
 Vasf ü na'tından bu tebşîr uğur
 Eyler iklîd-i inâyet-i feth kim
 Fâtih-i bâb-1 meserrât-1 hübûr
 Anda Hakk'dan müntavî tedbîr ile
 Âcilen feth-i karîb eyler zuhûr
 Bu meserretle bütün İslâmiyân
 Vâhibü'l-Âmâl'e arz eyler şükûr
 Âşkâra söyleyip dâ'i-i hâl
 Lâyih oldu emr içünden çok ümûr
 Eyledi ezhâb-1 hüznü lutf-1 Hakk
 Hamd ola hakkâ ki Mevlâmız gafûr

Mevlânâ emîru'l-müslimîn, melikü mülûki'l-muvahhidîn "Nassara-hû Vâhidü'l-Mu'în ve hammâ-hü min keydi'l-mu'ânidîn ve'l-hâsidîn" Hazretleri'nin mezâyâyı celîlerinden bir nebze burada îrâd kılınmıştır. Şöyle ki cümlenin mesmû'u ve ma'lûmu olduğu üzre zât-1 hazret-i pâdişâhî himmet-i dîniyye ve salâh-1 hâl ile mevsûf oldukları gibi, mekârim-i ahlâk ve mehâsin-i ef'âl-i şâhânelerinin delâletiyle de hüsn-i niyyet ve taviyyet-i mülûkâneleri ve kâfir

sunûf-ı teb'a hakkında adâletle berâber merhamet ü insâf ve teşyîd-i erkân-ı Millet-i Muhammediyye husûsunda gayret ile insâfları ma'rûfdur. Hakk Te'âlâ mazher-i te'yîdât-ı Sübhâniyye buyursun. Mehâmid-i celîle ve evsâf-ı cemîleleriyle berâber sıdk u hilm ü adâlet-inânını ele alarak kavâ'id-i Hakkâniyyet üzere nizâmât-ı seniyye te'sîs ü tertîb buyurmuş ve hukûk-ı kadîme-i meşhûre-i mülûkânededen bir nice hukûku, râhat-ı ra'iiyyet uğrunda terk ü bast-ı bisât-ı ref'etle berâber kavânîn-i esâsiyye-i sultâniyye üzere teşyîd-i bünyân-ı mülk eyleyerek ma'nen ve fi'len re'y ü efkâr-ı musavvere yerine infâz-ı ahkâm-ı aliyye için ittihâz-ı usûl-i meşhûre etmişdir. Emr-i şûrâ ve ıslâh-ı ahvâl-i re'âyâ ve ümrân-ı evtân ü enhâ zımnında bir cem'iiyyet-i umûmiyye teşkîl ve etrâf u akdârdan celb ü cem'lerine bezl-i lutf-ı cezîl edip, taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden bu yolda bî-dirîg buyurulan inâyet ü âtifet, istihsâl-i refâh-ı ahâli-i büldân ve i'tilâ-yı şân için gâyet-i inâyet-i mülûkânelerini ta'yîn ü îzâha kifâyet eder.

Fi'l-hakîka bu husûsda Sünnet-i Seniyye-i Nebeviyye'ye iktidâ buyurmuş {Ve şâvir-hüm fi'l-emri}Hükûm-i Furkânî'sine imtisâl eylemişdir. Bu sûretle maksad-ı hümayûnları ıslâh-ı şân-ı vatan ve teb'a-ı mülûkâne kendi kendilerinin ıslâh-ı hâllerine bi'l-ictimâ'

re'y verip her biri kemâl-i sıdk ile icrâ-yı levâzim-i hamîyyet-kârî etmesi dahî lâzımme-i hükmü'l-müsteşâr u mü'temendir.

Bu zemanda fi'l-hakîka siyâk-ı ahvâl-i cemî'-i ra'îyyet hakkında ve her yerde minvâl-i adâlet üzere olup, her çend ba'z-ı ahkâm-ı kânûniyye muvâfık mesâ'il-i şer'îyye değilse de meslek-i hüsn ile mücebince amel, yine vakt ü hâle göre ma'deletden ma'dûd ve bu günlerde tarîk-i kavîm, vâsıl-ı kadîm üzere gidilmek lâzım gelse güçleşeceği ve mu'terizlar zuhûr edeceği rû-nümûddur. Bu nükte-i nihân eğerçi âşkâr ü nümâyân lâkin dekâik-şinâs-ı umûr olanların nezdinde müsellemdir ki {İnne ba'ze'ş-şerri ehvenün min ba'zın} Bunda rehîn-i cereyândır. Ve bundan dolayı bir mu'teriza mecâl-i makâl olmayıp, bi-lâ semere i'tirâz ise hemen teşât-i efkâr-ı ahvâl edeceği ve ehaff-i zararını irtikâb, muvâfık-ı re'y-i ehl-i savâb olup, bu bahsde âsâr-ı nebeviyye vârid olduğu âzâde-i beyândır. Müsâvât-ı zemâniyye kazıyyesi dahî bir müsâvât-ı şer'îyyeden ibâret olup, çünkü bundan maksad mevâdd-ı hukûkiyye ve levâzim-i ümniyyet olarak, yok ise eshâb-ı agrâzım zâhib olduğu gibi değildir.

Hazret-i İmâm-ı Alî "radiyallâhu anh" Sıffeyn Vak'ası'nda bir zırh gayb etmişler idi. Bir Müsevî nezdinde bulunup, Kâdî

Şüreyh'in huzûrunda lede'l-muhâkeme Hazret-i İmâm tarafından beyyine ikâme olunması lâzım gelerek mahdûm-ı mürekkepleri Sıbt-ı Nebiyy-i Ekrem Hazret-i Hüseyin ile Kanber'i li-ecli'l-işhâd getirdikde evlâdın pedere kabûl olunamayacağını Kâdî Şüreyh ifâde eylemesi üzerine, Mûsevî der-ân sâ'at Hazret-i Emîrû'l-Mü'minîn'e "Beni kâdîsına götürüp, o da aleyhine hüküm etdi." Deyip hemen îrâd-ı kelime-i şehâdetle arz-ı İslâmiyyet üzre "Fi'l-hakîka emîrindir" deyip i'âde ve teslîmine mübâderet etmişdir.

İşte adâlet-i meşrûha böyle bir kazıyye intâc eylemiş ve hukûkda müsâvât ve nefsinin maslahat takdîm ü tercîh etmemek vasfını fi'l-hakîka her vakt ü zamân için ıslâhât-ı mü'essireden bulunmuşdur.

Siyâset dîvânlarında bulunan nizâmât, fi'l-hakîka akl u tedbîrin eseri bir nüktedir ki, kâbiliyyet-i zemâneye tatbîk olunmuşdur. Bunda zimâm-ı adâlet ü siyânet ve esbâb-ı emniyyet ve istîsâl-i hiyânet kazıyyeleri müsellemler olarak me'mûl ile emîrin arasında müsâvât sagîre ile kebîre hakkında adem-i fark u münâfât bu silsile-i ma'rifetden hâsıl olmuş ve zü'efâ üzerine ehl-i bagy ü tugyânın tesallutunu def' u ref' ile ehl-i iz'ânın dahî büyüklere inkıyâdını celb ve erkân-ı

hürriyeti temhîd ve sevrân-ı zıddiyyeti tahmîd ü teb'îd ve rişte-i cevri ü istibdâdî kat' ve münâze'a ve fesâdı def' eylemişdir. Bunların cümlesi hakikatde sâhil-i bahr-i şerî'atde olduğu müsellemler ise de her hâlde bu katre-i ma'delet dahî ol deryâ-yı bî-girândan alınmış ve nefsü'l-emrde kazıyye aslına rücû' etmişdir. Çünkü bu sûretde esâs-ı emr-i İllâhî ve tarîk-ı Muhammedî olmuşdur.

Fahr-i Kâ'inât "aleyhi efdalü't-tahıyyât" buyurmuşlardır ki {Li-ameli'l-imâmî'l-âdili fî ra'ıyyeti-hî yevmen vâhiden efdalü min ameli'l-âbidi fî ehli-hîmie'ete âmin ev hamsîne âmen} Bir de diğeri Hadîs-i Şerîf'de {Adlün sâ'atin efdalü min ibâdeti sittîne seneten} Ya'nî {İmâm-ı âdilin ra'ıyyeti işinde bir gün bulunmuş olması, âbidin yüz sene yâhûd elli sene ehlinin maslahatında bulunmasından efdaldır} Ve {Bir sâ'at adâlet, altmış sene ibâdetden efdaldır}

Kıllat-i adâletin hakîkati eğerçi küllî ve cüz'î her kazıyyeyi muktezâ-yı evâmîr-i İllâhiyye ve Şerî'at-i Seniyye üzre fasıl etmektedir. Ve hakk ve bâtulı temyîz eden mîzân-ı İllâhî ve adâlet-i sahîha budur. Lâkin esâlîb-i siyâsiyyede o hikmet-i aslıyyeden alınmış ve icmâ'-ı ümmet mertebesinde bir nice ulemâ-yı a'lâm ve zevât-ı kirâm, tatbîkât ü tedkîkâtıyla meydâna getirilmiş

fürû' olup taraf-ı eşref-i emîrû'l-mü'minînden kemâl-i ihtimâm ile bu husûsda rû-nümâ olan kesret-i i'tinâ ile berâber asl-ı Şerî'at-i Garrâ'dan ahz ü iktibâs olunmuş ve ahkâmıda müsâvât ile icrâ-yı ma'delet ve âsâr-ı şerîfede mehâzîri vârid olan zulm ü i'tisâfdan münâcebete mekâsıdına ve ümmet-i mü'mene hakkında himâyeti müstelzim bir sûretle teşyîd-i erkân-ı ma'delet edilmesi ârzûsuna mebnî olmuştur.

Şikâk u hılâf tarafında bulunmayan erbâb-ı insâf nezdinde müsellemdir ki muvâzene-i vaktiyyenin iktizâsı üzere bu nizâmât, şimdiki hâlde makâm-ı ictihâdda tertîb olunarak bu hâlde imâmu'l-mü'minîn hazretleri ma'zûr ve esâlîb-i müstahsene üzere cereyânına göre her hâlde ve kâffe-i ümûrda ve husûs ki ondan güç ve ağır, gün geçmemiş olan bu eyyâmıda ittihâd ve inkıyâdın elzemiyeti gayr-i mestûrdur. Her kim agrâz üzerine i'tirâza kıyâm ve emîr-i mu'azzam ve me'mûrîn hakkında intikâd ü ta'n ile iştigâl eder ise, Devlet-i Aliyye'nin râhat-ı müslimîn için çalıştığı ve mücâhede-i a'dâ-yı dîn ile i'tilâ-yı kelime-i Hakk yolunda uğraşdığı bu zemânda artık asker füssâd ile a'dânın galebesine çalışmış ve ceşş, iftirâ ve intikâd ile düşmanlara mu'âvenet etmiş demek olarak, bî-şekk sezâ-vâr-ı ikâb-ı Mevlâ-yı Mûte'âl ve dûcâr-ı vizr-i vebâl

olmuştur. Çünkü bu tarîk ile râbîta-i mezhebiyyeyi bırakıp, râbîta-i sebiyye ile iştigâl ve bunu mansab ve me'mûriyyet kazanmak ve yâhûd gâyet-i nefsanîyyesi her ne ise onun için ittihâz-ı vesîle-i husûl-i a'mâl eylemiş olacağına ve {Eşeddü mine'l-katl} olan livâ-yı fitneyi dikmiş ve kavlen ve fi'len irtikâb-ı hâtî'ât-ı fesâd-kârîde bulunmuş olmasıyla, rûz-ı kıyâmetde cânib-i Hakk'dan mes'ûl olacağını {Ve mâ yelfizu min kavlin illâ ledeyhi rakîbin anîd} va'îdini ve bu bâbda vârid olan evâmîr ü ahbârı unutduğuna şübhe yoktur. "Haddese Nebiyyi Mükerrrem 'sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem' {Men kâne yü'minü bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri fe'l-yekul hayran ev le-yasmit} Ve diğer Hadîs-i Şerîf'de "Kâle hîne sü'île an'il-müslimi'l-kâmil: {El-müslimü men selime'l-müslimûne min lisânihî ve yedihî} Ve diğerinde dahî: "Kâle hîne se'ele-hû Urvete'bni Âmirin 'radiyallâhu te'âlâ anhü' an esbâbin necâti ve's-selâmeti: {Emsik aleyke lisâneke ve le-yes'ake beytüke ve'b-ki alâ hatîetike} buyurmuşlardır. Birinci Hadîs-i Şerîf'in hulâsa-i müfâd-ı celîli {Hakk Te'âlâ'ya ve âhîret gününe her kim îmân eder ise, hayr söylesin yâhûd sükût etsin} İkinci, {Müslimân oldur ki, müslimânlar onun elinden ve dilinden selâmet bulmuştur.} Üçüncüsü, esbâb-ı necât ü selâmetden

su'âlinde Urvete'bni Âmir'e "radiyallâhü te'âlâ anh" {Dilini tut, hânende sığış etdiğin günâhına ağla}Buyurmuşdur. Ba'zan görülüyor ki bir takım kesân me'ârib ü metâlib-i zâtıyeleri için fart-ı hırstdan pâdişâh-ı âlî-câha kisb-i şeref-i kurbiyyet eden ve me'mûriyyetde bulunan bendegân hakkında hasedden nâşî ta'n u teşnî' ve iftirâ ile gıybetlerinde bulunup, bu da haksız ve belki de mesmû'âtsiz ve ba'z-ı kerre de mezebbetde bulunduğu âdem sorulsa bilmez bulunur. Hâlbuki bunlar günâh-ı kebâ'irden şeylerdir.

Fahr-i Kâ'inât Efendimiz'den mervîdir ki Leyle-i Mi'râc'da tırnakları bakırdan olduğu hâlde yüzlerini tırmalamakda olan bir kavme tesâdüf edip,{Bunlar kimdir?}diye Hazret-i Cibrîl'den su'âl buyurmuşlar. {Bunlar halkın etlerini yeyip, ırzı aleyhinde söz söyleyenlerdir.}Diye ta'rîf olunmuşdur.

Mefhar-i Mevcûdât'dan "aleyhi etemmü't-tehiyyât" dahî mervîdir ki "Gıybet nedir?" diye su'âl olundukda {Kardeşini, istemeyip ikrâh etdiği şey ile yâd etmektir}Buyurmuş olduklarından {O ikrâh eylediği şey kendisinde bulunsada mı?}denilmiş, {Dediğin bulunur ise gıybet, yok ise bühtân olur.}Buyurulmuşdur.

Bir de {El-gaybetü eşeddü mine'z-zinâ} Ya'nî {Gıybet etmek, zinâdan dahî eşeddür} Bir de {İnsân zinâ eder ise Hakk Te'âlâ tevbesini kabûl eyler ise de gıybetde bulunan kimse her kimin hakkında söylemiş bulunur ise, onun afvı vâkî' olmadıkça mazher-i ma'rifet olamaz } Bir de {Eşrârınız kimdir, haber vereyim mi?} Su'âliyle berâber {Nemmâmlık eden, ahbâbın arasını bozup ifsâd eyleyen, halkın me'âibini cüst ü cû edegelenlerdir.} Me'âlinde Ehâdîs-i Şerîfe mervîdir.

Şimdi li-vechî'llâh muhabbet vâcib olduğu gibi ba'zan li-vechillâh buğz dahî vâcib olur. Lâkin akli olanlara göre zann üzerine kimseye buğz olunamaz. Zîrâ Âyet-i Kerîme'de {Yâ eyyühe'llezîne âmenü'tenibû kesîren mine'z-zanni...} Ya'nî {Ba'z-ı zann, sırf günâh olur} Demekdir. Mesleklerden bu bâbda ahsen-i enfa', tefrikâ-dâr olan gönülleri toplamağa çalışmaktır. Sıdk-ı kalb ile. Bu vaktde buna gayret olunmalı ve ıslâh-ı ahvâl için bezl-i mechûd etmeli ve tefrika ile a'dâ-yı dîne mu'âvenet-i fi'liyeden ictinâb edilmelidir. Bi'l-farz sâhib-i i'tirâz, âzâde-i agrâz olsa dahî Fahr-i Kâ'inât "aleyhi efdalü't-tehiyyât" Hazretleri'nin emr-i şerîfine imtisâlen hayr söylemeli yâhûd

sükût etmeli ve cem'-i kulûb kazıyyesine kemâl-i gayret ile çabalayarak mehmâ-emken nasîhat-i hasene vü mü'essirede bulunmalıdır ki bununla millet ve devletin kuvveti ve fırka-i Osmâniyye'nin metâneti müzdâd olup, hayr me'mûl olunur. Ve ileride mesâ'ib-i hâzıra ve belâyâ-yı müterâkime inşâallâhü te'âlâ mündefi' olur.

Ma'lûmdur ki bir nefîce-i hayriyye istihsâline çalışmak, bu günlerde her vaktten ziyâde sevâb ve menfe'ati olup, zevâ'id-i sadaka ve sıyâmdan e'amm ve etemmdir. Ve bu bahsde Kur'ân-ı Kerîm'de olan âyât-ı Furkâniyye ve İmâmü'l-Mürselîn'den "aleyhi's-salâtü ve's-selâm" vârid olan âsâr-ı seniyyede, müslimânların menfe'atine kıyâm ve ihvân-ı dînin ıslâh-ı ümûruna ihtimâm ve kâffe-i ibâdın hayrına ictihâd ve ikdâmın beyân buyurulmuş olan mesûbatı gayr-i hafîdir. Ve bunun kâffesi, ümmetin gönüllerini te'lîf ile hâsıl olacağı der-kâr olup, çünkü a'zam-ı esbâb-ı def'-i gumûm, ittihâd-ı umûmdur.

Hamd olsun böyle bir emîrû'l-mü'minîn hılâfet-i aliyye-i şâhâneleri zemânında ve ahd-i saltanatında biz ki re'âyâ vü berâyâ hakkında muhabbeti ziyâde ve sunûf-ı teb'anın husûl-i esbâb-ı istirâhatinde sâ'y ü ictihâd-ı şâhâneleri fevka'l-âde ve sagîr u kebîr hakkında müsâvât üzre icrâ-yı adâlet ve kemâl-i hakkâniyyet ârzûsundadır. Kâffe-i umûru devâ'ir-i mecâlise

rabt ile mekâsıd-ı hasene-i pâdişâhîlerinden olan def'-i vesâ'il-i cevr ü mezâlim ve bu husûsda ziyâdece i'tinâ buyurup, zemân-ı saltanatlarında cümle âmâle münkadim buyurmuşdur. Bu hâlde me'mûlîn-i devletden her kim ehliyyet ü istihkâk ve liyâkati olmayan bir me'mûrun istihdâmıyla gışş eder ise {Es-sultânu zillu'llâhi. Men gaşşe-hû, dalle.} Va'îdine mazher ve ra'ıyyet ü teb'a-i Devlet-i Aliyye'lerinden dahî kim böyle gışş u hud'ada bulunur ise, o da bu vebâlin altında kalacağı ve gadab-ı İlâhî'ye giriftâr olarak râh-ı dalâletde gitmiş bulunacağı ezhar olmasıyla, hem de ittihâd u sıdk ile te'lîf-i kulûb-i ra'ıyyet için çalışmak, fi'l-hakîka her vakt ü zemânda bir meslek-i elzem ve kâffe-i sunûf-ı teb'a ile hüsn-i mu'âmelede bulunup, şeref-i hilâfet-i mu'azzamayı muhâfaza vü sıyânet yolunda muhabbet ü i'tisâb ehemm olup, mezâhib-i i'tikâdâtde ihtilâf der-kâr olsa dahî, fî nefsi'l-emr adâlet bir ferd-i âfrîde hakkında cevr ü zulm etmemek ibâret olmağla, hüsn-i mu'âmelenin her sınıf hakkında icrâsı ve istirâhat-i umûmiyye esbâbının istihsâli ve sûret-i umûmiyyede insâf u hakkâniyyetin râygân edilmesi emr-i mühimdir.

Bu meslek, şeref-i hizmet-i mufahhama-i hazret-i pâdişâhî ile

şeref-yâfte olan ve saltanat-ı seniyyeye istihsâl-i meziyyet-i fâhire-i intisâb eden her me'mûrun müteretteb zimmeti olarak pâdişâh-ı hakkâniyet-iktinâ hazretlerinin husûl-i rızâ-yı derûnî-yi şehensâhîlerine ve kavâ'id-i mü'esse-i nizâmâta tevfiikan, adâlet icrâsına ictihâd ü ikdâm ve adâlet, fi'l-hakîka emânet olmağla, bunun hıfzına sa'y ü ihtimâm edilmelidir. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de {İnnallâhe ye'muru bi'l-adli ve ihsâni ve îtâ'i zi'l-kurbâ}emrine imtisâl etmelidir. Ve mesâ'il-i halkı tesviye ve ıslâhda ibrâz-ı hamîyyet ve evâmir-i mülûkâneye imtisâl ile îfâ-yı me'mûriyyet kılınmalıdır. Zîrâ me'mûriyyet dört dîvâr üzerine binâ olunmuş bir oda gibidir. Dîvârları da iffet, istikâmet, uluvv-i himmet, hüsn-i mu'âmele. İşte lâzım olan şey de, bu sıfat-ı hasenedir. Çünkü me'mûriyyetde iffet, ma'âş-ı muhassas ile kanâ'at olunmaktır. O hâlde hakk üzre hareket edileceği müsellemler ve mücerreblerdir. İstikâmet dahî her bir şeyi mahallinde vaz' etmek ve her maslahatı merci'ine redd eylemek ve her vazîfeyi erbâbına tefvîz etmektir. Bunun da netîcesi, beyândan müstagnî bir kazıyyedir. Uluvv-i himmet ise, evâmir-i sultâniyye ve ahkâmın hüsn-i infâzında ikdâm ve mesâlih u mühâmde bi-lâ kesel sa'y ü ihtimâm ve menfe'at-i zâtiyye için denâ'etden ictinâb etmektir. Semeresi de

bununla muttasif olan zâta ve herkeslere â'iddir. Çünkü kendisine muhabbet-i umûmiyye husûlünü ve herkesin sür'at üzre tesviye-i mesâlih u metâlibe vusûlünü müstelzim olur. Hüsn-i mu'âmele dahî, hâtır-nüvâzlık ve büyük ve küçüklere ri'âyet kazıyyesidir. Bunun da netîcesi, evzâyîş-i terakkıyyât ve teraffu'-i merâtib ile iktisâb-ı şerâfetdir. Zirâ Hadîs-i Şerîf'de vârid olmuştur ki {Men razekahullâhu fe-yezullu ma'rûfen ve keffe ezâ-hu, fe-hüve seyyidü} Ya'nî {Her kim kudret-yâb olur da halka mazarrat etmez, iyilik eder ise, ulu ve şerîf olur.} İşte beyt-i me'mûriyyet bu sûretle dört yandan ma'mûr olur ise, me'mûrun sîyt ü şânı âlî olacağı der-kâr ve me'mûrlara böylece hareket ü himmet eylemek lâzım geleceği misillü, teb'a ve sunûf-ı ra'ıyyet dahî her birisi hıdemât-i mebrûre-i sultâniyyede me'a'l-inkıyâd sâha-i te'eddübe vukûf-ı farîzadan bulunduğu âşkâdır. İmâmu'l-müslimîn hazretlerine inkıyâd, efâzıl-ı Eshâb-ı Kirâm'ın gitdiği tarîk-ı sedât olmağla, bundan bir vaktde ayrılmamalıdır. El-hâsil zübde-i fâide-i teb'a hüsn-i ittihâd ile niyyet-i sâlime ve müctemi'a ve emîrül-mü'minînin şeref ü şân ü şevket-nişân-ı âlîsini i'tirâf etmek ve küçüklere büyüklerden merhamet ve küçüklerden ekâbire hürmet olunmak ve zulm ü te'addıyyâtdan vâz geçmek ve bühtân

ü iftirâ ve ifsâdâtı ortadan kaldırmak ve odaya, meselâ kapısından girip, yolu şaşirtmamak ve zimâm-ı umûru erbabına teslîm etmek ve hil'at-i dirâyetleri diyânet ile tırâzende olan ukalâ ve erbâb-ı hamîyyetden isti'âne ve istifâde edilmek, fi'l-hakîka inâyet-i kusvâ bilinmelidir. Ve ra'iyetçe necâh u felâh, buna merbût ve ıslâh-ı hâl ü şân bu kazâyâyâ menûtdur.

Hakk Sübhânî ve Te'lâ'dan Nebiyy-i Ekrem hurmetine dilerim ki akvâl ü ef'âlde bizlere ehl-i ihlâs, kâffe-i müslimîne dahî salâh-ı hâl ve bülûg-ı âmâl ihsân ve illet-i hasedden cümlemizi rehîn-i selâmet ü âfiyet ve tevfiât-ı kâmile ve inâyet-i Samedâniyyesiyle hakkımızda te'attufât-ı aliyyesini sâye-bân ve min-gayri uluvvin fi'l-ardı ve lâ-fesâd. Hepimizi ittifâk u ittihâd dâ'iresinde imdâdât ü ilhâmât-ı Rabbâniyyesine şâyân buyursun.

Ve sallallâhü alâ mu'allimi'l-hayri'l-bâbi'l-a'zami, kâşifu külle mühimmeti ve câlibu külle ni'meti. Ve alâ Âli-hî ve Eshâbi-hî uyûnü'l-a'yân. Ve ale't-Tâbi'îne le-hüm bi-ihsânin fi külli ânin ve zemânin. Ve selâmün ale'l-mürselîn. Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-Âlemîn.

TETÜMME

Südde-i seniyye-i saltanatda ve sâ'ir-i me'mûriyyetde müstahdem olanların

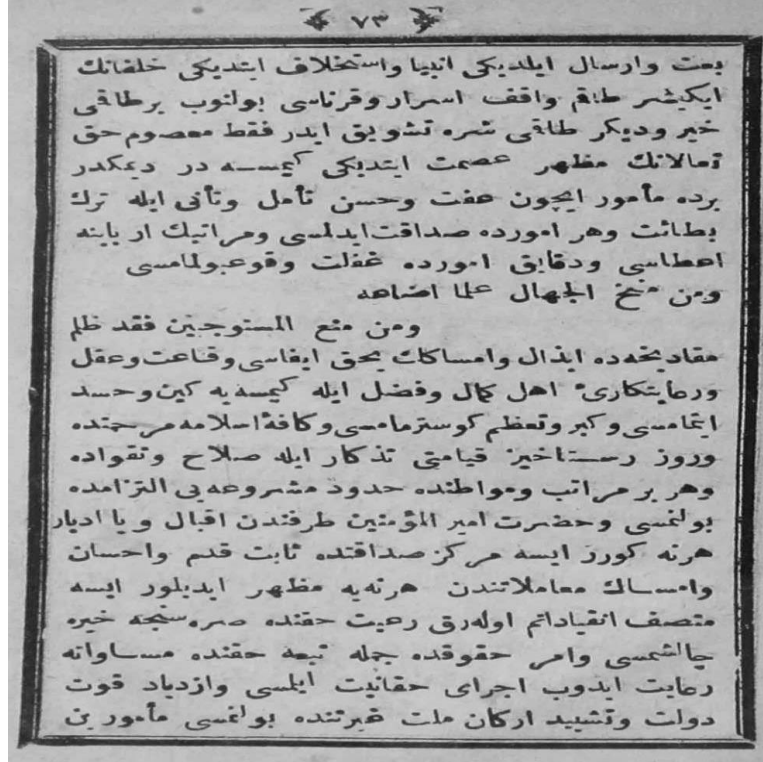

vâcibe ve lâzimme-i zimmetlerini şâmildir. Ve ba'z-ı hükm-i dîniyye ve işârât-ı siyâset-i şer'îyye dahî berâberdir. İzn-i Hakk ile mûcib-i islâh-ı şe'n ve ilzâm-ı levâzım-i vakt ü zemândır.

MÂKÂLE-İ ÜLÂ

Furkân-ı Kerîm'de {İnnallâhe ye'muru bi'l-adli ve ihsâni ve îtâ'i zi'l-kurbâ... Tezekkürûn} Buyurulmuşdur. Bu Âyet-i Celîle vü Kerîme'de adl ü ihsân ve akrabâya atâ ve münkerâtından ve nâ-hakk galebe kaydında olmakdan ve bütün ef'âl-i seyyi'eden ictinâb u ittikâ buyurulduğuna göre, me'mûrîn için birinci vecîbe-i zimmet, adâlet ve hüsn-i hizmet olup, kâffe-i teb'aya dahî lutf ile hüsn-i mu'âmele ve kalben hazret-i emîrû'l-mü'minîne muhabbetle berâber taraf-ı eşref-i hümâyûnlarına hayrlı olan ümûrun tesviyesine ve zât-ı hümâyûnuna ve ümûr-ı Devlet-i Aliyye'ye âi'd olan her bir eziyyetin def'i esbâbına ve desâyis ü gâyat-ı nefsâniyyeden hâlis nasîhatlere çalışmak dahî vâcibâtındandır. Zîrâ Hadîs-i Şerîf-i Nebevî'de {Mâ be'ase'llâhu min nebiyyin ve lâ istahlefe min halkihî ehaden illâ kânet le-hû bitânetâni. Bitânetün te'muru-hû bi'l-ma'rûfi ve tehaddü-hû aleyhi. Ve bitânetün te'muru-hû bi's-şerri ve tehaddü-hû aleyhi. Ve'l-ma'sûmu min ısamihî'llâh.} Buyurulmuşdur. {Hakk Te'âlâ

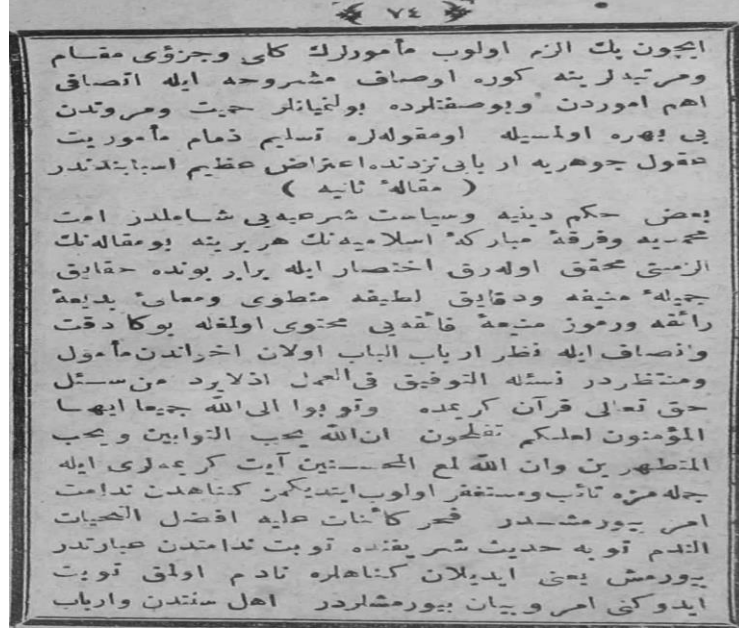
ba's ü irsâl eylediği enbiyâ ve istihlâf eylediği hulefânın ikişer takım vâkıf-ı esrâr ve kurenâsı bulunup, bir takımını hayr ve diğerk takımını şerre teşvîk eder. Fekat ma'sûm Hakk Te'âlâ'nın mazher-i ismet ettiği kimsedir. } Demekdir.

Bir de me'mûr için iffet ve hüsn-i te'emmül ü te'ennî ile terk-i bitânet ve her ümûrda sadâkat edilmesi ve merâtibin erbâbına i'tâsı ve dekâyık-i ümûrda gaflet vukû' bulmaması.

Ve men muniha'l-cuhhâle ilmen edâ'ahû

Ve men muni'a'l-müstevcibîne fe-kad zaleme

Mekâdîhada ibzâl ü imsâkin bi-hakkın îfâsı ve kanâ'at ü akl ü ri'âyetkârî-i ehl-i kemâl ü fazl ile kimseye kîn ve hased etmemesi ve kibr ü te'azzum göstermemesi ve kâffe-i İslâm'a merhametde ve rûz-ı restâ-hîz-i kıyâmeti tezkâr ile salâh u takvâda ve her bir merâtib ü mevâtında hudûd-ı meşrû'ayı iltizâmında bulunması ve hazret-i emîrû'l-mü'minîn tarafından ikbâl veyâ idbâr her ne görür ise, merkez-i sadâkatde sâbit-kadem ve ihsân ü imsâk mu'âmelâtından her neye mazher edilir ise muttasıf-ı inkıyâd-ı etemm olarak ra'ıyyet hakkında sırasında hayra çalışması ve emr-i hukûkda cümle teb'a hakkında müsâvâta ri'âyet edip, icrâ-yı hakkâniyyet eylemesi ve izdiyâd-ı kuvvet-i devlet ve teşyîd-i erkân-ı millet gayretinde bulunması me'mûrîn

içün pek elzem olup, me'mûrların küllî ve cüz'î makâm u mertebelerine göre evsâf-ı meşrûha ile ittisâfi, ehemmi-ü ümûrdan ve bu sıfatlarda bulunmayanlar hamiyet ü mürüvvetden bî-behre olmasıyla o makûleleri teslîm-i zimâm-ı me'mûriyyet, ukûl-i cevheriyye erbâbı nezdinde i'tirâz-ı azîm esbâbındandır.

MAKÂLE-İ SÂNIYE

Ba'z-ı hükm-i dîniyye ve siyâset-i şer'iyyeyi şâmildir.

Ümmet-i Muhammediyye ve fırka-i mübâreke-i İslâmiyye'nin her birine bu makâlenin elzemiyeti muhakkak olarak ihtisâr ile berâber, bunda hakâyık-ı cemîle-i münîfe ve dekâyık-ı latîfe müntavî ve me'ânî-yi bedî'a-i râife ve rumûz-ı münî'a-i fâ'ikayı muhtevî olmağla, buna dikkat ve insâf ile nazar, erbâb-ı elbâb olan ihvândan me'mûl ü muntezardır. Nes'elühü't-tevfîkı fi'l-ameli izlâ yeruddü men se'el. Hakk Te'âlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de {Ve tûbû ilellâhi cemî'an eyyühe'l-mu'minûne le'alleküm tuflihûn} {İnnallâhe yuhibbu't-tevvâbîne ve yuhibbu'l-mütetahhirîn} ve {İnnallâhe le-me'a'l-muhsinîn} âyet-i kerîmeleri ile cümlemize tâ'ib ü müstağfir olup, etdiğimiz günâhdan nedâmet emr buyurmuşdur. Fahr-i Kâ'inât "aleyhi efdalü't-tehıyyât" {En-nedemü tevbetün} Hadîs-i Şerîf'inde {Tevbet nedâmetden ibâretidir} Buyurmuş. Ya'nî edilen günâhlara nâdim olmak, tevbe olduğunu emr ü beyân buyurmuşlardır. Ehl-i Sünnet'den ve erbâb-ı

hakikatden menkûldür ki şerâit-i tevbe üçdür: Birisi, edilen günâhlara nedâmet etmek, diğeri ef'âl-i seyyi'eden derhâl vâz geçmek, diğeri biri de ef'âl-i seyyi'ede bulunmamak azminde olmaktır. Kultü: Hakk Te'âlâ Hazretleri tevbeden sonra felâh va'd buyurmuşdur. Ve va'd-i İlâhî hakdır. Tâ'ib olanları sırr-ı muhabbet ile tekrîm ü takvâ ve ihsân ile ittisâf edenler hakkında kuvvet-i ma'iyet şerefiyle te'attuf-ı azîm buyururlar. İntizâr-ı merhamet ve ikâb-ı İlâhî'den havf u haşyet eden her müslimân, bu hâlde şerâitıyla tâ'ib olmaklığı müsâre'at lâzımdır. Dergâh-ı merhamet ve afv-ı cenâb-ı İlâhî'ye sığınmalı ve evâmîr-i Hazret-i Risâlet-Penâhî'ye imtisâl ile bâb-ı Vehhâb'da kemâl-ı huzû' u mezelletde bulunmalıdır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de {İnnallâhe lâ yugayyiru mâ bi-kavmin hattâ yugayyirû mâ bi-enfüsi-him} Ya'nî {Cenâb-ı Hakk, gönüllerde olan şeyleri değışdirip tagyîr edince ve tebdîl-i etvâr u ahlâk eyleyinceye kadar bir kavimde olan hâli değışdirmez.} Diye beyân buyrulmuşdur. Ve şübhe yokdur ki bizim ef'âl-i seyyi'ede olmaklığımız ve evâmîr-i İlâhiyye'ye itâ'atsizliğimiz, bizleri bu hâle îsâl ve dûçâr-ı ehvâl idiyor. Bu belâdan necât, ancak Hakk Celle ve Alâ'ya rücû' ile o ef'âlden ittikâya merbûtdur. Zîrâ takvâ, bi-avni Mevlâ, her hayrı celb ve her şerri def' eder.

Hadîs-i Şerîf’de vârid olmuşdur ki, Birisi Zât-ı Risâlet-Penâhî’den istirhâm-ı vesâyâ edip, Mefhar-i Âlem “sallallâhü aleyhi ve sellem” {Evvelâ takvâya mülâzemet etmelisin. Kâffe-i hayr onda ictimâ’ etmişdir. Ve cihâdda bulunmalısın ki İslâm’ın ruhânîyyeti odur. Ve zikr-i İlâhî’ye devâm etmelisin ki sana nûrânîyyet verir.}Buyurulmuşdur. Ve İmâm-ı Alî “kerremallâhu vecheh” buyurmuşdur ki: “Bir insâna mukadderât dehşet verir ve esbâbdan kalır ise tevbe ve inâbet ile takvâya rücû’ etmelidir. Kifâyet-sâz olan ilâc budur. Ve sâha-i necâta sevk eden inân odur. Ve Hakk Te’âlâ ale’t-tahkîk zümre-i müttekîn ile berâberdir.” Ey ihvân, tâ’ib ve â’ib ve takvâya râci’ olup, fücûr u me’âsîyi artık serî’an ve âcilen terk etmelidir. Üslûb-ı takvâyı nefsimizde ve ehl ü ayâlimizde icrâ etmeliyiz. Ekmel-i Mevcûdât Efendimiz buyurmuşdur ki {Küllüküm râ’in. Ve küllüküm mes’ûlün an ra’ıyyetihî.}

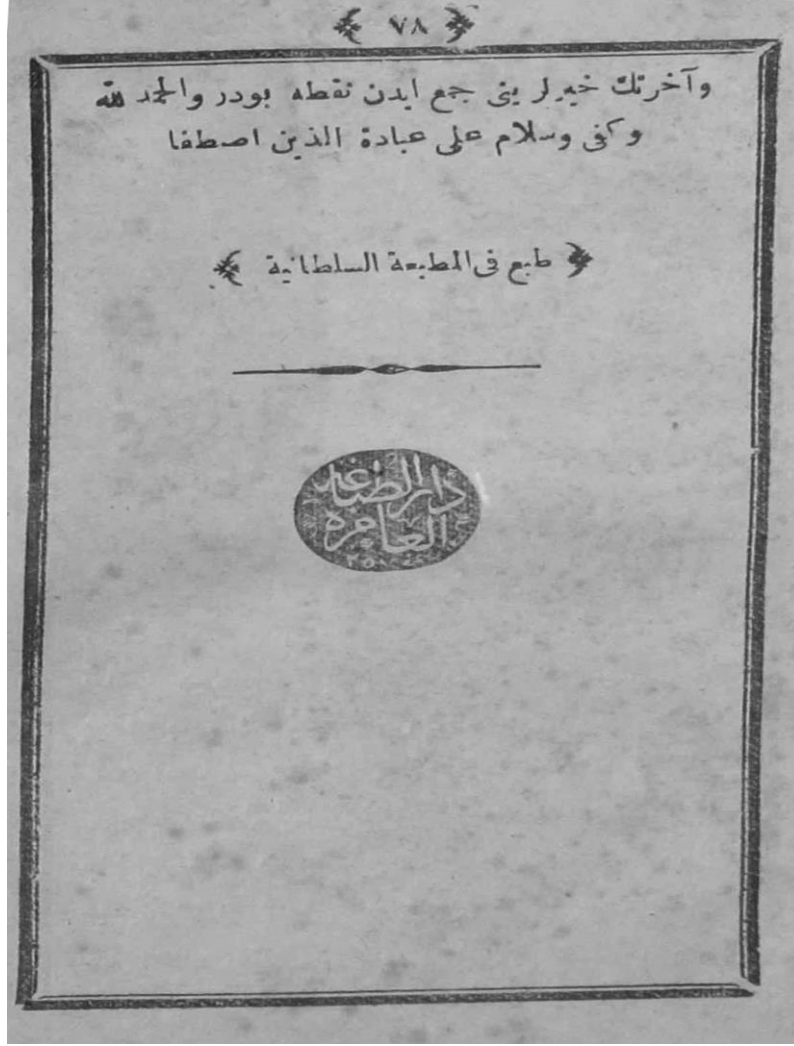
Ve Sıddîk-i Ekber “radiyallâhü anh” buyurmuşdur ki: “Deryâ-yı günâh u tuğyân ne vakt mevc-i hayyiz olur ise ehl-i tuğyânı gark-âb eder. Nefsine ve ayâl ü ahbâbına yetişebilen, erdir. Hakk Te’âlâ {Ve yünecci’llâhü’llezîne’t-takav bi-mefâzitihim}Buyurmuşdur.” İbn-i Ömer’den “radiyallâhü te’âlâ anhümâ” mervîdir ki: {Necât bulanlar ancak takvâ ile bulmuşdur. Helâk olanlar dahî hetk-i mehârim ya’nî günâhkârlık ile helâke uğramışdır.}

Hakk Te'âlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde {E lem ya'lem bi-ennallâhe yerâ} Ya'nî {Bilmez mi ki Hakk Te'âlâ bînâdır, görür.} Buyurmuşdur.

İmâm-ı Mûsâ Kâzım'dan "radıyallâhu anh" mervîdir ki "Müslimâna galebe için kâfir nasıl kuvvet bulur diye su'âlîne cevâben {Îzâ asânî men ya'rifunî, sellattü aleyhi men lem ya'rifunî} {Beni bilmiş olan isyân eder ise ona beni bilmemiş olanı musallat ederim} demekdir. Hadîs-i Kudsi'sini îrâd buyurmuşlardır. Müşârün ileyh dahî "Deryâ-yı ma'sıyyet-i mevc-engîz olup, erkek arasında kadınlar, kadın arasında erkekler bulunur ve hayâ azalır ve me'mûr emîre gışş ve emîr hıyânetkârlık eyler. Ve erbâb-ı udvân, i'tidâ ve büyük ve küçüklere günâhkârlık sirâyet eder ise ve gaflet cümleyi istî'âb ediverir ise, dehşet-i kaderi izâleye ve sadme-i intikâmı karşılamağa Hakk Te'âlâ'ya rücû' ve inâbet ve tevbe ve nedâmetden başka çâre yokdur. Bu derdin mü'essir ilâcı budur. Vallâhu a'lem" Buyurmuşlardır.

Kelimât-ı mebsûtadekâyıkından maksad ma'lûm olur ki evâmir-i İlâhiyye'ye imtisâl ile kendimizde ve ayâlimizde buna i'tinâyâ çalışmak lâzımdır. Salâh-ı hâl için avn-i Hakk ile sebep-i kavî budur. Şu kadar ki hulûs ü hüsn-i niyyet ile habl-i ittihâd u ittifâka merbût olması şartdır. Dünyâ

ve âhiretin hayrlarını cem' eden nokta budur.

Ve'l-hâmdü li'llâhi ve kefâ ve selâmun alâ ibâdihi'llezîne'stafâ

Tubi'a fi'l Matbe'ati's-Sultâniyyeti

Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire

KAYNAKÇA

1. Ahmet Cevdet Paşa, Sultan Abdülhamid'e Arzlar. I. Baskı. Bâb-ı Âli Kültür Yayıncılık. İstanbul. 2010.
2. AKÇURA Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset. 7. Dizi. Ankara. TTK Yayınları. 1976.
3. APAK Adem, Osmanlı Meşrutiyet Tarihçilerinden Şehbenderzade Ahmed Hilmi'nin Tarih Metodolojisiyle İlgili Görüşler Makalesi. Uludağ Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi.Cilt 8. Sayı 8.1999.
4. ARMAOĞLU Fahir, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi. VII.Baskı. Ankara. TTK Yayınları. 2003.
5. BİLGE Mustafa, II.Abdulhamid ve Dönemin Sempozyum Bildirileri. Haz. Coşkun YILMAZ. İstanbul. Seha Yayınları. 1992.
6. BİLMEN Ömer Nasuh, Kuran-ı Kerim Meali ve Âlisi ve Tefsiri. 7. Cilt. İstanbul. İpek Yayınları.
7. Bulaç Ali, 2012, "İslamcılık Nedir?". Haz. Seyfullah Özkurt. İslamcılık Öldü mü?. 1.Baskı. İstanbul. Ufuk Yayınları.
8. BURRY G. Wyman, Çev. Mert AKÇANBAŞ. Pan-İslam veya İslam İmparatorluğu. İstanbul Destek Yayınları. 2011.
9. DABAĞYAN Levon Panos, Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi. 1. Baskı. İstanbul. Kum Saati Yayınları. 2001.
10. Ebû'l Hüda, Dair-Reşad Li-Sebili'l-İttihad Ve'l-İnkıyad Risalesi,Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergahı kısmı, Kayıt No:289
11. Elmalılı Hamdi Yazır, Kuran-ı Kerim Meali, Nuh Yayınları, c:2
12. ERASLAN Cezmi, II. Abdülhamid ve İslam Birliği. Ötüken Yayınları. İstanbul.1992.
13. ERASLAN Cezmi, II. Abdülhamid Sempozyum Bildirileri. Haz. Çoksun YILMAZ.İstanbul. Seha Yayınları.1992.
14. EROL Kemal, "Mehmet Akif'in Şiirlerinde İki Anahtar Kelime: "Cehalet" ve "Kavmiyet" makalesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 7 Sayı: 32.
15. ERSOY Mehmet Akif, Mehmet Akif Külliyyatı 2. Haz: İsmail Hakkı ŞENGÜLER. İstanbul,Hikmet Neşriyat Yayınları.
16. Esad Efendi, İttihad-ı İslam Risalesi.

17. Es-Seyyid Şeyh Muhammed Ebu'l Huda, Ter. Mahmud Nedim AKSOY
Karanlıkta Kalan Gerçekler. İstanbul. Sultan Yayınevi.
18. Es-Seyyid Şeyh Muhammed Ebu'l Huda, Ter. Mahmud Nedim AKSOY.
Rıfai Yolunun Esasları. İstanbul. Sultan Yayınevi.
19. EYÜPOĞLU Yılmaz, II. Abdülhamid Ve Dönem Sempozyum Bildirileri.
Seha Neşriyat. İstanbul. 1992.
20. İmam-ı Buhari, Sahih-i Buhari Muhtasarı, Yayın Yönetmeni Feyzullah
Birişik, İstanbul, Polen Yayınları 2008
21. İmam Müslim, Sahih-i Müslim Muhtasar, Ter. Hanifi Akın, İstanbul, Polen
Yayınları
22. İRTEM Süleyman Kani, Bilinmeyen Abdülhamid. İstanbul. Temel Yayınları.
2003.
23. KARA İsmail, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi. IV. Baskı. İstanbul. Dergâh
Yayınları. 2011.
24. KARAL Enver Ziya, Osmanlı Tarihi. 8. Cilt. 4. Baskı. TTK. Ankara. 1995.
25. KARAMAN Hayreddin, İslami Hareket Öncüleri. C: II. İstanbul. İz
Yayıncılık. 2013
26. KARAMAN Hayreddin, İslami Hareket Öncüler. CI. İz Yayınları. İstanbul.
2012.
27. KARPAT Kemal H., İslam'ın Siyasallaşması. 4. Baskı. İstanbul. İstanbul
Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2001.
28. KISAKÜREK Necip Fazıl, Ulu Hakan II. Abdülhamid Han. 3. Baskı. Büyük
Doğu Yayınları. İstanbul. Ocak 1977.
29. KOÇ Zafer, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi (1858-1920) ve Safvet'ül
Beyan Fi Tefsiri "Kuranda ki tefsir metodu" makalesi. Diyanet İşleri
Başkanlığı.
30. MARDİN Şerif, Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu. I. Baskı. İletişim Yay.
İstanbul. 1996.
31. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 7-8-9-10. 1989-1990-
1991-1992, Sultan Abdulhamid II. Ve Şeyh Ebu'l Huda es-Seyyadi. Butrus
Ebu Manneh'den çev. Dr. İrfan Gündüz. İstanbul. 1995.
32. NAFİ Beşir Musa, İslamcılık. 1. Baskı. İstanbul. Yarın Yayıncılık. 2012.
33. OSMANOĞLU Şadiye, Babam Abdülhamid. 3. Baskı. İstanbul. 2012.

34. ÖKE Mim Kemal, Gün Batımı. 3.Baskı. İstanbul. İrfan Yayıncılık.2006.
35. PALMAR Alen, Bir Çöküşün Yeni Tarihi. Çev. Belkız Çorakçı DİŞBUDAK. 1.Baskı. İstanbul. Sabah Kitapları Ekonomik Yayınları. 1993.
36. Said Halim Paşa Hayatı, (Çevirimiçi),<http://www.saithalimpasa.com>. Erişim tarihi: 28/08/2014
37. Said Nursi Hayatı,(Çevrimiçi), <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>. Erişim Tarihi 01/09/2014
38. SATAN Ali, Halifeliğin Kaldırılması. İstanbul. Gökkubbe Yayınları.2008.
39. SIRMA İhsan Süreyya, Belgelerle II.Abdülhamid Dönemi. İstanbul. Beyan Yayınları. 2000.
40. SIRMA İhsan Süreyya, II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti. 9. Baskı, İstanbul. Beyan Yayınları. 2007.
41. Tarihte İslam Birliği, 2.Abdülhamid Dönemi. (Çevirimiçi) <http://www.unityofislam.com>. Erişim tarihi: 08/09/2014
42. TÜRKÖNE Mümtaz Er, İslamcılığın Doğuşu. İstanbul. Nesil Yay. 2011, s: 101-29-58-56'dan Basiret. 'Muvazene-i Efkâr-ı Atika ve Cedide'. 11 Haziran 1872
43. VAROL Muharrem, II.Abdulhamid'in Danışmanı Ebü'l Huda Sayyadı'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri,Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens. Türk Tarihi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 2004.
44. Vedahutbesi, (Çevirimiçi) <http://www.vedahutbesi.gen.tr>. Erişim tarihi: 30/08/2014
45. YERLİKAYA İlhan, Basiret Gazetesi. Van: Yüzüncüyıl Üniversitesi Yayınları. 1994.
46. YILDIRIM Ergün, "Plural İslamism in Plural Modernities"/ Çoğul Modernlikte Çoğul İslamcılık. Insight Turkey. Vol.14.No:4, 2012.
47. YILDIRIM Ergün, "İslamizm, İslamlaşma ve İttihat-ı İslam". Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi İçinde. Haz: İ. Kara-A.Öz. Zeytinburnu Belediyesi Yayınları. 2013. İstanbul.